

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İSLÂM HUKUKUNDA SEDD-İ ZERÂİ DELİLİNİN
KULLANILIŞI**

Fatma DEMİRCİ

Danışman

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

2009

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**İslâm Hukukunda Sedd-i Zerâi Delilinin Kullanılışı**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Adı SOYADI

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Fatma DEMİRCİ
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Programı : İslam Hukuku
Tez/Proje Konusu : İslâm Hukukunda Sedd-i Zerâi Delilinin Uygulanışı
Sınav Tarihi ve Saati:/...../.....

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 18.maddesi gereğince yüksek lisans tez/proje sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini/projesini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez/proje konusu gerekse tezin/projenin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI	O	OY BİRLİĞİ ile	O
DÜZELTME	O*	OY ÇOKLUĞU	O
RED edilmesine	O**	ile karar verilmiştir.	

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

O Tez/Proje, burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.
O Tez/Proje, mevcut hali ile basılabilir.
O Tez/Proje, gözden geçirildikten sonra basılabilir.
O Tezin/Projenin, basımı gerekliliği yoktur.

JÜRİ ÜYELERİ

	Başarılı	Düzeltilme	Red	İMZA
.....	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi İslâm Hukukunda Sedd-i Zerâi Delilinin Kullanılışı

Fatma DEMİRCİ

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
İslam Hukuku Programı

İslâm hukuku, insanların dünya ve ahiret maslahatlarını sağlamayı kendisine gâye edinmiştir. Bu amacı doğrultusunda gelişen sedd-i zerâi deliliyle, dinin yasakladığı ve maslahatı dışında saydığı bir davranışa götüren, ona ulaştıran vesileyi de engellemiştir.

Bu çalışmanın amacı, İslâm hukukunda sedd-i zerâi delilinin, kendisinde bir kötülük bulunmadığı halde fesâda yol açmasından endişe edilen uygulamaları geçersiz kılmasını göstermektir. “Kötülüklerin engellenmesi” manasına gelen sedd-i zerâi, İslâm hukukunda geniş bir alanda uygulanmıştır. İslâm hukukunda mezhep imamları tarafından, genel olarak kabul görmüştür. Mâlikî, Hanbelî ve Hanefîler, sedd-i zerâi’yi bir delil olarak kabul etmişler ve buna göre hüküm bina etmişlerdir. Şâfîîlerin ise bu delili zayıf kabul etmelerine rağmen onu kullandıkları görülmektedir. Bu prensibin İslâm hukukçuları tarafından genel kabul görmesi, bunun üzerine hüküm bina edilmesi maslahatı kazandıran bir durumdur.

Tez, giriş ve beş bölümden meydana gelmektedir. Girişte; zerâ kavramı, çeşitleri, İslâm usul hukukundaki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. I. Bölüm’de ibadetle ilgili zerâ uygulamaları verilerek konu örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. II. Bölümde ise muâmelatla ilgili alışveriş, şüf’a, riba, selem konularında zerâ örnekleri açıklanmıştır. III. Bölüm ceza hukuku ile ilgili zerâ

uygulamalarından oluşmaktadır. IV. Bölüm’de nikâh, talak ve mîras konularıyla ilgili örnekler verilmiştir. V. Bölümde ise, diğer konularda zerîa uygulamaları üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak sedd-i zerâi delili, İslâm hukukunun hayatı yaşanılır kılmaya yönelik amacını gerçekleştirmeyi ilke edinen bir prensip olarak değişen ve gelişen toplumsal hayata cevap verebilecek bir delil olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 1) Zerîa, 2) Sedd, 3) Delil, 4) Maslahat

ABSTRACT

Master's Thesis

Application of Sedd-i Zerai Proof in Islamic Law

FATMA DEMİRCİ

**Law University of Dokuz Eylul
Institute of Social Sciences
Foundation of Main Islamic Studies
Department of Islamic**

Islamic law aims at providing people's affairs of this life and hereafter. To accomplish this, Islamic law prevents the ways and the causes to the prohibited acts and behaviors that are regarded as outlaw, by application of "Sedd-i Zerai Proof".

The aim of this study is to indicate that Sedd-i Zerai Proof in Islamic law abolishes the applications that may cause disorder even though these behaviors themselves are not considered to be unlawful.

Sedd-i Zerai that means "the shutting of roads to evil" has been widely applied in the area of Islamic law. Mostly, it has been accepted by the leaders of main sects. In Islamic law, Malikis, Hanbalis, and Hanafis have recognized Sedd-i Zerai as a proof and have formed statements based on this proof. Although Shafi'is has regarded it as weak in evidence, in some operations it is seen that they practice the principle of Sedd-i Zerai. The acceptance of this principle and forming statements based upon this proof grounds adopting given statements.

To finalize, Sedd-i Zerai proof has been regarded as an evident principle that makes life easier and is helpful since it provides answers to the contemporary issues of changing and developing life.

Key Words : 1) Mean, 2) Prevention, 3) Evidence, 4) Comparison

İÇİNDEKİLER

İSLÂM HUKUKUNDA SEDD-İ ZERÂİ DELİLİNİN KULLANILIŞI

YEMİN METNİ.....	II
TUTANAK.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR.....	XV

GİRİŞ

ZERÂA KAVRAMI, ÇEŞİTLERİ, İSLÂM USÛL HUKUKUNDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

I. KONUNUN AMACI.....	1
II. ZERÂA KAVRAMI.....	2
A. TANIM.....	2
1. Sözlük Anlamı.....	2
2. Terim Anlamı.....	4
II. ZERÂA ÇEŞİTLERİ.....	5
1. Sedd-i Zerâi.....	5
2. Feth-i Zerâi.....	7
III. ZERÂA KAVRAMININ İSLÂM HUKUK USÛLÜNDEKİ YERİ.....	9
1. İslâm Hukuk Usûlünde Zerâa Delilinin Kaynaklık Değeri.....	11
2. İctihad Açısından Sedd-i Zerâi Yöntemi.....	12

IV. ZERÂNIN ÖNEMİ	14
-------------------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM

İBADETLERLE İLGİLİ ZERÂİ UYGULAMALARI

1. TEMİZLİK.....	18
1.a. Teyemmümün Namaz Vaktinin Sonuna Kadar Geciktirilmesi	18
1.b. Hayvan Yuvasına Bevl Etmek	19
1.c. Akmayan Suyun Kirletilmesi	19
1.d. İnsanların Kullanım Alanlarının Kirletilmesi	19
1.e. Mescidin Kirletilmesi Karşısında Hz. Peygamberin Tepkisi	20
2. NAMAZ	20
2.a. Namazlarını Zamanında Kılmayan Yöneticilerle Savaşılması	20
2.b. İkinci Namazının Kılınması.....	20
2.c. Vitir Namazının Geciktirilmesi.....	21
2.d. Seferde Namazın Kısaltılması.....	21
2.e. Cemaatle Kılınan Farz Namazlarda Secde Ayetlerinin Okunması.....	22
2.f. Özürlü Kişinin Cuma Namazını Cemaatle Kılması.....	22
2.g. Kerahet Vaktinde Namaz Kılmak	22
2.ğ. Allah'tan Başkası Adına İbâdet Etmek.....	23
2.h. Kâfirlere Benzeme	23
2.i. Gece Namaz Kılan Kişinin Dinlenmesi	23
2.i. Cuma Namazını Başka Namazla Birleştirme.....	24
2.j. Cemaatle Namaz Kılmak.....	24
2.k. Kadınların Erkeklerle Namaz Kılmaları.....	24
2.l. Namaz Kılmak İçin Uzak Mescide Gitmek.....	24
2.m. Ezan Sonrası Namaz Kılmada Acele etmek.....	25
2.n. Ayakları Toplayarak Oturma.....	25

2.o. Namazda Şüpheye Düşme	25
2.ö. Eğilerek Selâm Vermek	26
3- HAC	26
3.a. Önder Kişinin Kıyafetine Önem Vermesi	26
3.b. Kâ'be'nin Yeniden İnşası	27
3.c. Bayanın Seyâhate Yanlız Çıkması	27
3.d. Bir Avın Birden Çok Kişi Tarafından Öldürülmesi	27
3.e. Bayram Günlerinde Kurban Kesme	28
4. ZEKÂT	29
4.a. Sefih Kişinin Zekât Vermesi	29
4.b. Hileli Yollarla Zekât Yükümlülüğünden Kurtulmak	29
4.c. Verilen Sadakanın Satın Alınması	30
5. ORUÇ	31
5.a. Şaban Ayının Son Gününde Oruç Tutmak	31
5.b. Şevval Ayının İlk Gününde Oruç Tutmak	31
5.c. Ramazan Ayının Öne Alınması	32
5.d. Recep Ayının ve Cuma Gününün Oruçlu Geçirilmesi	32
5.e. Ramazan ve Kurban Bayramlarında Oruç Tutmak	32
5.f. Oruçlu Kişinin Abdest Alırken Burnuna Su Çekmesi	33
5.g. Oruç Kişinin Kötülüklerden Sakınması	33

İKİNCİ BÖLÜM

AHVÂL-İ ŞAHSİYYE İLE İLGİLİ ZERÂİ UYGULAMALARI

1. NİKÂH	34
-----------------------	-----------

1.a. Hulle	34
1.b. Kadının Halası Ve Teyzesi İle Aynı Nikâh Altında tutulması.....	34
1.c. Kadının Dikkat Etmesi Gereken Durumlar	35
1.d. Erkeğin Yabancı Bir Kadına Karşı Tutumu.....	35
1.e. Nikâh Akdinde Velinin Bulunması	36
1.f. Nikâh Akdinin Haram Olduğu Haller	36
1.g. Evlilik Teklifi Almış Bir Bayana Evlilik Teklifinde Bulunmak	37
1.ğ. Nikâh Akdinin Şartlarının Artırılması	38
1.h. Evlilikte İnançlı Bayanların Tercih Edilmesi	38
2. TALAK.....	39
2.a. Tek Talakın Üç Talak Sayılması	39
2.b. İddet Bekleyen Kadının Dikkat Etmesi Gereken Hususlar	39
2.c. Özel Döneminde Eşi Boşamak	40
3. MİRAS	40
3.a. Ölüm Hastalığında Kişinin Hanımını Boşaması	40
3.b. Mûrisini Mîrâsa Kavuşmak İçin Öldüren Kişinin Durumu.....	41
3.c. Ölüm Hastalığında Olan Erkeğin Hanımını Boşaması	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUÂMELÂT İLE İLGİLİ ZERÂİ UYGULAMALARI

1. ALIŞ-VERİŞ	43
1.a. Hakimin Rızasının Kabulü.....	43
1.b. Cuma Vakti Alışverişin Haram Olması	43
1.c. Şarap Yapmak İçin Üzüm Alım Satımı	44
1.d. Ölüm Hastalığında Bulunan Kişinin Borcu Olduğunu İkrar Etmesi	44

1.e. Savaş Zamanı Silah Satışı	45
1.f. Pazara Ulaşmayan Malın Satın Alınması	45
1.g. Olgunlaşmamış Meyvenin Alım Satımı	45
1.h. Haksız Rekabet ve Promosyonlar	46
1.i. Kişinin Arkadaşının Nişanlısıyla Nişanlanması	46
1.i. Ticari Malın Aynı Mekanda Satılması	47
1.j. Tasallut ve Tekelcilik Yoluyla Mal Alımı	47
1.k. Hayvanın Hayvanla Vadeli Satışı	47
1.l. İpotek Alınması	48
2- ŞÜF'A	48
2.a. Şüf'anın Meşru Kılınması	49
2.b. Ortak Arazilerde Şüf'a Hakkı	50
2.c. Müşterinin Elinden Malın Cebren Alınması	50
3- RİBA	50
3.a. Faiz Şüphesi Taşıyan Alışverişler	50
3.b. Buyuu'l-Acal	51
3.c. Alacaklının Borçludan Hediye Alması	51
3.d. Hileli Satışlar	52
3.e. Sarf (Menkul Değerlerin) Değişimi	52
4- SELEM	53
4.a. Siparişe Zarar Veren Sanatkârlara Tazminat Zorunluluğunun Getirilmesi	53
4.b. Selem Akdinin Feshedilmesi	54
4.c. Selem Akdinde Teslim Edilecek Malın Bir Kısmını Almak	54

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CEZA HUKUKU İLE İLGİLİ ZERÂİ UYGULAMALARI

SUÇLAR VE CEZALAR	55
HAD GEREKTİREN SUÇLAR.....	55
1- İÇKİ	55
1.a. <i>Nebizin Haram Kılınması.....</i>	<i>55</i>
1.b. <i>Kişinin Sarhoşken İşlediği Fiillerden Sorumlu Tutulması</i>	<i>56</i>
1.c. <i>Haşhaş ve Hint Keneviri Ekiminin Devlet Kontrolünde Yapılması.....</i>	<i>56</i>
2. HIRSIZLIK	57
2.a. <i>El Kesme Cezasının Uygulanmaması.....</i>	<i>57</i>
2.b. <i>Hadlerin Ertelenmesi.....</i>	<i>57</i>
2.c. <i>Had Cezasının Düşürülmesi</i>	<i>58</i>
2.d. <i>Şüpheli Kişilerin Hapsedilmesi.....</i>	<i>58</i>
2.e. <i>Beyü'l-mâlden Birşey Çalan Kişiye Hadd Uygulanmaması.....</i>	<i>58</i>
2.f. <i>Taşıyıcıların Yiyecek Maddelerine El Uzatmaları</i>	<i>59</i>
3. KISAS	59
3.a. <i>Katilin Tevbesinin Kabul Olması.....</i>	<i>59</i>
3.b. <i>Savaş Günlerinde Münafıkların Öldürülmesi</i>	<i>60</i>
3.c. <i>Toplu Olarak İşlenen Bir Cinayette Kisas Uygulaması.....</i>	<i>60</i>
3.d. <i>Şüphe Sebebiyle Hadlerin Düşürülmesi.....</i>	<i>60</i>
3.e. <i>Mekke'de Mü'minlerin İntikam Almaları</i>	<i>61</i>
3.f. <i>Kisas Uygulamasının Caydırıcılığı</i>	<i>61</i>
4. ZİNA.....	61
4.a. <i>Zina Sonucu Dünyaya Gelen Çocuğun Durumu</i>	<i>61</i>
4.b. <i>Kadınların Ayaklarını Yere Vurarak Yürümeleleri</i>	<i>62</i>
4.c. <i>Kadınların Erkekleri Tahrik Eden Davranışları</i>	<i>62</i>

4.d. Uygun Olmayan Şeye Şehvetle Bakmak	63
4.e. Nikah Akdinde Şartların Artırılması	63
4.f. Bir Erkeğin Yabancı Kadınla Gecelemesi.....	63
4.g. Erkek Çocuklarla Kız Çocukların Yataklarının Ayrılması.....	63
4.ğ. Hamile Bayana Zina Haddinin Uygulanması	64
4.h. Zina Eden Erkek ve Kadın Arasındaki Nikâh Şüphesi.....	64
4.i. İnsanlara İftira Atılması	64
4.i. Kadınların Dikkat Etmesi Gereken Davranışlar	65

BEŞİNCİ BÖLÜM

ŞÂHİTLİK, YARGI VE DİĞER BAZI KONULAR

1.ŞAHİTLİK	66
1.a. Şüphe Sebebiyle Hadlerin Düşürülmesi.....	66
1.b. Şâhidin Zan Altında Olması.....	67
1.c. Düşmanın Düşman Aleyhine Olan Şâhitliği	67
1.d. Buluntu Mal İçin Şâhit Göstermek	67
1.e. Kişinin Sevdiği Kimse İçin Şâhitlik Etmesi	68
2. YARGI	68
2.a. Devlet Görevlilerinin Hediye Kabul Etmesi.....	69
2.b. Hâkimin Birbirlerini Dava Eden İki Tarafa Eşit Davranması.....	69
2.c. Hakimin Kendi Bilgisiyle Karar Vermesi.....	69
2.d. Had Cezalarının Uygulanması.....	70
2.e. Hâkimin Piyasaya Müdahalesi.....	70
2.f. Hâkimin Kesin Bir Kanun Hükmüne Aykırı Karar Vermesi.....	71
2.g. Dâvâlının Dâvâ Konusu Malı Başkasına Devretmesi.....	71

3. DİĞER BAZI KONULAR	71
3.a. Kur'an'ın Cem'i.....	71
3.b. Allah'tan Başkasına Tapanların İlâhlarına Hakâret Etmek.....	72
3.c. Özel Mekânlara İzinsiz Girmek.....	72
3.d. Söylenen Sözlerde Yahudilere Benzemek.....	72
3.e.Kabirlerin Üzerine Mescitlerin İnşa Edilmesi.....	73
3.f. Mü'minlerin Ehli Kitaba Benzemesi	73
3.g. Müşriklerin Yanında Kur'an'ın Okunması	74
3.h. Tek İmamda Birleşmek.....	74
3.i. Yollara Oturmanın Yasaklanması.....	74
3.k. Kötü Lisanı Engellemek.....	74
3.l. Şirk İçeren Kelimelerden Uzak Durmak	74
3.m. Düşman Ülkesine Kur'an'la Yolculuk Yapmak.....	75
3.n. Başkasına Zarar Vermemek	75
3.o. Bulaşıcı Hastalıklardan Uzak Durmak.....	75
3.p. Emirlerin Öldürülmesi ve Devlet Adamlarının Görevlerinden Alınması	75
3.r.Fitne Zamanında Silah Satmak.....	76
SONUÇ	77
KAYNAKÇA	80

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
Bkz	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
md.	: Madde
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Thk.	: Tahkik Eden
Thrc	: Tahric Eden
Ty.	: Baskı Tarihi Yok
Vb.	: Ve Benzeri
Vd.	: Ve Diğerleri
yy.	: Baskı Yeri Yok

GİRİŞ

ZERÎA KAVRAMI, ÇEŞİTLERİ, İSLÂM USÛL HUKUKUNDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

I. KONUNUN AMACI

İslâm hukuku, değişen ve gelişen toplumsal şartlara bağlı olarak hayatın sorunlarına çözüm sunabilme gayreti içindedir. Bunu yaparken asli kaynakların yanı sıra fer’i delillere dayanmaktadır. Fer’i delillerden biri de sedd-i zerâi delilidir.

Bu konuyu seçmemiz, sedd-i zerâi delilinin İslam hukukundaki uygulama biçimini ve örneklerini yakından tanımak ve böylece İslam hukukundaki kuralların özünde yatan temel amacı daha iyi kavrama amacına dayanmaktadır. Çalışmamızda sedd-i zerâi delilinin tanımı; İslâm hukukundaki yeri ve önemi; ibadet, muâmelât, ahvâl-i şahsiye, ceza hukuku gibi toplum hayatının yaşanan birçok yönünden örnekleri görülecektir.

Bu konu araştırılırken Fıkıh Usulü, İslâm hukuku, fur’u fıkıh kaynakları ve hukuk kaideleriyle ilgili temel kaynaklar incelenmiştir. Muhammed Hişâm Burhâni’nin “Seddü’z-Zerâi’ fi’ş-Şerâti’l-İslâmiyye”, Muhammed Hâmid Osman’ın “Kâidetü Seddü’z-Zerâi ve Eseruhâfi’l-Fıkhî’l-İslâmî”, İbnü’l-kayyim el-Cevziyye’nin “İ’lâmü’l-Muvakkîîn” ve Şevket Topal’ın “İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi” adlı çalışmaları başlıca kullandığımız kaynaklarımızdır.

Tez, giriş ve beş bölüm olarak planlanmıştır. Girişte, zerâa kavramı, çeşitleri, islâm hukukundaki yeri ve önemine değinilmiştir. Bu bölümde zerâa delili bir çok yönden incelenerek uygulamalardaki etkisi gösterilmeye çalışılmıştır. Diğer beş bölümde, zerânın ibâdetlerde, muâmelatlarda, ahvâl-i şahsiye, ceza hukuku ve çeşitli konularda İslâm hukuk tarihindeki uygulama örnekleri verilerek bu delilin yaşanırılığını ve yararını açıklamaya çalışılmıştır.

II. ZERÎA KAVRAMI

A. TANIM

1. Sözlük Anlamı

Zerâi (الذرائع) sözlükte; ileriye doğru genişleme ve harekete geçme manasında bir kök olan zere'a (ذرع) fiilinden türemiş olan zerîa (الذريعة) kelimesinin çoğuludur.¹ Ayrıca vesîle, vasıta, özür, bahane, gibi anlamlara da gelmektedir.² Böylece zerîa “iyi olsun kötü olsun başka bir şeye vesile olan, yol açan her şeyi”³ ifade etmektedir. Zerîa kelimesi sözlükte genel olarak “vesîle” ve “vasıta” anlamına gelen değişik manalarda kullanılmakla birlikte, buradaki vesilenin/vasıtanın olumlu veya olumsuz, somut/hissi ya da soyut/manevi olması arasında fark gözetilmemektedir.⁴

Zerâi kavramı genel olarak, seddedilen (kapatılan) ve fethedilen (önü açılan/teşvik edilen) davranışları ifade eden vesileler anlamına gelir.⁵

Özel olarak ise, aslı itibarı ile mübah olan ve yapılması durumunda yasak bir fiile götürmesi kuvvetle muhtemel olan şeyleri ifade eder.⁶ Zerîa kavramının ifade ettiği bazı manaları şöyle sıralayabiliriz:

¹ Burhânî, Muhammed Hişâm, *Seddü'z-Zerâi' fiş- Şerîati'l-İslâmiyye*, Dımeşk 1995, s. 52; Ebû Zehra, Muhammed, *İslâm Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usûlü)*, Çev. : Prof. Dr. Abdülkadir Şener, Ankara 2000, s. 246.

² İbn Manzûr, Cemâlüddin Muhammed b. Mukerrem, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut ty., VIII, 96; Râzî, Zeyneddin b. Ebû Bekr b. Abdülkadir, *Muhtârü's-Sihâh*, Beyrut 1988, s. 221; İbnü'l-Esîr, Mecduddin Ebî Saâdâti'l-Mübârek, *en-Nihâye fi Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, Kahire ty., I, 329.

³ Osman, Muhammed Hâmid, *Kâidetü Sedü'z-Zerâi' ve Eseruha fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Kahire 1996, s. 56; Şa'ban, Zekiyyüddîn, *İslâm Hukuk İlminin Esasları* (Notlar Ekleyerek tercüme eden: İbrahim Kafî Dönmez), Ankara 2006, s. 298.

⁴ Bürhânî, *a.g.e.*, s. 56; Debû, İbrâhîm Fâdıl, “*Seddü'z-Zerâi'*”, Mecelletü'l- Fıkhi'l-İslâmî (ed-Devretü't-‘Tâsia li Mu'temeri Mecmei'l-Fıkhi'l-İslâmî), Cidde 1996, III, 11.

⁵ Buğa, Mustafa Dîb, *Eserü'l-Edilleti'l-Muhtelefi Fihâ Fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Dımeşk ty., s. 566; Burhânî, *Seddü'z-Zerâi' fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*, s. 69; Debû, “*Seddü'z-Zerâi'*”, s.12.

⁶ Bürhânî, *a.g.e.*, s.74.

1.a. Vesîle (وسيلة): Zerîa kelimesi çoğunlukla “vesîle” anlamında kullanılmıştır. Örneğin; femen tederrea bizerîatin (فمن تدرع بذريعة) “bir kimse (bir şeyi elde etmek için) vesîle edindi” cümlesinde ”tederrea” (تدرع) kelimesi “tevessele” (توسل) anlamındadır.⁷ Vesîle sözlükte; vasıta, araç, talep, istek, dilek, vesile gibi anlamlara gelir. Bir amaca ulaşmak için gayret sarf eden ya da yollar arayan kimsenin göstermiş olduğu çabaları ifade etmek için kullanılan zerîa kelimesi ile kastedilen anlam vesiledir.⁸

1.b. Sebep (سبب): Kendisi ile bir başka şeye ulaşılan her türden vasıtaya /araca sebep denilir.⁹ Meselâ “fülanün zerîati ileyke” (فلان ذريعتى اليك) cümlesinde kullanılan “zerîati (ذريعتى) kelimesi ”erişme vasıtam/ulaşma vesilem” demektir. Bir başka ifadeyle cümlede “zerîatî” (ذريعتى) yerine “sebebî” (سببى) kelimesi de kullanılsaydı anlam değişmiş olmazdı.¹⁰ Ayrıca bu kelime sözlükte; ip, yol ve iki şeyi bir araya getiren şey manasına da gelir.¹¹ Sebep hukuki anlamda kullanıldığında, hükmün varlığı ile açık bir uygunluk taşıyın ya da taşımasın, Şâriî tarafından; varlığı hükmün varlığına yokluğu da hükmün yokluğuna alamet kılınan durumları ifade eder. Meselâ zina fiili vaki olmuşsa, bu sebebe binaen suçu sabit görülen kimseye had cezası uygulanır. Elde edilen hüküm ile sebep arasında uygunluk olursa, bu durumda sebep aynı zamanda illet olarak da isimlendirilir.¹² Hüküm ile sebep arasında açık bir uygunluğun bulunmadığı hallerde ise sadece sebepten söz edilir.¹³ Sebep ile hüküm arasındaki uygunluk her zaman açık olmamakla birlikte, hükmün varlığı her zaman mükellefin iradesine bağlı değildir.

⁷ Râzî, *Muhtaru's-Sihâh*, s. 221.

⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, VIII, 96; Râzî, *a.g.e.*, s. 221.

⁹ İbn Manzûr, *a.g.e.*, I, 455; Zencânî, Ebu'l-Menâkıb Şihabuddîn Mahmûd b. Ahmed, *Tahrîcu'l-Furû' ale'l- Usûl*, thk. : Muhammed Edîb Sâlih, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1987, s. 351; İbnü'lEsîr, *en-Nihâye*, II, 329.

¹⁰ İbn Manzûr, *a.g.e.*, VIII, 96; Ensârî, Ebû Yahyâ Zekeriyây b. Muhammed b. Zekeriyây, *el-Hudûdu'l-Enîga*, Beyrut 1411, s. 72; Bürhâni, *a.g.e.*, s. 53.

¹¹ Bürhâni, *a.g.e.*, s. 53.

¹² Zencânî, *Tahrîcu'l-Furû' ale'l-Usûl*, s. 353.

¹³ Şa'ban, *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usulu'l-Fıkıh)*, s. 226- 227.

Sözgelimi, vaktin girmiş olması farz namazın eda sebeplerindendir. Hâlbuki vaktin girmesi, kişinin iradesine bağlı olarak cereyan etmez. Zerîa'da ise, fâilin niyeti açık olsun ya da olmasın sonuç itibari ile kendisinin sebep/vesile olduğu bir fiilin icrası söz konusudur. Bu anlamda sebep ile zerîa tam olarak aynı şeyi ifade etmemiş olurlar.¹⁴

1.c. Derîe (الدرية): Hedef, siper, gibi anlamlara gelen derîe; avcının avından gizlenmek ve fırsat bulduğunda da ateş etmek için siper olarak kullandığı deveyi ifade eder. Bu anlamda avcının avına ulaşmada vesîle olarak kullandığı derîenin (devenin) vesîle olması ile zerîa arasında bir anlam ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır.¹⁵ Ayrıca dışı deve manasına gelen “nagâtü” kelimesi de zerîa kelimesine hamledilir.¹⁶

1.d. Hedef tahtası ya da Halkası (الحلقة): Zerîa kelimesi, kimi zaman; atış talimi yapan kimsenin atışta kullanmış olduğu hedef tahtasını veya hedef halkasını ifade etmek için de kullanılmıştır. Burada atış eğitimi yapan kimse bu halka ya da tahtayı yaralama veya atış talimine vesile, sebep yaptığından dolayı, söz konusu vasıtalar zerîa olarak da isimlendirilmiştir.¹⁷

2. Terim Anlamı

Terim olarak zerîa kavramı, İslâm hukukçuları tarafından bir çok şekilde tanımlanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Zerîa, “Meşru olsun ya da olmasın bir şeye ulaştırın vesile ve yoldur.”¹⁸ Karâfî'nin, “zerâinin sedd-i gerektiği gibi feth-i de gerekmektedir” sözü, bu tanımları

¹⁴ Benzer değerlendirme için bkz.: Debû, “Seddü'z-Zerâi”, s. 13.

¹⁵ İbn Manzûr; *Lisânu'l-Arab*, VIII, 96; Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm, *Garîbü'l-Hadis*, thk. : Abdulkerîm İbrâhîm el-İzbâvî, Mekke 1402, I, 334.

¹⁶ Bürhânî, *Seddü'z-Zerâi*, s. 54.

¹⁷ İbn Manzûr, *a.g.e.*, VIII, 96; Hattâbî, *a.g.e.*, I, 334; Bürhânî, *a.g.e.*, s. 54.

¹⁸ Karâfî, Şihabuddîn Ebû Abbas b. İdris, *el-Furûk*, Beyrut ty. , II, 33; İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyub, *I'lâmü'l-Muvakkîn*, Beyrut 1973, III, 121.

açıklamaktadır.¹⁹

Zerîa, “Kendisi esas itibarı ile yasak olmayan, ancak fiiliyata geçirilmesi halinde dinen yasak olan bir başka fiile neden olan şeydir.”²⁰

Zerîa, “Zahiren mübah olmakla birlikte, kendisiyle dinen yasaklanan herhangi bir fiile ulaşılan meseledir.”²¹

Zerîa, “Kendisinde maslahat bulunan şeyi mefsedete aracı kılmaktır.”²²

Zerîa, “Zahiren mübah olmakla birlikte, dinen yasaklanan herhangi bir fiile vasıta kılınan şeylerdir.”²³ şeklinde tanımlanmıştır.

Zerîa, “Zahiren mübah olup, kendisiyle yasak fiile tevessül edilen meseleler”²⁴ demektir.

Zerîa, “Haram veya helale vasıta olan şeylerdir.”²⁵

Zerîa, “Maslahat olan bir şeyi mefsedet olan bir şeye vasıta kılmaktır.”²⁶

Usul terimi olarak zerîa, daha çok, şer’an yasaklanmış sonuca götüren vasıtayı ifade etmek için kullanılır.²⁷

II. ZERÎA ÇEŞİTLERİ

1. Sedd-i Zerâi

Sedd (سد) kelimesi sözlükte; bir şeyin önünü kapamak, tıkamak, durdurmak, engel koymak, çatlağı onarmak gibi anlamlara gelir. İki şeyin arasını kapatan ya da

¹⁹ Bürhânî, *Seddü’z-Zerâi*, s. 69.

²⁰ Kurtubî, Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, Kahire 1372, II, 57 vd.

²¹ Bâcî, Ebu’l-Velîd Süleyman b. Halef, *el-İşâretü ilâ Ma’rifeti’l-Usûl ve’l-İcâze fî Mâna’d-Delîl*, Merkezü İhyâi’t-Türâsi’l-Mağribî, Rabat ty., s. 26.

²² Şâtıbî, Ebû İshâk İbrahim b. Mûsa, *el-Muvâfakât*, thk. : Abdullah Dirâz, Beyrut ty., IV, 199.

²³ Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *İrşâdu’l-Fuhûl*, Beyrut 1992, s. 411.

²⁴ İzmirli İsmail Hakkı, *İlm-i Hilâf*, İstanbul 1330, s. 131.

²⁵ Ebû Zehra, *Usûlü’l-Fıkh*, s. 288.

²⁶ Şâkir Hanbelî, *Fıkh Usûlü*, çev. : Mustafa Yıldırım, İzmir 2006, s. 326.

²⁷ Zekiyyüddin Şa’ban, *Usûlü’l-Fıkh*, s. 165- 170.

tıkayan şeye bu anlamda sedd denir.²⁸ Mutlak manada kullanıldığında zerâi, cevaz ya da yasaklama tarzında bir başka şeye aracı kılınan her türden vesileyi ifade eder.²⁹ Buna göre sedd-i zerâi, “bir şeyin elde edilmesine aracı yapılan vesile ya da vasıtaların engellenmesi” anlamına gelmektedir.³⁰

Sedd-i zerâinin terim anlamına gelince, “şer’i emirlerin ihmaline, suiistimaline veya dini açıdan sakınca doğuracak neticelerin meydana gelmesine sebep olabilecek yolların engellenmesine sedd-i zerâi denilir.”³¹ Bir başka tanım da şu şekildedir: İster övülen, ister yerilen, ister iyi ister kötü, ister faydalı ister zararlı olsun vesile ve yolların, amaçlanan sonuçlara yol açmamak için kapatılmasına sedd-i zerâi denir.³²

Sedd-i zerâi uygulamasında, fiillerin sonucuna itibar edilir. Bu sebeple mükellefin iradesinin, vesileler yoluyla fesada yönelip yönelmemesi sedd-i zerâi açısından önemli değildir. Burada önemli olan, esas itibarı ile mübah olan bir fiilin sonucunda bir başka mefsedetın meydana gelmiş olmasıdır.³³ Buna göre sedd-i zerâi mefsedete götüren vasıtaların yasaklanması olarak açıklanmaktadır. Mefsedet de, haram veya mekruh çerçevesinde kalan şer’an yasaklanmış durumları ifade eder.³⁴

Esasen hükümlerin varid olduğu yerler ikiye ayrılır:

a. Maksatlar: Bunlar maslahat ve mefsedetleri teşkil ederler.

b. Vesileler: Bunlar da maslahat veya mefsedetlere yol açan şeylerdir ve hüküm bakımından vasıta oldukları şeylere benzerler; haram’a vasıta olan haram, helal’e vasıta

²⁸ İbn Manzûr, Lisânu’l-Arab, III, 207; Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Ya’kub, *el-Kâmusu’l-Muhît*, Beyrut 1987, (s-d-d) mad.; Zebîdî, Muhammed Murtezâ el-Hüseynî, *Tâcu’l-Arus min Cevahiri’l-Kamus*, Mısır 1306, (s-d-d) md.

²⁹ İbn Manzûr, *a.g.e.*, VIII, 96.

³⁰ Topal, Şevket, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, Van 2007, s. 22

³¹ Zerkâ, Mustafa Ahmed, *el-Medhalü’l-Fıkhî’l-Âmm el-Fıkhü’l-İslâmî fi Sevbihî’l-Cedîd*, Şam 1967, I, 98.

³² Bürhânî, *Seddü’z-Zerâi*, s. 57.

³³ İbnü’l-Kayyim, *İ’lâmü’l-Muvakkâin*, III, 135; Ebû Zehra, *Usûlü’l-Fıkh*, s. 288.

³⁴ Zekiyyüddin Şa’ban, *Usûlü’l-Fıkh*, s. 165- 170.

olan helal sayılır; ancak bunlar derece itibariyle birincilerden aşağıdır.³⁵ Vesile olanlar, maksat olanların hükmünü alır.³⁶ Bundan dolayı, mefsedete götüren maslahat, maslahat olmaktan çıkar ve olumsuz hüküm alır. Bu durumun aksi de variddir.³⁷ Bu konuda el-Karafi şöyle der: “En üstün maksatlara vasıta olan, vesilelerin en üstünüdür; en kötü maksatlara vasıta olan, vesilelerin en kötüsüdür; ortada olan bir şeye vasıta teşkil eden de, orta dereceli bir vesiledir.”³⁸

Sedd-i zerâide asıl olan fiillerin sonucunu göz önüne almaktır. Bir fiil sonucu itibariyle bir hükme bağlanır; ister fiilde hasıl olan sonuç kastedilmiş, isterse kastedilmemiş olsun. İstenilen bir şeye vasıta olan matlup’tur, kötülüğe vasıta olan şey de yasaklanmıştır. Fiillerin sonuçları göz önüne alınırken failin niyetine bakılmamaktadır; fiil, sebep olduğu neticeye göre övülmekte veya kınanmaktadır. Bu amaçla Kur’an’da, “müşriklerin Allah’tan başka yalvardıklarına sövmeyin ki, onlar da, bilmeyerek aşırı gidip Allah’a sövmesinler.”³⁹ buyurularak putlara sövülmesi yasaklanmıştır.

Sedd-i zerâi gerçekte (mefsedete götüren) yolların önlenmesi, üzerinde icma edilmiş bir ilkedir.⁴⁰

2. Feth-i Zerâi

(فتح) kökünden “feth” kelimesi “açma” manasında mastar bir kelimedir. Ayrıca feth “bir yeri sulamak için salıverilen su, akarsu, yardım etmek, davalarda hüküm vermek...”⁴¹ gibi anlamlara gelmektedir. Ayrıca, ister övülen ister yerilen, ister iyi ister

³⁵ Ebû Zehra, *Usûlü'l-Fıkh*, s. 246.

³⁶ İzzüddin b. Abdisselâm, *Kavâidü'l-Ahkâm fî Mesâlihi'l-Enâm*, Beyrut ty. , s. 43, 91.

³⁷ İbn Abdisselam, a.g.e. , s. 14.

³⁸ Karafi, Şihabuddîn Ahmed b. İdrîs, *Şerhu Tenkîhu'l-Fusûl fî İhisâri'l- Mahsûl fî'l- Usûl* thk.:Taha Abdurraûf Sa’d, Kahire 1973, s. 200; *el-Furûk*, II, 32.

³⁹ En’am, 6 / 108.

⁴⁰ Karafi, *el-Furuk*, II, 33.

⁴¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, II, 536.

kötü, ister yararlı ister zararlı olsun, bir sınırlama olmaksızın, vesile ve yolların amaçlanan sonuçlara yol açmamak için açılması olarak da tanımlanmaktadır.⁴² Feth-i zerâi ise, fıkıh terimi olarak, “netice itibarı ile maslahata ulaştıran sebeplerin elde edilmesi, ona ulaştıran yolların açılması” anlamına gelir.⁴³ İslâm Hukukunda feth-i zerâi ilkesi, “vacibin kendisiyle tamamlandığı şey de vacip olur” ve “mubahın kendisiyle meydana geldiği şey de mubahtır”⁴⁴ kaidesine dayandırılmıştır. Karafî zerâ kavramı konusunda şu açıklamada bulunmuştur: “Zerânın seddi vacip olduğu gibi, fethi de vaciptir. Zerâ mekruh ve mubah olur. Çünkü zerâ vesilenin kendisidir. Nasıl ki, harama vesile olan şey haram ise vacibe vesile olan şey de vaciptir. Cuma namazı için acele etmek gibi...”⁴⁵ Özünde mefsedet olmakla beraber, işlenmemesi durumunda daha büyük mefsedet meydana gelecekse, bu durumda o fiil mefsedet yoluyla bir maslahatı temin edeceğinden feth-i zerâi kapsamına girer. Örnek olarak; açlıktan ve susuzluktan ölmek üzere olan kimsenin, haram bir nesneden yemesi veya içmesi feth-i zerâi kapsamında değerlendirilmiştir.

Genel olarak fıkıh alimleri zerâinin engelleme fonksiyonunu belirtmesine karşın; bir grup fıkıh alimi ise, zerâinin asıl işlevini icra edebilmesi için kavramın her iki yönüne de işlevsellik kazandırmaya gitmişler ve mefsedete giden yolların bazen sedd-i zerâi, bazen de feth-i zerâi yoluyla kapatılacağını ifade etmişlerdir.⁴⁶

⁴² Bürhânî, *Seddü'z-Zerâi*, s.57.

⁴³ Bürhânî, *a.g.e.*, s. 194.

⁴⁴ İbn Teymiyye, Takıyyüddîn Ahmed bin Abdulhalîm, *Fetâvâ*, (thk.: Abdurrahman Muhammed Kâsım el-Âsımî en-Necdî), Mektebetü İbn Teymiyye, yy.,ty, XXIX, 70; Sübkî, Ebû'l-Hasen Takıyyüddin Ali b. Abdilkâfî b. Ali b. Temâm, *el-İbhâc fî Şerhi'l-Minhâc*, Beyrut 1404h, s. 131; İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *İslâm Hukuk Felsefesi: Gaye Problemi* (çev. : Vecdi Akyüz-Mehmed Erdoğan), İstanbul 1996, s. 194.

⁴⁵ Karafî, *el-Furuk* II, 33.

⁴⁶ Karafî, *a.g.e.*, II, 33; İbnü'l-Kayyim, *I'lâmu'l-Muvakkûn*, III, 121.

III. ZERÎA KAVRAMININ İSLÂM HUKUK USÛLÜNDEKİ YERİ

Klasik ve çağdaş dönem İslâm hukuku eserlerinde konuyu ele alan fakihler bir genellemede bulunarak, bu konuda iki farklı görüşün olduğunu; buna göre Mâlikî ve Hanbelîlerin zerîa prensibini kabul ettiklerini, Şâfiî ve Hanefîlerin ise bu delile usul eserlerinde yer vermediklerini ve onu hukuki delil olarak kabul etmediklerini aktarmışlardır.⁴⁷ Bu doğrultuda sözü geçen eserlerin, sedd-i zerâiyi delil olarak kabul etmeyen mezheplerin uygulamalarında bu prensibin yer aldığı ve dolaylı olarak onların da bu delili kabul ettikleri görüşlerine yer verilir.⁴⁸ Bu konuda Şevkânî Kurtubi'nin şu tespitlerine yer vermiştir: Sedd-i zerâi, İmam Mâlik ve onun mezhebinde yer alan diğer fakihlere göre asl olarak kabul edilir. Fakihlerin çoğunluğu ise sedd-i zerâiyi usul açısından kabul etmezler ancak pek çok furu' meselesinde onunla amel ederler.⁴⁹ Zahirilerden İbn Hazm da el-İhkâm adlı eserinde sedd-i zerâiye yer vermiş ve bunun delil olamayacağını⁵⁰ ifade etmiştir.

Mâlikî ve Hanbelî mezhebinde sedd-i zerâi bir delil olarak kabul edilmektedir.⁵¹ Buna karşılık, Şâfiîler kişinin iç iradesinden ziyade dışa/fiile yansıyan beyanlarını dikkate almakta; Hanefîler ise iç irade ile dış iradeyi uzlaştırmacı bir yol takip etmektedirler. “Kadın kendi halası ve teyzesi ile kuma olamaz” hadisinde yasaklayıcı

⁴⁷ Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Bahadır b. Abdullah, *el-Bahru'l-Muhît*, Kuveyt 1405, VI, 82.

⁴⁸ Şâtibî, *Muvâfakât*, IV, 144; Karafî, *el-a.g.e.*; II, 33; Buğa, *Eseru'l-Edille*, s. 574; İsmail, Abdulhamîd Ebu'l-Mekârim, *El-Edilletü'l-Muhtelefü Fihâ ve Eseruhâ fi'l-Fıkhi'l-İslâmi*, Kahire ty., s.175; Şerkâvî, “*Seddü'z-Zerâi inde'l-Fukâhâ*”, *Mecelletü'l-Ezher*, Kahire 1974, 46, 4.

⁴⁹ Şevkânî, *İrşâdul-Fuhûl*, s. 413; İbn Cüzey, Muhammed b. Ahmed, *Tagrîbü'l-Vusûl ilâ İlmi'l-Usûl*, yy. ty., s. 102.

⁵⁰ İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd, *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm*, Beyrut 1983, VI, 5.

⁵¹ Bkz.: Maverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Süleyman, *el-İnsâf*, Beyrut ty., V, 337; Karafî, *el-Furuk*, II, 33; Karafî, *ŞerhuTenkihu'l-Fusûl*, s. 449; İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmu'l-Muvakkîn*, III, 121; Bâcî, Ebû'l-Velîd Süleyman b. Halef, *İhkâmu'l-Fusûl fi Ahkâmu'l-Usûl*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1989, II, 567; Şâtibî, *el-Muvâfakât*, IV, 198; Şevkânî, *İrşâdul-Fuhûl*, s. 411.

hüküm vardır.⁵² Bir kısım fakih bu yasağın sedd-i zerâi ilkesine dayandığını ifade ederler.⁵³ Şâfiîlere göre ise bu yasağın nedeni sedd-i zerai değil, nasstır.⁵⁴

İbnü'l-Kayyim, Mâlikî ve Hanbelîler'e göre sedd-i zerâi prensibinin hukuki mahiyetini şu şekilde açıklamaktadır: "Kişinin amellerinin hükmü niyetlerine tabidir. Niyet hadisinde de belirtildiği üzere, kişinin işlemiş olduğu ameller, işin yapılış niyet ve maksadına göre değer kazanır. Bu nedenle işlemiş olduğu amelinin ya da söylemiş olduğu sözünün zahirine değil, gerçek niyetine ve iç iradesine itibar edilir. Bu iradenin açık bir şekilde ifade edilmiş olması ya da olmaması ise burada dikkate alınmaz. Bu durum hukuki tasarruflarında hileli işlemler yoluyla haksız gelir ya da menfaat elde etmeye kalkışan herkes için geçerlidir. Sözelimi alış veriş akdi yapmakta birlikte, gerçek niyeti bu akit yoluyla faiz elde etmek olan kişi bu muamelesiyle faizcilik yapmış olur. Benzer şekilde başkalarına hile ya da tuzak kurmaya niyetlenen kimse, zahiri olarak hangi davranışı yaparsa yapsın sonuç itibarı ile hilekâr ve tuzakçı olarak nitelendirilir. Bu türden hileler, niyet hadisinin lafzı ve ruhu gereği geçersiz kılınır."⁵⁵

Sedd-i zerâi'yi hukukun üretilmesine elverişli bir kaynak olarak kabul eden Mâlikî ve Hanbelîler'in yanında, ona farklı gerekçelerle karşı çıkan Şâfiîlerin ve Hanefîlerin de tatbikatta, adil ve maksada uygun çözümler üretme şeklinde, sedd-i zerâiye yer verdikleri görülür.⁵⁶ Esas yönüyle sedd-i zerâinin bazı Mâlikî eserlerinde ele alınış şekli, kendisinin başlangıçta Mâlikî ve Hanbelîlerde de kesinleşmiş bir usul ilkesi değil, bir hukuk prensibi olarak algılandığı izlenimi vermektedir.⁵⁷ Ancak özellikle

⁵² Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc, *es-Sahîh*, İstanbul 1992, Nikâh, 4; Nesâî, Ebû Abdîrrahman b. Şuayb, *es-Sünen*, İstanbul 1992, Nikâh, 47.

⁵³ İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkîn.*, III, 112.

⁵⁴ Şîrâzî, Ebû İshâk İbrahim b. Ali, *el-Mühezzeb*, Beyrut ty., II, 53.

⁵⁵ İbnü'l-Kayyim, a.g.e., III, 165.

⁵⁶ "Dönmez, İbrahim Kafî, "Müctehidin Nasslar Karşısındaki Durumu ile Modern hukuklarda Hakimî Kanun Karşısındaki Durumu Arasında Bir Mukayese", MÜİDF, s: 4, İstanbul 1986, s. 42.

⁵⁷ Bâcî, *İhkâm*, II, 568.

Mâliki fakihler Karafî (ö. 684/1258)⁵⁸ ve Şâtıbî (ö.790/1388)⁵⁹ ile Hanbelî fakih İbnü'l-Kayyim (ö.751/1350)⁶⁰ konu hakkında bilgiler sunmuşlardır.

Sedd-i zerâi, maslahat çerçevesi içerisinde Hanefîlerde istihsan, Şâfiîlerde ise kıyasın kapsamında gösterilmiştir.⁶¹ Bununla birlikte sedd-i zerâi bir hukuk kaidesi olarak ele alınabilir.⁶²

Şâtıbî, makasîdî ya da mesâlihi, zarurî, hâcî, ve tahsinî olarak üçe ayırmıştır. Ona göre hâciyyat, makasîd'in sınırlarını genişletmek, zarurî maslahatın gerçekleşmesini kolaylaştırmak üzere teşri kılınmıştır.⁶³ Tahsiniyyat ise, üstün ahlak anlayışına uygun olarak davranış göstermeyi, sağduyu sahiplerinin hoş karşılamadığı olumsuz hallerden uzaklaşmayı temine yönelik şeylerden ibarettir.⁶⁴ Kötülüğe giden yolları kapatmak manasına gelen sedd-i zerâi ise tahsiniyyat kategorisi içerisinde yer almaktadır.⁶⁵

1. İslâm Hukuk Usûlünde Zerâi Delilinin Kaynaklık Değeri

Sedd-i zerâi bütün fakihlere göre şer'î hükümlerin belirlenmesinde esas alınan dayanaklardan biridir. Aralarındaki ihtilaf ise bunun uygulanması hususundadır. Bu prensibe en geniş şekliyle dayananlar Mâlikîler ve Hanbelîler, onu daraltarak benimseyenler Şâfiîler, (teorik olarak benimsediklerini ifade etmemekle beraber) uygulamada ona geniş bir yer verenler ise Hanefîlerdir.⁶⁶ Ayrıca Şâfiîler ve Hanefîler

⁵⁸ Karafî, *el-Furûk*, II, 33.

⁵⁹ Şâtıbî, *el-Muvâfakât*, IV, 198; İbn Cüzey, *Tagrîbü'l-Vusûl ilâ İlmi'l-Usûl*, s. 102.

⁶⁰ İbnü'l-Kayyim, *I'lâmü'l-Muvakkîn*, III, 135.

⁶¹ Dönmez, *Müctehidin Nasslar Karşısındaki Durumu*, s. 44.

⁶² Dönmez, İbrahim Kafî, *İslâm Hukukunda Kaynak Kavramı ve VIII. Asır İslâm Hukukçularının Kaynak Kavramı Üzerindeki Metodolojik Ayrılıkları* (Basılmamış Doktora Tezi), A.Ü.İ.İ.F., İstanbul 1981, s. 21.

⁶³ Şâtıbî, *a.g.e.*, II, 9.

⁶⁴ Şâtıbî, *a.g.e.*, II, 9- 10.

⁶⁵ İbn Âşûr, *Makâsîdü's-Şer'îati'l-İslâmiyye*, s. 83.

⁶⁶ Şa'ban, *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usulü'l Fıkh)*, s. 205.

zerâiyi kendi başına bir delil olarak kabul etmemişler; belki kıyas ve yalnız Şâfiî'nin anlayışına uymayan Hanefilerdeki örfe bağlı istihsan gibi asıllara dahil saymışlardır.⁶⁷

Sedd-i zerâi, (mefsedete götüren) yolların önlenmesi, üzerinde icma edilmiş bir ilkedir.⁶⁸ Ancak zerâi ile amel konusunda aşırı gitmek doğru görülmemiştir; çünkü bir kimse, bu yolla bazan haksızlık yaparım diye korkarak, mübah, mendub veya vacib bir işten kaçabilir.⁶⁹

2. İctihad Açısından Sedd-i Zerâi Yöntemi

İctihad sözlükte; “çaba sarf etmek, gayret göstermek, meşakkat, zahmet, çalışma” gibi anlamlara gelir.⁷⁰ Terim olarak icthad, “fakihin, yorum ve takdir yetkisi de dahil olmak üzere, ameli bir meselenin şer’i hükmüne ulaşabilme yolunda gösterdiği en üst seviyedeki fıkhi çabayı ifade etmektedir”.⁷¹

Şâri’in dini bir mesele hakkındaki hükmünü belirleme faaliyeti olan icthad, bu amacı gerçekleştirirken lafzın delâlet yönlerini belirlemeye yönelik beyan icthadı; hükmün illetini belirleme ve bu illeti benzer olaylara uygulamaya yönelik kıyas icthadı ve hükmün amaçlarından hareketle, bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik istislahî/maslahat icthad şeklinde hepsi de re’y temelli üç farklı yöntem takip eder.⁷² Sedd-i zerâi, istislah/maslahat icthadı içerisinde ele alınır.

Sedd-i zerâi, hükmün belirlenmesinde yardımına başvuru, aynı zamanda

⁶⁷ Muhammed Ebû Zehra, *İslâm Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usulü)*, s. 251.

⁶⁸ Karafî, *el-Furûk*, II, 33.

⁶⁹ Şa’ban, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, s. 207.

⁷⁰ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, III, 135; Râzî, *Muhtaru’s-Sihâh*, s. 114; İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye fi Garîbi’l-Hadîs ve’l-Eser*, I, 319; Şevkânî, *İrşâdu’l Fuhûl*, s. 418.

⁷¹ Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *el- Mustasfâ*, Beyrut 1413, II, 350; Âmidî, “Seyfüddîn Ali b. Ebû Ali (ö. 1234), *el-İhkâm fi Usûli’l-Ahkâm*, Beyrut 1404h, IV, 169; Karaman, Hayreddin, *İslâm Hukukunda İctihad*, İstanbul 1996, s.19vd.; Apaydın, “İctihad” *DİA*, XXI, 432; Dönmez, İbrahim Kafî, *İslâm Hukukunda Müctehidin Nasslar Karşısındaki Durumu*, s. 28.

⁷² Devâlibî, Muhammed Ma’ruf, *el-Medhal ilâ İlmi Usûli’l-Fıkh*, Dımeşk 1959, s. 414- 415.

meşruiyetini Kitap ve Sünnetten alan önemli bir hukukî ilke olmakla birlikte; kendisi, bağımsız bir hukuk kaynağı vasfını hâiz değildir. Onun bağımlı olduğu hukuki delil ise mesalih-i mürseledir. Mesalih-i mürselenin, mefasid kısmı temel kaidesi olan “celbi menafi defî mefasidden evladır”⁷³ kuralının menafi bölümü mesalih-i mürselenin, mefasid kısmı ise sedd-i zerâinin alanına girmektedir. Bu nedenle, sedd-i zerâi kuralı mesalihi mürsele üzerinden işletilir ve deliller hiyerarşisindeki yeri, mesalihi mürsele ile aynıdır.⁷⁴

İslâm Hukukunda sedd-i zerâinin kaynaklık değeri konusunda fakihlerin bazısına göre sedd-i zerâi asl,⁷⁵ bazısına göre delil,⁷⁶ bazısına göre ise kaide⁷⁷ olarak nitelendirilmiştir.

Fesada götüren yolların kapatılması esası, İslâm hukukunda süreklilik arz eden bir hususiyet olduğundan dolayı, sedd-i zerâi fıkhîta bir asl olarak nitelendirilmiş, ayrıca hükümlerin illetinin tespitinde makisun aleyh olarak itibar görmüştür.⁷⁸ Fiillerin sonuçlarına bakmak dinin gözettiği bir amaçtır. Fiiller ya uygun olur ya da muhalif. Böyle olunca müctehit, mükelleflerden sadır olan bir fiile, bu fiilin doğurabileceği sonuçları göze almadan hemen hüküm verilmemelidir.⁷⁹ Delil, kendisinde bulunan sahih nazar yoluyla kesin hüküm şeklinde şer’i hükme ulaştıran şeydir.⁸⁰ Müctehidin hüküm istinbatında kendisinden istifade ettiği Kur’an, sünnet, icma, kıyas, sahabe kavli, mesalih-i mürsele, istishab, örf, sedd-i zerâi, istihsan...gibi hüküm kaynakları bu

⁷³ Suyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-Eşbah ve’n-Nezâir*, Beyrut 1403h, s. 87.

⁷⁴ Hasen, Bâ Bekr Halife, “*Seddi’z-Zerâi İnde’l-Usûliyyin ve’l-Fukahâ*” (Mecelletü Mecmei’l-Fıkhî’l-İslâmi ed-Devretü’t-tâsia), Cidde 1996, s.207; Şa’ban, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, s. 206.

⁷⁵ Zerkeşî, *el-Bahru’l-muhît*, VI, 82; Şevkânî, *İrşâdu’l-Fuhûl*, s. 413; İbn Cüzey, *Tagribü’l-Vusûl*, s. 102

⁷⁶ Osman, *Kâidetü Seddi’z-Zerâi*, s. 68; Ebû Zehra, *İslâm Hukuku Metodolojisi(Fıkh Usûlü)*, s. 287.

⁷⁷ Şâtıbî, *el-Muvâfakât*, III, 61, 257, 300.

⁷⁸ Osman, *a.g.e.*, s. 75.

⁷⁹ Şâtıbî, *el-Muvâfakât*, IV, 196.

⁸⁰ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, III, 362; Râzî, *el-Mahsûl*, I, 106.

anlamda birer şer'i delildir.⁸¹ Fakihler şer'i delilleri akli ve sem'i olarak ikiye ayırmışlardır.⁸² Bu anlamda fakihin doğrudan hükmü elde ettiği nass, örf ve icma' sem'i/nakli delil; kıyas, istihsan, mesalih-i mürsele ve sedd-i zerâi gibi akli istidlalin etkin olduğu unsurlar akli delil olarak tavsif edilir.⁸³ Kaide ise, sözlükte; bir şeyin üzerine tesis edildiği şey anlamına gelir.⁸⁴ Istılahta ise kaide; bütün cüzlerine uygulanabilen külli önerme anlamına gelir.⁸⁵ Bir hukuk kaidesi olarak sedd-i zerâi; haramın vesilesi haramlık hükmüne tabidir.⁸⁶ Zerâa bir şeyin vesilesi demektir. Fesada götüren vesileler engellenir.⁸⁷ şeklinde kaideler mevcuttur. İslam hukukunda yer alan "menfaatin elde edilmesi, mefsedetın ise def" edilmesi"⁸⁸ külli kaidesi yoluyla, İslâm hukukçularının gündelik hayatta ya da daha sonraki dönemlerde karşılaşılabilecekleri yeni meselelere uygulanacak hükümleri ortaya koymaları çok daha kolay olabilmektedir.⁸⁹

IV. ZERÂİNİN ÖNEMİ

Sedd-i zerâinin önemi şer'i hükümlerin belirlenmesinde ortaya çıkar. Buna göre, yasama organı, insanların topluma zarar verici sonuçlara vasıta kıldığı bazı mübah fiilleri yasaklayabilir ve onlara bu kapıyı kapayabilir. Bu ilkeye göre esasen mübah olup da kötülüğe yol açan birçok durumun yasaklanması ve önlenmesi mümkündür. Fakat yasaklanan bu mübah fiilin gerçekten kötülüğe yol açtığı bilinmesi gerekir, yoksa öyle olduğunun sanılması yeterli değildir. Yine bu mefsedetın şer'an yasaklanmış

⁸¹ Cüveynî, Ebu'l- Meâli Abdülmelik, *el-Bürhân fî Usûli'l-Fıkh*, Mısır 1418, I, 78; Karafî, *ez-Zehîra*, I, 149; Osman, *Kâidetü Seddü 'z-Zerâi'*, s. 67- 68.

⁸² Cüveynî, *a.g.e.* , I, 127.

⁸³ Osman, *a.g.e.* , s. 73.

⁸⁴ Râzî, *Muhtâru 's-Sihâh*, s. 544.

⁸⁵ Cürçânî, Ali b. Muhammed, *et-Ta'rifât*, Beyrut 1405, s. 219.

⁸⁶ Şâfî, Muhammed b. İdrîs Ebû Abdillâh, (ö. 204/819), *el-Ümm*, Beyrut 1393, IV, 49.

⁸⁷ Karafî, *Şerhu Tenkîhu 'l-Fusûl*, s. 448.

⁸⁸ Zürkânî, *Şerhu 'z-Zürkânî*, II, 400; Suyûtî, *el-Eşbah*, s. 87; Mecelle, md. 30.

⁸⁹ Osman, *a.g.e.*, s. 9.

durumlardan olması gerekir; aksi halde bu tür yasaklama daha büyük mefsedete yol açabilir ki, o da insanların sıkıntıya düşürülmesi ve gereksiz konan yasaklarla baskı altına alınmasıdır. Zira İslâm hukukunda sedd-i zerâyi ilkesi benimsendiği gibi, sıkıntının giderilmesi ilkesi de bu hukukun temel ilkelerindedir.⁹⁰

Sedd-i zerâi, dinin maksatlarının sahih bir şekilde gerçekleşmesinin önünde engel olan durumları önleyen koruyucu bir tedbirdir. Bu yolla mükelleflerin, bilinçli ya da bilinçsiz olarak kanunun ruhuna aykırı davranışlar sergilemek suretiyle, Şari-i Teala'nın maksadına aykırı davranmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır.⁹¹ Kamu yararı gerekçesiyle ya da serbest bırakıldığı takdirde şu veya bu sebepten dolayı mefsedete yol açacağına dair ciddi endişeler bulunduğu, bazı mübahlar geçici olarak kısıtlanabilir.⁹²

Maslahatın temini ve mefsedetın kaldırılmasına yönelik İslâm'ın maksatlarını inceleyen kimsede, hakkında nas, icma' veya özel bir kıyas bulunmasa dahi maslahatın ihmal edilmeyeceğine, mefsedetden de kaçınılması gerektiğine dair inanç ve bilgi oluşur. Kitap ve sünnetin maksadı araştırıldığında bilinir ki, Allah(c.c) az olsun çok olsun hayrı emretmiş, yine az olsun çok olsun şerri yasaklamıştır. Hayra 'celbi menafi' def'i mefasid' (menfaatin elde edilmesi mefsedetın de kaldırılması); şerre de 'celbi mefasid def'i menafi', (mefsedetın işlenmesi, maslahatın kaldırılması) denilir.⁹³

Mükellef, zerâi ile amel ederken, bir işi yapmanın zararları ile onu terketmenin zararlarını bilecek ve hangisi fazla ise ona göre tercihte bulunacaktır.⁹⁴ İnsanların faydasına ve yararına yönelik amaçlar ile bunların araçları, şayet hakkında açık nass bulunan bir delile dayalı değilse; bu durumda kıyas, istihsan ya da maslahat gibi delillerden istifade etmek gerekecektir. Bunun yanında uygulamada, İslâm hukukunun genel amaçlarına aykırı yollar engellenmek isteniyorsa; bu durumda İslâm hukukunda cârî genel kaideler çerçevesinde, meselenin ele alınması gerekecektir. Dolayısıyla İslâm

⁹⁰ Şa'ban, *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usulü'l Fıkh)*, 206, 207.

⁹¹ İbnül-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkîn*, III, 135.

⁹² Şâtübî, *el- Muvâfakât*, I, 130.

⁹³ İbn Abdisselam, *Kavâid*, s. 327.

⁹⁴ Muhammed Ebû Zehra, *İslâm Hukuku Metodolojisi (Fıkh Usulü)*, s. 252.

hukuku bünyesinde sedd-i zerâi ilkesi; iyi veya kötü davranışların ya da yapılıp yapılmaması dînî açıdan bir sakınca doğurmayan fiillerin uygulaması ile alakalı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹⁵ Özel ve amme hukuku sahasında sedd-i zerâi uygulamasını fikhin her sahasında uygulamak mümkündür. Örnek olarak; kişilerin görevinin gerektirdiği tedbirleri almak ve bunların uygulanmasını temin etmek seddi zerâi gereği zorunlu tutulabilir. Nitekim işyerinde gerekli tedbiri almadığı için, çalışanlarının hayatını tehlikeye atmaktan kişinin sorumlu olması, İslâm hukukunda bu kaideye istinaden yerine getirilir.⁹⁶ Günlük hayatta kişilerin yapmış oldukları alış verişler neticesinde, hukukî bir hak olarak sahip oldukları muhayyerlikler de sedd-i zerâinin ticari hayata yansıyan ve taraflar arasında anlaşmazlıkları önlemeye yönelik yaptırımlardır. Muhayyerlikler sayesinde, insanların aldanmasına sebep olan yollar kapatılmış olmaktadır.⁹⁷

Diğer yandan; genel maslahatın gereği olarak devlet yetkililerince uygulanan yasaklamaların veya serbest bırakılması durumunda ciddi mefsedetın doğmasından korkulan hallerin yasaklanmasını meşru kılan hukuki prensip de sedd-i zerâidir.⁹⁸ Sedd-i zerâi prensibinin ilgi alanına giren fiiller, şekil itibari ile hukuka aykırı olmayan fiillerdir. Buradaki şekli uygunluk ile kanunun ruhu arasında bir paralellik kurulamadığından dolayı, zahiren mübah kabul edilen fiilen mefsedet doğurması ihtimaline binaen yasaklanması söz konusudur. Yasaklamada muhatabın iradi hareket edip etmediğinden ziyade, fiilin neticesine itibar edilir.⁹⁹ Sedd-i zerâi, mübah şeyler üzerinde gerçekleştiğinden dolayı, bizatihi naslarla haram kılınan adam öldürme, zina

⁹⁵ Kamali, Mohammad Hashim, *Principles of İslâmic Jurisprudence*, Cambridge 1991, s. 310.

⁹⁶ Osman, “İslâm Hukuk Metodolojisinde Zerâyi’ ve Uygulaması”, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, S.7, Ankara 2006, s. 223-225.

⁹⁷ Dihlevî, Şah Veliyullah, *Huccetullahi'l-Bâliğa*, Beyrut 1992, II, 280.

⁹⁸ Mübârek, Cemil Muhammed, *Nazariyyetü'z-Zarûrati'ş-Şer'iyye Huduha ve Davabituha*, Kahire 1988, s.262- 263; Koşum, Adnan, *İslâm Hukukunda Siyaset-i Şer'iyye Kavramı*, İslâmi Araştırmalar Dergisi, S. 16, Ankara 2003, s. 353.

⁹⁹ İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkîn*, III, 135; Ebû Zehra, *Usûlü'l-Fıkh*, s. 288.

fiilini işlememe, başkalarına zulüm etmeme, içki içme yasağı...gibi eylemler ise bu konu çerçevesinde yer almazlar; kendi hususi hükümlerine tabi olurlar.¹⁰⁰

Şer'i nassa muhalefeti gerektiren bir maslahat ortaya çıkar ve nas ile amel edilmesi halinde genel bir zarar söz konusu olursa, burada nassın aksine maslahata riâyet vacip olur. Mesela, savaşta düşmanların bazı müslümanları siper olarak kullanmaları müslümanların mağlubiyetine ve hepsinin öldürülmesine sebep olması halinde siper olarak kullanılan müslümanların öldürülmesi caizdir.¹⁰¹

¹⁰⁰ Osman, *Kâidetü 'z-Zerâi'*, s. 62- 63.

¹⁰¹ Gazâlî, *el-Mustasfâ*, I, 294- 295; Âmidî, *el-İhkâm*, IV, 394.

BİRİNCİ BÖLÜM

İBADETLERLE İLGİLİ ZERÂİ UYGULAMALARI

İbadetlerle ilgili hükümlerin mahiyeti konusunda akıl yürütülemez. Bu sebeple bu hükümler her zaman ve mekanda kesin olan hükümlerdir. Fakat bu hükümlerin geri planında sedd-i zerâî yönteminin var olduğu da bir gerçektir. Biz bu bölümde buna dair örnekleri vermeye çalışacağız.

1. TEMİZLİK

İslâm hukukunda sedd-i zerâinin temizlik konusunda uygulandığı örnekler abdestte, teyemmümde, çevre temizliğinde görülmüştür. Bu uygulamalar şunlardır:

1.a. Teyemmümün Namaz Vaktinin Sonuna Kadar Geciktirilmesi

İmam Şâfiî'ye göre farz namazı eda etmek için abdest alması gereken, ancak su bulamadığı için abdest alması mümkün olmayan kişi, teyemmüm etmeden önce, belki su bulunabilir düşüncesiyle (*ihtiyâten*)¹⁰² namaz vaktinin girme anına kadar bekler; şâyet bu halde de su bulamazsa o zaman teyemmüm ederek namazını eda eder. Namaz vakti girmeden önce aldığı teyemmümle ise farz namazı eda edemez.¹⁰³ Abdest almanın hükmen ya da hakikaten yerine getirilemediği hallerde, onun fonksiyonunu icra etmek üzere dinen meşrû kılınan teyemmümün geciktirilme nedeni ihtiyâta dayanmaktadır. Böylece mükellef belki son ana kadar abdest alabileceği bir suya kavuşur.¹⁰⁴

¹⁰² Şâfiî, *el-Ümm*, II, 252.

¹⁰³ Şâfiî, *a.g.e.*, I, 46.

¹⁰⁴ Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed, *el-Vâsit*, Kahire 1417, I, 359- 360.

1.b. Hayvan Yuvasına Bevl Etmek

Hayvan yuvasına bevl etmek hayvanın yuvasından çıkmasına engel teşkil etmesine ve onun eziyet görmesine sebep olur. Ayrıca hayvan yuvası cinlerin meskeni olarak kabul edildiğinden onlar için de eziyet hasıl olur. Bu sebeplerle *sedd-i zerâi* gereği hayvan yuvasına bevlden men olunmuştur.¹⁰⁵

1.c. Akmayan Suyun Kirletilmesi

Akmayan suda bulunan bevlden nehyedilme konusunda *sedd-i zerâinin* delil gösterilmesinde İbnü'l Kayyim şunu söylemiştir: “Muhakkak ki Resulullah (s.a.v.), akmayan su içerisinde bulunan bevlden (idrâr) nehyetti. Sen bevl devamlılığına sahip olunca onun necisliği konusunda bir zerâ vardır. O suda kirlilik meydana gelmiştir. Bu konuda az ve çok miktar, tek veya çok sayı arasında fark yoktur. Bu, onun az olmaksızın veya onu terk etmek (boşaltmak, kurutmak) yorumlarıyla tefsir etmekten daha uygundur. Hakim Şarii (hüküm koyan), insanlar için azına cevaz verildiğinde akmayan suya bevledilmesine izin vermemiştir veya onu kurutmak (uzak olmak) mümkün olmamasına izin vermemiştir. Muhakkak ki bu, insanların suları kirletmesi ve onların kaynağını kirletmesi kendisi hakkında hükmün gelmeyeceği şeydir. Az veya çok bevlden men'i gerektiren konunun hikmeti *sedd-i zerâinin* onu fasid kılmasıdır.¹⁰⁶

1.d. İnsanların Kullanım Alanlarının Kirletilmesi

Hz. Peygamber (s.a.v.) yolun ortasına, gölgeye, su başına ihtiyaç gidermekten insanları men etmiştir. Çünkü bu davranışlar Peygamberin de buyurduğu gibi lânet edilmeye sebep olmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) “İki lânetten sakının” buyurmuştur. Ashabi “Ya resulallah iki lânet nedir?” diye sormuşlar. O da “İnsanların yola ve gölgeye

¹⁰⁵ İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkîn*, III, 131; Osman, *Kâidetü Seddü'z-Zerâi*, s. 282.

¹⁰⁶ İbnü'l-Kayyim, *a.g.e.*, III, 138- 139; Osman, *a.g.e.* s. 281.

bevletmeleridir.” buyurmuştur.¹⁰⁷

1.e. Mescidin Kirletilmesi Karşısında Hz. Peygamberin Tepkisi

Resûlullah (s.a.v.), mescidde bevleden bir a'rabiye engel olmak isteyen ashabına engel olmuş; adam ihtiyâcını giderdikten sonra onu çağırılmış ve “mescidlerin Allah’ın zikredildiği yerler “ olduğunu anlatmıştır. Daha sonra Resûlullah o bevledilen yere su döktürmüş ve oranın temizlenmesini temin ettirmiştir.¹⁰⁸ Resûlullah (s.a.v.) bu adamın azarlanmasına karşı çıkmak sûretiyle bir yandan, Muhammed (s.a.v.) insanları câmiden kovuyor şeklinde doğabilecek fitnelere önlemiş öte yandan o insana câminin ne demek olduğunu güzel bir şekilde anlatmıştır.¹⁰⁹

2. NAMAZ

2.a. Namazlarını Zamanında Kılmayan Yöneticilerle Savaşılması

Ashab-ı kiram, namazlarını zamanında kılmayan yöneticilerin bu durumlarını düzeltmeleri için kendileriyle savaşmaya izin istediklerinde Hz. Peygamber (s.a), namazlarını kıldıkları müddetçe onlarla savaşmalarına izin vermemiştir. Çünkü böylesi davranış daha büyük fitnelere sebep olacaktır.¹¹⁰

2.b. İkinci Namazının Kılınması

Resûlullah Hendek savaşından sonra ashabına”Hiç biriniz Benu Kureyza ‘ya varmadıkça ikinci namazını kılmasın” buyurmuştur. Bir kısmı daha önce namazı kılmışlar ve “Resulullah bizden bunu istemedi” (yani oraya en kısa zamanda varmamızı

¹⁰⁷ İbnü'l-Kayyim, *I'lâmü'l-Muvakkîn*, III, 131- 132; Osman, *Kâidetü Seddü'z-Zerâi*, s.283.

¹⁰⁸ Müslim, Vudû, 30.

¹⁰⁹ Hattâb, *Mevâhibü'l-Celîl*, I, 159; Topal, Şevket, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi nin Kaynaklık Değeri*, s. 140.

¹¹⁰ İbnü'l- Kayyim, *I'lâmü'l-Muvakkîn*, III, 3.

vurgulamak istedi) demişlerdir.¹¹¹

2.c. Vitir Namazının Geciktirilmesi

Vitir namazını geciktirmek evla olmakla birlikte, geç vakte bırakması hâlinde namazı kılamayacağından korkan kimse, bu namazı vaktin başında kılar.¹¹² Buna karşılık sabah, öğle ve akşam namazlarının edâsının bir müddet geciktirilmesi cemaatin az olmasına sebep olur. İkinci namazının geciktirilmesi durumunda ise mekruh vaktin girme ihtimali vardır. Sabah, öğle ve akşam namazlarının bir müddet geciktirilmesi namaz vaktinin tam olarak oluşmasına yönelik ihtiyâtın gereğidir. Zira namaz vaktinin girmesinden önce edâ edilmez. Yatsı namazının geç kılınması ise dinen caiz olmakla birlikte, o saatte insanların değişik nedenlerle evlerinden çıkmak istemeyebilecekleri, dolayısıyla camide cemaatin az olabileceği endişesi ile hoş karşılanmamıştır.¹¹³

2.d. Seferde Namazın Kısaltılması

Hiz. Osman (r.a) sefere çıktığında, farz namazlarını kısaltmazdı. Kendisine “Resûlullah namazı kısaltmaz mıydı?” diye soranlara, “Evet” diye cevap verirdi. Ancak karşısındakilere: “Kendisinin insanların imamı konumunda bulunduğunu ve kendilerine yöneticilik yaptığı kimseler arasında bedevi/cahil insanların da bulunduğunu” söylerdi. Sözlerine devamlı Hiz. Osman, “namazı iki rekat kılması halinde bu insanların, dört rekatlı bir namazın iki rekat olarak farz kılındığını zannedebileceğini” dolayısıyla kendisinin de bu mefselete yol açmamak gayesiyle sefer esnasında namazı kısaltmadığını söylemiştir.¹¹⁴ Görüldüğü üzere Hiz. Osman’ın sefer esnasında namazı mübah olduğu halde kısaltmaması, tamamen bir mefseleti önlemeye yönelik uygulama

¹¹¹ Necmeddin et-Tûfî, *Mecmû Rasâil fi Usûli'l-Fıkh, Risâle Fi'l-Masâlihi'l-Mürsele*, Beyrut 1906, s. 35.

¹¹² Merğînânî, Burhanuddin Ali b. Bekr, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, Beyrut 1990, I, 40.

¹¹³ Merğînânî, *Hidâye*, I, 40.

¹¹⁴ Şâtübî, Ebû İshâk İbrahim, *el-İ'tisâm*, Beyrut 1991, s. 348.

olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁵

2.e. Cemaatle Kılınan Farz Namazlarda Secde Ayetlerinin Okunması

Mâlikîlere göre, cemaatle kılınan farz namazlarda imamın secde ayetlerini okuması mekruhtur. Çünkü cemaatle kılınan farz namazlarda eğer bu tür ayetler okunacak olursa; bu, cemaat içerisinde yanılmaya sebep olur. Bu ise *sedd-i zerâi* gereği mekruh kabul edilmiştir. Nafile namazlar içinse bu tür bir kerahiyet söz konusu değildir.¹¹⁶

2.f. Özürlü Kişinin Cuma Namazını Cemaatle Kılması

Özürlü olduğu için Cuma namazını kılamayacak durumda olan kimseler, öğle namazlarını tek başlarına kılabilecekleri gibi, cemaat halinde de kılabilirler. Bu durumdaki kimseler, şayet öğle namazını cemaatle kılma yolunu tercih edecek olurlarsa, bu durumda başkalarının “bunlar Cumayı kılmıyorlar vb. ” ithamına maruz kalmamak için gizli olarak kılmaları mendub kabul edilmiştir.¹¹⁷

2.g. Kerahet Vaktinde Namaz Kılmak

Alimler, güneşin doğuş ve batış anında namazın nehyi konusunda *sedd-i zerâi* deliliyle ittifakta bulunmuşlardır. *Sedd-i zerâi* gereği, Nebi bu iki vakitte namazdan nefyetmiştir. Güneşin kulları kafirler için benzeme söz konusu olduğundan *sedd-i zerâi* uygulanmıştır. Onlar bu iki vakitte güneşe secde ediyorlardı.¹¹⁸ Bu konuda İbnu'l-Kayyim şöyle diyor: Muhakkak Resulullah (s.a.v.) güneşin doğuşu ve batışı anında

¹¹⁵ Topal, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, 191.

¹¹⁶ Mevvâk, Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kasım el-Abderî, *et-Tâc ve'l-İklîl*, Beyrut 1398, II, 60.

¹¹⁷ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâ*, 279; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, I, 280; Osman, *Kâidetü Seddü'z-Zerâi*, s. 290.

¹¹⁸ İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed el-Hafîd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 101- 102; İbnu'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkîn*, III, 125; Mühezzeb, I, 92- 93; Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 40.

namazdan nehyetmiştir. Bunun hikmeti şudur: Bu vakitler müşriklerin güneşe secde yaptığı vakitlerdir. Bu vakitlerde Allah namazdan nefyetmiştir. *Seddi zeraî* ile zahiri benzeşme engellenmiştir. Allah'ın bu vakitlerde namazdan nehyetmesi, bu vasıtanın uzak olmasıyla beraber amaçta benzemeye vasıta olan benzeme engellenmiştir.¹¹⁹

2.ğ. Allah'tan Başkası Adına İbâdet Etmek

Hz. Peygamber (s.a.v.) Allah'tan başkası adına ibâdet edilen şeye karşı ibadet etmeyi, tahta parçası, direk vb. şeylere yönelerek namaz kılmayı kerih görmüştür. Bununla Allah'tan başkasına secde etmeye benzemek engellenmiştir.¹²⁰

2.h. Kâfirlere Benzeme

Hz. Peygamber (s.a.v.) mü'minlere, imamları oturarak namaz kıldıklarında onların da oturarak namaz kılmalarını emretmiştir. Bu Hz. Peygamberden bu şekil üzere devam etmiştir. Ondan bu durumu nesh eden bir hüküm gelmemiştir. Hz. Peygamber bu uygulamayla müslümanların, meliklerine karşı ayağa kalkan kâfirlere benzemesini engellemek amacıyla *sedd-i zerâî* ilkesini uygulamıştır.¹²¹

2.ı. Gece Namaz Kılan Kişinin Dinlenmesi

Hz. Peygamber (s.a.v.), gece namaz kılan kişinin uykusu geldiğinde dinlenmesini emretmiştir. Uyku halinde iken namaz kılan kişi kıldığı namazın idrakinde olamaz düşüncesiyle *sedd-i zerâî* gereği dinlenmesi daha uygun bulunmuştur.¹²²

¹¹⁹ Osman, *Kâidetü Seddü'z-Zerâî*, s. 285; İbn Teymiyye, *Fetâva*, XXIII, 186.

¹²⁰ İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkûn* III, 128- 129.

¹²¹ İbnü'l-Kayyim, *a.g.e.*, III, 131; Osman, *a.g.e.*, s. 289.

¹²² İbnü'l-Kayyim, *a.g.e.*, III, 131.

2.i. Cuma Namazını Başka Namazla Birleştirme

Hz. Peygamber (s.a.v.), herhangi bir namazı cuma namazıyla, aralarında konuşmaksızın veya mescitten çıkmaksızın birleştirmeyi, farzın kendisinde olmayan şeyin farza dahil olmasıyla farzın değişmesine sebep olmasından dolayı yasaklamıştır.¹²³

2.j. Cemaatle Namaz Kılmak

Hz. Peygamber (s.a.) konaklama yerinde namaz kılan kişinin sonra mescide ulaştığında imamla beraber namaz kılmasını emretmiştir. Bu, ona nafîle namaz hükmünde olur. Şayet insanlar mescitte namaz kılarken o kişi oturursa namaz kılmış olmasına rağmen insanların kötü zannına sebep olur.¹²⁴

2.k. Kadınların Erkeklerle Namaz Kılmaları

Hz. Peygamber kadınları, erkeklerle namaz kılarken başlarını erkeklerden önce kaldırmaktan men etmiştir. Kadınların erkeklerden önce başlarını kaldırmaları erkeklerin avretlerinin örtülerinin arkasından gözükmelerine sebep olacağından *sedd-i zerâi* gereği yasaklanmıştır.¹²⁵

2.l. Namaz Kılmak İçin Uzak Mescide Gitmek

Hz. Peygamber kişiyi uzak mescide yürümekten men etmiştir. İbn Ömer Hz. Peygamberden şu hadisi rivayet etmiştir: “Namaz kılmak için mescide giden her kişi kendisine yakın mescide gitsin, uzak mescidi tercih etmesin.”¹²⁶ Hz. Peygamber bu hadisiyle kişinin yorulmak için yakın olan mescidi de terk etmesini engellemek istemiştir.¹²⁷

¹²³ İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkîn* III, 132; Osman, *Kâidetü Seddü'z-Zerâi* s. 299.

¹²⁴ İbnü'l-Kayyim, *a.g.e.*, III, 132.

¹²⁵ İbnü'l-Kayyim, *a.g.e.*, III, 132- 133.

¹²⁶ Taberâni, *Mecmu'ü'z-Zevâid*, II, 27.

¹²⁷ İbnü'l-Kayyim, *a.g.e.*, III, 133.

2.m. Ezan Sonrası Namaz Kılmada Acele etmek

H.z. Peygamber kişiyi, ezan okunduktan sonra namaz kılınmadan mescidden çıkmaktan men etmiştir. H.z. Peygamber bu uygulamasıyla cemaatin namazdan uzaklaşıp başka şeyle meşgul olmasını engellemiştir.¹²⁸

2.n. Ayakları Toplayarak Oturma

H.z. Peygamber kişiyi, cuma günü ayaklarını toplayarak oturmaktan ve imamın bu şekilde hutbe okumasından menetmiştir. Bununla ilgili olarak İbn Hanbel Müsnedinde H.z. Peygamberden (s.a.v.) şu rivayette bulunmuştur: “Resulullah (s.a.v.) cuma günü ayakları toplayarak oturmaktan menetmiştir.”¹²⁹ Bu hal kişinin uyumasına sebep olduğu için yasaklanmıştır.¹³⁰

2.o. Namazda Şüpheye Düşme

Kişi edâ etmekte olduğu namazın rekatlarında şüpheye düşerse, namazını zann-ı gâlibine göre tamamlar. Fakat bu durum kendisinde sıklıkla oluyorsa, bu durumda şüpheyi dikkate almaz.¹³¹ İbâdet konusunda şüpheye düşen kimse için şu hadis yol gösterici bir niteliktedir. Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Sizden biri namazında şüpheye düşerse, doğrusunu araştırın ve namazını kanaatine göre tamamlayın. Sonra selâm versin ve sehiv secdesi yapsın...”¹³² İbâdetlerde ihtiyâta riâyet edilmesinin istenmesi, kişinin yapmış olduğu kulluğu bilinçli olarak yapmasına yönelik bir tedbirdir.

¹²⁸ İbnü'l-Kayyim, *I'lâmü'l-Muvakkîn*, III, 133.

¹²⁹ Tirmizi, *Salât*, II, 390.

¹³⁰ İbnü'l-Kayyim, *a.g.e.*, III, 133; Osman, *Kâidetü'z-Zerâi*, s. 301.

¹³¹ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, İstanbul 1991, s. 366 vd.

¹³² Buhârî, *Salât*, 31; Müslim, *Mesâcid*, 88- 89; Ebû Dâvûd, *Sâlât*, 190; 191; Mâlik, *Muvatta*; *Nidâ*, 61-63; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 190; 193; 204; Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, II,174.

Zira gelişigüzel ve huşu içerisinde yapılmayan ibâdetlerin kişiyi manevi olgunluğa ulaştırmayacağı ve onu kötülüklerden alıkoymayacağı aşikârdır. Bu ise Cenâb-ı Hakk'ın kullarından yerine getirmelerini istediği ibâdet yükümlülüğünün maksadına ve rûhuna aykırı bir durumdur.¹³³

2.ö. Eğilerek Selâm Vermek

Hz. Peygamber (s.a.v.) kişiyi, yolda karşılaştığı kişiye eğilerek selam vermekten men etmiştir. Hz. Peygamber'in bu hükümdeki amacı, kişinin kardeşi karşısında eğilerek şirke girmesini ve Allah'tan başkasına secde etmesini *sedd-i zerâi* uygulamasıyla engellemek.¹³⁴

3- HAC

3.a. Önder Kişinin Kıyafetine Önem Vermesi

Hz. Ömer, Talha b. Ubeydullah'ın renkli bir ihram giymesi üzerine, "Talha! Bu boyalı elbise de nedir?" diye sorar. Talha: O sadece değersiz bir boyadır" karşılığını verir. Bunun üzerine Hz. Ömer kendisine uyarıda bulunmuş ve şunları söylemiştir: "Sizler, insanlar tarafından önder kabul edilen insanlarsınız. Cahil bir kimse bu elbiseyi görünce, Talha ihramda boyalı elbise giyiyor der. Öyleyse bu şekilde olan elbiseler giymeyin."¹³⁵ İbn Abdilberr, bu rivayetin, devlet başkanının *sedd-i zerâi* konusunda icthad yetkisine sahip olduğuna delalet ettiğini ifade etmiştir.¹³⁶

¹³³ Topal, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, 188.

¹³⁴ İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkîn*, III, 140.

¹³⁵ İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah el-Kurtûbî, *el-İstizkâr*, thrc: Abdulmuîn Emin Kalâcî, Kahire 1993, IV, 18.

¹³⁶ İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, IV, 19.

3.b. Kâ'be'nin Yeniden İnşası

Peygamber (s.a.v.) Mekke'yi fethettiği zaman Kâ'be'yi İbrahim (a.s.) zamanındaki şekline getirmek istemesine rağmen, İslâm'a yeni giren Mekkeliler arasında daha büyük bir fitneye sebep olma ihtimalinden dolayı bu isteğinden vazgeçmiştir. “Resulullah (s.a.v.) Aişe'ye (r.a.) ‘Şayet kavminin karşı çıkmayacağını bilseydim; Kâbe'yi yıkıp yeniden inşa ederdim.’ demiştir.”¹³⁷ Daha sonra İmam Mâlik (ö. 179/795), Kâbe'yi inşa etmek isteyen emire, bu konuda fetva vermiştir. Kendisine ” İnsanların Kabe'de keyfi olarak ileride de değişiklik yapma arzularına sebebiyet vermemek için buna fetva verme! diyenlere “ Ben şekke dayalı bir mefsedetten dolayı hakiki maslahatın terk edilebileceğine dair endişe taşımıyorum.”¹³⁸ şeklinde cevap vermiştir.

3.c. Bayanın Seyâhate Yanlız Çıkması

İbnü'l-Kayyim'a göre Şârî, bir bayanın yanında mahremi olmadan hac veya diğer yolculuklara çıkmasını, güvenliği tehlikeye düşer endişesiyle *sedd-i zerâi* gereği yasaklamıştır.¹³⁹

3.d. Bir Avın Birden Çok Kişi Tarafından Öldürülmesi

Birden çok kişi tarafından bir av hayvanı öldürüldüğü zaman, hepsi bir kefarette ortak mıdırlar, yoksa her birine ayrı ayrı kefarete mi lazım gelir?

İmam Mâlik, “ Birden çok kişi bir avı öldürürlerse her birine bir kefarete lazım gelir” demiştir ki, Süfyan Sevri ve bir cemaat de buna katılır. İmam Şâfiî de “Hepsi bir kefarette ortaktırlar ” demiştir. İmam Ebu Hanife ise ihramda olan birden çok kişilerin av öldürmeleri ise, ihramda olmayan birden çok kişilerin harem dahilinde av öldürmeleri

¹³⁷ Buhari, *İlim*, 48; Müslim, *Hac*, 70.

¹³⁸ Şerkâvî, *Seddü'z-Zerâi inde'l-Fukâhâ*, s. 405.

¹³⁹ İbnü'l-Kayyim, *I'lâmü'l-Muvakkîn*, III, s.136; Osman, *Kâidetü Seddü'z-Zerâi*, s. 321- 324.

arasında ayırım yaparak , “İhramda olanların her birine ayrı ayrı keffaretler , ihramda olmayanların ise , hepsine bir keffaret lazım gelir” demiştir.

Birden çok kişinin bir av hayvanını öldürmesi konusundaki ihtilafın sebebi, kefareti gerektiren sebep mutlak tecavüz mü, yoksa avı öldürmek mi, şeklindeki ihtilaflardır.

Mutlak tecavüzdür diyenler, “ Bu vasıf hepsinde mevcut olduğu için her birine bir keffaret lazım gelir” demişlerdir.

Avı öldürmektir diyenler ise, “Hepsi birlikte avı öldürdükleri için hepsine birlikte bir keffaret lazım gelir” demişlerdir.

İmam Ebu Hanife'nin, ihramda olan kimselerin avlanmaları ile, ihramda olmayanların Haremde avlanmaları arasında ayırım yapması ise, ihramda işlenen suç daha ağır görmesinden dolayıdır. Bu ayırımı yapmayı her iki surette de her kişiye bir keffaret lazım gelir diyenler ise, bu suçu işlemeyi önlemek gayesi ile bu ayırımı yapmamışlardır. Zira bir kişi başkaları ile birlikte av öldürdüğü takdirde, ortaklarının çokluğu oranında cezasının hafifleyeceğini umarsa bu yola baş vurabilir düşüncesiyle *sedd-i zerâi* gereği bu hüküm verilmiştir.

İhramda olan bir topluluğun tek bir tane avı avlamaya iştirak etmeleri sonucu *sedd-i zerâi* gereği her birine tam birer ceza verilir. Çünkü gruptaki her kişi ihramlı olduğu halde yasak olan bir suça girişmektedir. Şayet bu yasak ihramda bulunan kişilerden kaldırılırsa haram olan bir fiile sebep olur. İhramdaki herkes istediğinde rahatlıkla avlama yasağına uymaz.¹⁴⁰

3.e. Bayram Günlerinde Kurban Kesme

Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer (r.a) halk tarafından farz zannedilebileceği endişesiyle, bayram günlerinde kurban kesmemeyi tercih tercih etmişlerdir. Benzer bir uygulama da İbn Abbas tarafından uygulanmıştır. Kendisi, diğer günlerde günlük

¹⁴⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 358; Osman, *Kâidetü Seddü'z-Zerâi*, s. 320; Merğîni, *El-Hidâye*, II, 127; Şâfî, *El-Ümm*, II, 175.

olarak et ihtiyâcını karşılamak için hayvan boğazlamasına karşın, bayram günlerinde bu işe yanaşmamıştır.¹⁴¹ Buradaki davranışların temelinde, ileride oluşabilecek ibâdet alanındaki bir yanlış anlaşılmanın önüne geçme düşüncesi, yani bir anlamda *sedd-i zerâi* bulunmaktadır.¹⁴²

4. ZEKÂT

4.a. Sefih Kişinin Zekât vermesi

Sefih olan bir kimse kendi başına malından zekât veremez. Benzer şekilde onun; şirket (akit yoluyla ortaklık kurması), havale, kefâlet, damân (tazminat) gibi tasarruflar yoluyla mali nitelikli akitler yapması da sahih olmaz. Sefih olan kişinin hac vb. bedeni ibâdetlerini kendi başına yapmasının önünde bir engel yoktur; ancak, kendisi nezir/ adak türünden mali ibadetleri de yine tek başına yerine getiremez. Buradaki hukukî yasaklamanın temeli *sedd-i zerâi* kaidesine dayanır.¹⁴³ Çünkü mülkiyet hakkını meşrû gören İslâm'da mal, tasarruf açısından gelişigüzel kullanılamaz. Bu noktada o sadece şahsın değil, aynı zamanda kamunu ortak değeridir. Bu ortak değerın yönetilmesinde, gerekli hallerde hukûken bazı kısıtlayıcı düzenlemelere gidilmesi son derece doğaldır. Yapacağı sorumsuz harcamalarla kendisinin, âilesinin ve toplumun ekonomik kaynağını heder edeceğinden endişe edilecek sefih konumundaki kimselerin malında uygulanan işlem de bundan başka birşey değildir.¹⁴⁴

4.b. Hileli Yollarla Zekât Yükümlülüğünden Kurtulmak

Ayrı olan şeyleri birleştirme, bitişik olan şeyleri de ayırma zekâta vacip miktarın azalmasına, çirkin ve bâtil yollarla Şâri'in amacının dışına çıkılmasına sebep

¹⁴¹ Şâtıbî, *el-İ'tisam*, s. 348.

¹⁴² Topal, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, 190- 191.

¹⁴³ Maverdî, *el-İnsâf*, V, 337.

¹⁴⁴ Topal, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, s. 190.

olduğu için *sedd-i zerâi* gereği yasaklanmıştır.¹⁴⁵ Şevkani, Buhari'nin rivayet ettiği Hz. Peygamber'in “ Ayrı olanı birleştirmeyin bitişik olanı da ayırmayın. Bu, sadakanın korkusuna sebep olur.” hadisine dayanarak hilenin batıl olduğunu söylemiştir.¹⁴⁶

Zekât vermemek için, malı şeklen başkasına devretmek şeklinde hileli yollara sapılması durumunda, kişi *sedd-i zerâi* gereği zekât yükümlülüğünden kurtulamaz.¹⁴⁷ Zira burada mükellefin kötü niyetli olduğu bilinmektedir. Dînin rûhuna aykırı bu gibi mefsedetler ise, *sedd-i zerâi* gereği engellenir.¹⁴⁸

4.c. Verilen Sadakanın Satın Alınması

Sadaka veren kişinin, verdiği sadakayı satın alması yasaklanmıştır. İbnü'l-Kayyim'a göre” Hz. Peygamber (s.a.v.) sadaka veren kişinin verdiği şeyi çarsıda satılık olarak gördüğünde geri almasını yasaklamıştır.” Çünkü Allah için verilen şeyin bedel karşılığında geri alınması *sedd-i zerâi* gereği suç olarak kabul edilmiştir.”¹⁴⁹ İbnü'l-Kudame'ye göre zekât olarak verilen şeyin veren kişi tarafından satın alınması *seddi zerâi* gereği yasaklanmıştır. Kişi zekât olarak verdiği şeyi satın alarak, fakirin bedelinde pazarlık yapmasından utanacağı düşüncesiyle, ondan bir şey elde etme yoluna gitmiştir. Bu, değerini kaybolmasına vesile olduğundan yasaklanmıştır.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Osman, *Kâidetü Seddü'z-Zerâi*, s. 306.

¹⁴⁶ Şevkânî, *Nîlü'l-Evtâr*, IV, 129.

¹⁴⁷ Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, İstanbul 1989, s. 100; Köse, *İslâm Hukukunda Kanuna Karşı Hile*, s. 118 vd; Dalgın, Nihat, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, Samsun 2003, s. 143-144.

¹⁴⁸ Topal, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, s. 198.

¹⁴⁹ İbnü'l-Kayyim, *I'lâmü'l-Muvakkîn*, III., 137.

¹⁵⁰ İbn Kudâme, *El-Muğni*, II, 515, 516; Osman, *Kâidetü Seddü'z-Zerâi*, s. 304.

5. ORUÇ

5.a. Şaban Ayının Son Gününde Oruç Tutmak

Hanefiler, ramazan ayının ilk günü mü yoksa şaban ayının son günü mü olduğu hususunda şüphe edilen (yevm-i şekk) günde, müftünün ve diğer önde gelen kimselerin oruçlu olmaları ihtiyâten müstehab kabul edilmiştir. Fakat kendilerinin oruçlu olduğu halka yansıtılmamalıdır. Bunun gerekçesi ise halkın şüpheden uzak tutulmasıdır.¹⁵¹ İbnü'l Kayyım, şek gününde oruç tutmanın, Ramazan'a dahil olmayan şeyin farz olarak telakki edilmesi endişesiyle yasak olduğu hükmünü vermiştir.¹⁵²

5.b. Şevval Ayının İlk Gününde Oruç Tutmak

Ramazanı takip eden şevval ayında tutulacak olan altı günlük sünnet orucun, halk nazarında sanki ramazan orucunun (farz) bir devamıymış gibi algılanabileceğinden endişe eden İmam Mâlik (ö. 179/795), söz konusu ibâdetin Ramazan ayının hemen akabinde tutulmasını kerih görmüştür.¹⁵³ İmam Mâlik'in bu iki oruç arasında fasıla verilmemesini hoş karşılamama nedeni, söz konusu uygulamanın halkı "bu iki orucun aynı derecede emredilmiş ibâdetler olacağı zannına götürebilir" düşüncesine sebebiyet verebileceğinden korkmasıdır. Bu uygulamanın temelinde yatan düşünce, ibâdet yoluyla da olsa meydana çıkabilecek bir mefsedeti önceden önlemeye yönelik (*sedd-i zerâi*) tedbirdir.¹⁵⁴ Hanefiler de şevval ayında tutulan bu orucun ihtiyât gereği fasıllı olarak tutulması hükmünde bulunmuşlardır.¹⁵⁵

¹⁵¹ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 315.

¹⁵² Osman, *Kâidetü Seddü'zZerâi*, s. 312.

¹⁵³ İbn Kudâme *El-Muğni*, III, 56.

¹⁵⁴ Topal, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, s. 189.

¹⁵⁵ İbn Hümâm, Kemâlüddin Muhammed b. Abdilvehhâb es-Sivâsi, *Fethu'l-Kadir*, II, 315.

5.c. Ramazan Ayının Öne Alınması

Hz. Peygamber (s.a.v.), farz kabul edilir düşüncesiyle Ramazan ayının bir veya iki gün öne alınmasını yasaklamıştır. Farz oruç olarak kabul edilmeye sebep olur düşüncesiyle yevm-i şekkden de men etmiştir. Böylece ibadet gününü diğer günlerden ayırarak bayram günü oruç tutmayı haram kılmıştır. Bu durum Hristiyanların yaptığı gibi vaciplerin artırılmasına sebep olmaktadır. Bayram gününde oruç açma istishabı, akşam namazı öncesindedir. Bununla, oruç açmanın hızlandırılması, sahurun geciktirilmesi istishabı amaçlanmıştır. Farz namazın nafileden ayrılması da bunun gibidir. İmanın gönüllü olarak yerinde kalması ve kıblenin karşısında oturmaya devam etmesi kerih görülmüştür. Bunların hepsi yanlış anlamaları engellemeye yönelik uygulamalardır.¹⁵⁶

5.d. Recep Ayının ve Cuma Gününün Oruçlu Geçirilmesi

Hz. Peygamber, Recep ayını, Cuma gününü oruçlu geçirmeyi ve Cuma gecesini namazla geçirmeyi mekruh görmüştür. Bu konuda, Allah'ın bu zaman ve mekanlara tahsis etmediği ve izin vermediği ibâdetlerin meşru kılınması endişesiyle *sedd-i zerâi* uygulanmıştır. Ayrıca Ehli Kitap'ta bu tür uygulamalar mevcuttur.¹⁵⁷

5.e. Ramazan ve Kurban Bayramlarında Oruç Tutmak

İbnü'l-Kayyim, Ramazan ve Kurban Bayramlarında oruç tutmanın, farz olarak telakki edileceği düşüncesiyle *seddi zerâi* gereği haram olduğu hükmüne varmıştır. Bundan dolayı, bayram günlerinde oruç tutmanın haram kılınışı, ibâdet vaktini diğer günlerden ayırma amacı taşımaktadır. Aksi takdirde bu, Hristiyanların yaptığı gibi vacib olmayan ibâdetin meşrulaşmasına yol açmaktadır.¹⁵⁸

¹⁵⁶ İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkûn*, III, 128; Osman, *Kâidetü Seddü'z-Zerâi*, s. 315.

¹⁵⁷ İbnü'l-Kayyim, *a.g.e.*, III, 130; Osman, *a.g.e.*, s. 308.

¹⁵⁸ Osman, *a.g.e.*, s.317.

5.f. Oruçlu Kişinin Abdest Alırken Burnuna Su Çekmesi

Oruçlu olan kimse abdest alırken, burun içerisine doğru aşırı su çekmemelidir. Aksi takdirde genizden boğaza doğru su kaçabilir ve orucu bozulabilir.¹⁵⁹ Bu nedenle oruçlunun, orucunu bozmasına yol açabileceği için, burnuna aşırı su çekmekten ihtiyâten kaçınması gerekir.¹⁶⁰

5.g. Oruç Kişinin Kötülüklerden Sakınması

Resûlullah'ın (s.a.v.) “Kim çirkin sözü ve onunla amel etmeyi bırakmazsa, Allah'ın o kimsenin yemesini ve içmesini terk etmesine ihtiyâcı yoktur” sözüne istinaden, ashaptan bazıları oruçlu iken vakitlerini mescidde geçiriyor; orada hiçbir kimsenin gıybetini etmiyor, kendisini oruçlu olmaktan çıkaracak hiçbir amel işlemiyor ve “biz böyle yapmakla orucumuzu koruyoruz” diyorlardı.¹⁶¹ Bu sözlerden anlaşıldığına göre ashaptan bazıları, dînen zorunlu olmadığı halde, kendilerine böyle bir yol seçmekle bir yandan kendilerini kötülüğe sevk edebilecek gıybet ya da haksız davranışları engellemekte idi.¹⁶²

¹⁵⁹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 182.

¹⁶⁰ Topal, *İslam Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, s.187.

¹⁶¹ İbn Kudâme, *el- Muğni*, III, 59.

¹⁶² Topal, *a.g.e.*, 189- 190.

İKİNCİ BÖLÜM

AHVÂL-i ŞAHSİYYE İLE İLGİLİ ZERÂİ UYGULAMALARI

1. NİKÂH

Nikâh, İslâm hukukunda muâmeleler kısmına giren bir akittir. Nikâh akdinin vücuda gelebilmesi için gereken hususlara “rükünler”, sağlıklı ve bağlayıcı olabilmesi için gereken hususlara da “şartlar” denir. Akdin sahih bir şekilde vücuda gelmesi için gerekli bulunan şartları taşıyan evlenme akdi “sahi evlenme akdi” dir. Şartlarına uygun nikâh akdi tarafları, aileyi ve toplumu ilgilendiren birçok dinî, ahlâki, hukukî ve ictimai sonuçlar doğurmaktadır.¹⁶³

Aşağıda İslâm hukukunun gâyesi dışında sonuç doğuran nikâh akdi örneklerinin sedd-i zerâi deliliyle yasaklanması gösterilmiştir. Bunlar:

1.a. Hulle

İbnü'l-Kayyim, Hz. Peygamber'in (s.a.) hulle yapanı lanetlediğini ve ashabın bu konuda oldukça hassas davranıp en ufak bir taviz vermediğini, ayrıca Hz. Ömer'in bu işi yapanları recmetmekle tehdit ettiğini belirtmiştir. Hulle kötü sonuç vermesinden dolayı *sedd-i zerâi* gereği engellenmesi gerekir.¹⁶⁴

1.b. Kadının Halası Ve Teyzesi İle Aynı Nikâh Altında Tutulması

”Kadının kendi halası ve teyzesi ile aynı nikâh altında tutulamayacağı”¹⁶⁵

¹⁶³ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, s. 317.

¹⁶⁴ Osman, *Kâidetü Seddü'z-Zerâi*, s. 375; İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmu'l-Muvakkûn*, III, 124; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, 58.

¹⁶⁵ Müslim, *Nikâh*, 4; Nesâi, *Nikâh*, 47.

yönündeki hadise binaen, bazı İslâm hukukçuları bu yasağı *sedd-i zerâi* ilkesine dayandırmışlardır. Böyle bir duruma kadının rızası olsa dahi bu caiz değildir. Çünkü bu şartlar akrabalık bağlarının kesilmesine sebep teşkil eder.¹⁶⁶

1.c. Kadının Dikkat Etmesi Gereken Durumlar

Kadının yanında mahremi olmadan yalnız başına seyahat etmemesi,¹⁶⁷ nikâh açısından kendisi ile aralarında nikâh bağına engel olmayan namahrem erkeklerle yalnız başına kalmaması, iddetini beklemekte olan kadına evlilik ya da nişanlılık teklifi yapılmaması gerekir. Bunun sebebi, ileride meydana gelmesi muhtemel mefsedetleri önceden engellemektir.¹⁶⁸

1.d. Erkeğin Yabancı Bir Kadına Karşı Tutumu

Şâfiî ve Hanbelî mezhebinde tercih edilen görüşe göre, kendisine nikâhın sahîh olduğu yabancı bir kadınla bir arada bulunmak veya yabancı bir kadının yüzüne bakmak dinen yasaktır. Bu gibi durumlarda ortada her ne kadar şehvet olmasa da, bu yönde bir meyil doğuracağından korkulur. Bu nedenle fitneye sebep olabileceğinden yabancı bir kadınla sahîh halvet hâlinde bulunmak haramdır. Çünkü bu birliktelik, fesada vesîle olacağından dolayı bir maslahatla çelişmedikçe *sedd-i zerâi* gereğince engellenir. Ancak ortada tercih edilmesi gereken bir maslahat varsa, bu durumda şehvete yol açmamak kaydıyla bakmak, ihtiyaç ölçüsünde mübah olur. Örneğin; doktorun bayan hastasını muâyene etmesi böyledir.¹⁶⁹

¹⁶⁶ İbnü'l-Kayyım, *İ'lâmü'l-Muvakkîn*, III, 125; Bürhânî, *Seddü'z-Zerâi' fiş-Şerîati'l-İslâmiyye*, s.259; Osman, *Kâidetü Seddü'z-Zerâi*, s.373.

¹⁶⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, II, 124.

¹⁶⁸ Şâtübî, *el-Muvâfakât*, II, 364.

¹⁶⁹ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ*, XXI, 251.

1.e. Nikâh Akdinde Velinin Bulunması

Ulema, evlenme akdinin sıhhati için velinin bulunması şart mıdır, değil midir diye ihtilâf etmişlerdir.

İmam Mâlik – Eşheb’in kendisinden ettiği rivâyete göre-, “Hiçbir evlenme akdi velisiz olmaz. Velinin bulunması evlenme akdinin sıhhati için şarttır” demiştir ki, İmam Şâfi de buna kaildir. İmam Ebû Hanife, İmam Züfer, Şa’bî ve Zührî de, “Kadın velisine danışmadan evlendiği zaman eğer evlendiği kimse kifâetli ise caizdir.” demişlerdir. İmam Dâvûd da kızlarla dullar arasında ayırım yaparak, “Kızın evlenmesinde veli şart ise de, dulun evlenmesinde şart değildir ” demiştir.

Bu ihtilâfin sebebi, evlenme akdinin sıhhati için velinin şart olduğunu kesin olarak bildiren bir nass bulunmadığıdır.

Velâyetin şart olduğunu söyleyenlerin ihticâc ettikleri âyetlerin en açığı, “Kadınları boşadığınızda, müddetleri sona ermişse, kocaları ile evlenmelerine engel olmayın”¹⁷⁰ âyetidir. Bu âyetteki hitab da velileredir. Hadislerin en meşhuru da, Zührî’nin Urve vasıtasıyla Hz. Âişe’den rivâyet ettiği,” Peygamber (s.a.v.) Efendimiz ‘ Hangi kadın, velisinden izinsiz olarak evlenirse –üç defa- nikâhı bâtıldır’ dedi.¹⁷¹

İbnü’l-Kayyım, kadın ve erkeğin velilerinden izinsiz olarak yapmış oldukları aktin zinaya sebebiyet vereceği endişesiyle *sedd-i zerâi* gereği batıl olduğu hükmünü vermiştir.¹⁷²

1.f. Nikâh Akdinin Haram Olduğu Haller

Allah Teâlâ iddet beklerken ve ihramdayken nikâh akdini haram kılmıştır. Cinsel ilişki uygun vakte ertelenmelidir. Aksi takdirde, akit cinsel ilişkiyi gerektiren bir sebep olur.¹⁷³

¹⁷⁰ Bakara, 2/232.

¹⁷¹ Tirmizî, *Nikâh*, 9/14, no: 1101; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, II, 423

¹⁷² İbnü’l-Kayyım, *İ’lâmü’l-Muvakkîn*, III, 136- 137.

¹⁷³ İbnü’l-Kayyım, *a.g.e.* , III, 124- 136- 137.

Kadının iddeti bitmeden evlenmesinin caiz olmadığına ulema müttefiktir.¹⁷⁴ Bu durum, iddet beklemekte olan kadının icabda acele etmesine ve iddetinin bitmesi konusunda yalana sebep olur endişesiyle *sedd-i zerâi* gereği yasaklanmıştır.¹⁷⁵

Ulema "İhramda olan kimse evlenebilir mi, evlenemez mi?" diye ihtilâf etmişlerdir. İmam Mâlik, İmam Şâfii, Leys b. Sa'd, Evzâi ve İmam Ahmed, "Ne kendisi evlenebilir, ne başkasını evlendirebilir. Şayet böyle bir şey yaparsa, kıydığı akit bâtıldır" demişlerdir.¹⁷⁶

Hz. Peygamber (s.a.v.) ihramda olan kişiyi, nikâh aktinin gerektirdiği cinsel ilişkiden uzak tutmak amacıyla *sedd-i zerâi* gereği ihramdayken nikâh yapmaktan menetmiştir.¹⁷⁷

1.g. Evlilik Teklifi Almış Bir Bayana Evlilik Teklifinde Bulunmak

Evlilik teklifi üstüne teklif konusunda ulema "Eğer taraflar birbirlerine rıza göstermişlerse ikinci şahsın istemesi caiz değildir" görüşünü kabul etmişlerdir. Müctehidler "Yasak, yasak edilen şeyin fasid olduğuna delalet eder mi etmez mi? Şayet ediyorsa hangi hallerde ediyor? Diye ihtilaf etmişlerdir. İmam Davud, "Bu kadının nikahı fasiddir", İmam Şafii ile İmam Ebu Hanife "Fasid değildir." demişlerdir. İmam Mâlik'ten de, hem fasid olduğu, hem fasid olmadığı görüşlerinin ikisi de rivayet olduğu gibi, kadınla temastan önce fasid olduğu, temas vaki olduktan sonra ise fasid olmadığı görüşü de rivayet olunmuştur. Ebu'l-Kasım da "Eğer kadını isteyen her iki adam da kadına kifayetli iseler fasiddir, eğer birincisi kifayetli olmayıp, ikincisi kifayetli ise caizdir." demiştir.¹⁷⁸ Bu konuda İbnü'l- Kayyim ise "Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in, başkası tarafından istenmiş olan bir kadını istemeyi yasak ettiğini

¹⁷⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, 471.

¹⁷⁵ İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkîn*, III, 126, Osman, *Kâidetü Seddü'z-Zerâi*, s. 366.

¹⁷⁶ İbn Rüşd, a.g.e., II, 469.

¹⁷⁷ Osman, a.g.e., s. 383.

¹⁷⁸ İbn Rüşd, a.g.e., II, 414.

bildirerek, kişiler arasında m
eydana gelecek düşmanlığı kırgınlığı önlemeye yönelik bir *sedd-i zerâi* uygulaması
olduğunu açıklamıştır.”¹⁷⁹

1.ğ. Nikâh Akdinin Şartlarının Artırılması

İbnü'l-Kayyım, “Şârî, nikâhta meydana gelebilecek fesih endişelerini engellemek amacıyla akit için gereken şartların *sedd-i zerâi* gereği artırılması hükmünü vermiştir” demiştir. Bu şartlar, aktin ilân edilmesi, velilerin rızası, kadının kendine veli olmasının engellenmesi gibi nikâh için geçerlilik kazandıran durumlardır. Bu şartların ihlâli nikâhın maksatlarının kaybolmasına ve aktin feshine sebep olacağından, bu hükme karar verilmiştir.¹⁸⁰

1.h. Evlilikte İnançlı Bayanların Tercih Edilmesi

“İman etmedikçe putperest kadınlarla evlenmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kadından, imanlı bir câriye kesinlikle daha iyidir. İman etmedikçe putperest erkekleri de (kızlarınızla) evlendirmeyin. Beğenseniz bile, putperest bir kişiden inanmış bir köle daha iyidir.”¹⁸¹

İman etmiş olmak en büyük maslahat, imansızlık ise en büyük mefsedettir. Bu nedenle, iman eden kimse sosyal statusü ne olursa olsun diğer insanların üstünde tutulmuştur. İman yoksunluğundan kaynaklanan mefsedetin önüne geçilebilmesi adına âyette, daha evlilik aşamasında tedbir alınmış; inanmayan insanların inananları cehenneme sürükleyebileceği belirtilmiş ve müslümanlar için *sedd-i zerâi* gereği

¹⁷⁹ İbnü'l-Kayyım, *İ'lâmü'l-Muvakkûn*, III, 129; Osman, *Kâidetü Seddü'z-Zerâi*, s.362; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, 414.

¹⁸⁰ İbnü'l-Kayyım, *a.g.e.*, 124- 125; Osman, *a.g.e.*, s. 395.

¹⁸¹ Bakara, II/221.

kapatılmıştır.¹⁸²

2. TALAK

Boşama manasına gelen talâk kelimesi, boşamak manasında mastar olan “tatlık” ten alınmış bir isimdir. İslâm hukukunda talâk, belli sözlerle evlilik bağına çözmek, evlilik ilişkisini sona erdirmektir.

İslâm hukuku orta bir yol tutarak, gerektiğinde boşamaya cevaz vermiştir. İslâm evlenmenin ömür boyu bir beraberlik ve bağlılık olmasını istemiş ve bunun için, sureli ve geçici evlilik akitlerini bâtil saymıştır.¹⁸³

2.a. Tek Talakın Üç Talak Sayılması

Tek lafızla üç talakın tek talak sayılması Kitap, sünnet, kıyas, icma-ı kadimin gereğidir. Bundan sonra bu icmayı iptal edecek başka bir icma vaki olmamıştır. Ancak Emiru'l-mü'minin Hz. Ömer (r.a.), insanların talak işini hafife aldıklarını, eşlerini rahatça ve sıkça boşadıklarını görünce, onları cezalandırmak istemiş ve tek mecliste üç talak vermeyi gerçekten üç talak saymıştır. Hanımını üç defada ayrı ayrı boşaması gerekirken üç talakı birden veren kişi Allah'ın kitabını oyuncak edinmiş olacağından cezalandırılmayı hak etmiş sayılır. Hz. Ömer (r.a.) bir defada verilen üç talâkı üç talak sayarak, insanların hanımlarını kolayca boşamalarını engellemek istemiştir.¹⁸⁴

2.b. İddet Bekleyen Kadının Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

İddet beklemekte olan kadın, iddet süresi içerisinde başkalarının dikkatini çekecek şekilde süslenmemelidir. Bu yolla toplumda yanlış anlaşılmalara mahal

¹⁸² Topal, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, s. 131.

¹⁸³ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, 330, 332.

¹⁸⁴ İbnü'l-Kayyim, *I'lamü'l-Muvakkîn*, III, 3- 58.

bırakılmaması amaçlanmaktadır. Bu yasak, *sedd-i zerâi* üzerine bina edilmiştir.¹⁸⁵

2.c. Özel Döneminde Eşi Boşamak

Hz. Peygamber'in, âile içinde doğabilecek mefsedetleri ve kötülükleri önlemeye yönelik hadisleri mevcuttur. Resûlullah (s.a.v.), hayız döneminde iken hanımını boşayan Abdullah b. Ömer'e, "kendisinin ona dönmesini ve temizleninceye kadar beklemesini; (şâyet boşayacaksa) temiz olduğu dönemi içerisinde cimâ fiiline girişmeksizin onu boşamasını" emretmiştir.¹⁸⁶ Bu yolla bir mağduriyetin giderilmesine ilâveten, kanunun ruhunun kötü amaca alet edilmesi de *sedd-i zerâi* gereğince önlenmiştir.¹⁸⁷

3. MİRAS

İslam hukukunda miras "ferai" kelimesiyle ifade edilir. Ferâiz, "farz, belli hisse" manalarına gelen ferâza kelimesinin çoğuludur. Hukuk terimi olarak ferai, "terikede hakkı olan şahıslar ile her birinin payını ve bu paylarla ilgili hesap şekillerini gösteren hükümler ve kaideler" şeklinde tarif edilir.

İslâm miras hukuku kendini şekillendiren ve uygulamaya ışık tutan prensiplere dayanmaktadır. Bunlar, temsil ve dayanışma timeline oturması, mecburilik, yakınlık ve ihtiyaç ve âdil dağıtımdır.

İslâm hukukunda miras konusunda aşağıda gelen örneklerde *sedd-i zerâi* deliliyle hüküm verilmiş uygulamalar mevcuttur. Bunlar:

3.a. Ölüm Hastalığında Kişinin Hanımını Boşaması

Ölüm hastalığı içerisinde bulunan bir kimsenin, mîrasta mahrum etme gâyesiyle

¹⁸⁵ Karafî, *el-Furuk*, II,32; Şatibi, *el-Muvafakat*, II, 364.

¹⁸⁶ Şâfiî, *er-Risâle*, s. 247.

¹⁸⁷ Topal, Şevket, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, s. 200.

hanımını boşaması hâlinde, *sedd-i zerâi* gereği kadın, bu boşama ile mîras hakkını kaybetmez; ölen kocasına vâris olur.¹⁸⁸ Zira burada boşayan taraf iyi niyet sahibi olmadığından ve gerçek niyeti karşı tarafı hakkından mahrum etmek olduğundan dolayı, bu tasarrufu haklı bir tasarruf olarak değerlendirilmez. Vârislerden mal kaçırma amaçlı girişimler, bugün çok daha ileri derecede tatbik edilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle İslâm hukukunun *sedd-i zerâi* gereği bu konuda almış olduğu bu tedbirler, geçmişte olduğu kadar günümüzde de güncelliğini koruyacak niteliktedir.¹⁸⁹

3.b. Mûrisini Mîrasa Kavuşmak İçin Öldüren Kişinin Durumu

Mûrisini sebepsiz öldüren kimse, bu haksız fiili sebebiyle mîrastan mahrum olur.¹⁹⁰ Zira mûrisini kasten öldüren mîrasçının mîrastan pay alması halinde, bu türden uygulamalar varislerin bir an önce mîrasa kavuşmak gayesiyle murisini öldürmesine sebep olacağından dolayı, *sedd-i zerâi* gereği katiller mîrastan mahrum tutulmuşlardır.¹⁹¹ Bu konuyla ilgili tarihi örneklerden biri şu şekildedir: Müslüman olan bir kişi irtidât ettikten kısa bir süre sonra, babası ölür. Kendisi din ayrılığı sebebiyle babasına mîrasçı olamayacağından dolayı, derhal İslâm'a döner ve babasının bıraktığı terekesinden pay almak ister. Ancak bu istek, "mal sahibi öldüğü anda vâris kim ise mîras ona âit olur" gerekçesiyle, Şâtıbî tarafından geri çevrilir ve bu kimsenin ölen babasının malından mîras değil de, vârisler uygun görürse, sadece hediye alabileceğini ya da muhtaç durumda ise hazineden yardım alabileceğini ifade etmiştir. Şâtıbî'nin bu uygulaması *sedd-i zerâi* gereğidir. Şâtıbî'nin bu hükmü, o dönemde artan din değiştirme olaylarına karşı hukukî bir tedbirdir.¹⁹²

¹⁸⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, 62; İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkûn*, III, 128.

¹⁸⁹ Topal, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, 194.

¹⁹⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, VII, 141. İbnü'l-Kayyim, *a.g.e.*, III, 127.

¹⁹¹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, s. 24- 25.

¹⁹² Mes'ud, *İslâm Hukuk Teorisi*, s. 119.

3.c. Ölüm Hastalığında Olan Erkeğin Hanımını Boşaması

Ölüm hastalığında olan erkeğin, hanımını mîrastan mahrum etmek gayesiyle boşamasını da bir hakkın suiistimali olarak değerlendirilmiştir. Hanbelîler,¹⁹³ maraz-ı mevt halindeki boşamayı geçerli kabul etmekle birlikte, kadının bir başkası ile evlenmediği müddetçe, kendisini boşayan kimsenin mirastan kendi hissesine düşen payı alacağına hükmetmişlerdir.¹⁹⁴ Bir başka durum ise, erkeğin ölümüne yakın dönemde, hileli yollardan hanımını bedel karşılığı boşamış gösterip, ayrıca ona mal vasiyeti ile ilgilidir. Maraz-ı mevt döneminde eşi tarafından boşanan kadına vasiyet edilen mal, toplamda bütün mal varlığının üçte birini geçemez. Bu miktardan daha fazla olan meblağlar, gerçekte varislerden hak kaçırma şaibesi içereceğinden dolayı *sedd-i zerâi* prensibi gereği geçersizdir. Üçte birlik kısmını geçmeyen vasiyetler geçerlidir. Zira, kadın erkekten boşanmamış olsaydı, mirastan buna yakın bir pay almış olacaktı. Dolayısıyla varisleri mağdur etmeyecek ve onlar arasında, murisine karşı kin ve düşmanlığa yol açmayacak olan bu meblağdaki bir vasiyet, geçerli kabul edilmiştir.¹⁹⁵

¹⁹³ Dalgın, *İslâm Hukukunda Boşama Yetkisi*, s. 129

¹⁹⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 271.

¹⁹⁵ İbn Kudâme, *a.g.e.*, VII, 271.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUÂMELÂT İLE İLGİLİ ZERÂİ UYGULAMALARI

Mâlî muamelelerin âdil ve mübah olan esasları, Kur'an'da açıklanmıştır. Kur'an-ı Kerim, malî muamelelerdeki mübahlığın iki esasını bir ayetle açıklamıştır. Bu esaslardan birincisi halkın mallarını haksız yere yemenin yasaklanması, ikincisi de rızalaşmadır. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Ey iman edenler, mallarınızı aranızda haksızlıkla değil, karşılıklı rızalaşmaya dayanan ticaretle yiyin; haram ile kendinizi mahvetmeyin.”¹⁹⁶

Meşru yoldan malın artmasına sebep olan bütün tasarruflar mübah kılınmıştır. Bu da, karşılıklı rızaya dayanan ticaretin serbest olduğunu gösterir.¹⁹⁷

Aşağıda İslâm hukukunda, mübah olmayan muâmelelerin engellenmesi için sedd-i zerâi yöntemi uygulamasına dair bazı örnekler verilmiştir.

1. ALIŞ-VERİŞ

1.a. Hakimin Rızasının Kabulü

Bütün tasarruflarda rıza genel bir kuraldır. Ancak kişinin, edâ etmesi gereken bir hakkı edâ etmekten kaçınması veya gaip olması durumunda rıza aranmaksızın, hak sahiplerinin zarara uğramaması için hakim onun yerine karar verebilir.¹⁹⁸

1.b. Cuma Vakti Alışverişin Haram Olması

Cuma namazı vaktinde, alışverişin haram olması.¹⁹⁹ Alışverişin helal olduğu

¹⁹⁶ Nisâ, 4/29.

¹⁹⁷ Ebû Zehra, *İslâm Hukuku Metodolojisi*, s. 92.

¹⁹⁸ İbn Abdisselâm, *Kâvâid*, s. 316.

¹⁹⁹ İbn Abdisselâm, *a.g.e.*, s. 93.

konusunda nas vardır.²⁰⁰ Ancak, Cuma namazından elde edilecek maslahatın üstünlüğüne binaen, bu vakitle sınırlı olmak üzere alışveriş haram kılınmıştır.²⁰¹ Yüce Allah, Cuma namazından ayrılıp ticaretle meşgul olmaya sebep olacağından dolayı bu vakitte yapılan alış veriş *sedd-i zerâi* gereği yasaklamıştır.²⁰²

1.c. Şarap Yapmak İçin Üzüm Alım Satımı

Haram olan şeye ulaştırılan sebep de haram olduğundan dolayı, şarap imal edeceği (zann-ı galiple de olsa) bilinen bir kişiye üzüm satılması, *sedd-i zera'i* gereği haramdır. Çünkü şarap yapan şahsa üzüm satışı, haram olan içkinin üretimine ve içilmesine bir vesiledir. Şarap imal eden kimsenin, şarabın ana maddesi olan üzümü satın almasındaki maksadı büyük oranda aşikâr olduğundan, bu satış *sedd-i zera'i* gereği caiz değildir.²⁰³

Hanefilere göre, şarap satışı haramdır. Fakat şarap yapmak için satın alınan üzümün satışı, mekruh olmakla birlikte, iptal edilmez.²⁰⁴ Şarap imalatçısına yapılan üzüm satışları bu niteliktedir.²⁰⁵ Bu tür satışlar, Şâtübî (ö. 790/ 1388)'ye göre *sedd-i zerâi* gereğince yasaklanır.²⁰⁶

1.d. Ölüm Hastalığında Bulunan Kişinin Borcu Olduğunu İkrar Etmesi

Ölüm hastalığı içerisinde bulunan bir kimse bu hastalığı sırasında, birtakım kişilerin ismini vererek onlara borcu olduğunu ifade etse, sonradan ikrar edilen bu borçlar, öncelik sırası olarak, kişinin sağlığındaki borçlarından daha sonra gelir. Ödeme işleminde öncelik diğer borçlara aittir. Zira ikinci ikrar, bir ihtimal ilk borçluları zarara

²⁰⁰ Bakara 2/275.

²⁰¹ Cuma 62/9.

²⁰² İbnü'l-Kayyim, *I'lâmü'l-Muvakkîn*, III, 124; Osman, *Kâidetü Seddü'z-Zerâi*, 331- 333.

²⁰³ Hattâb, *Mevâhibü'l-Celîl*, IV, 267; Osman, *a.g.e.* , s. 334.

²⁰⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, VII, 142.

²⁰⁵ Gazâlî, *el-Vasît*, III, 68; Kâsânî, *a.g.e.* , VII; Merğînânî, *el-Hidâye*, II, 172.

²⁰⁶ Şâtübî, *el-Muvâfakât*, II, 359- 360.

uğratma amacı taşıyabilir. Bu tür bir ithama mahal vermemek için, ilk alacaklıların hakkı saklı tutulur.²⁰⁷

1.e. Savaş Zamanı Silah Satışı

Müslümanlarla savaş durumunda bulunanlara silah satışı *sedd-i zerâi* gereği yasaktır. Zira bu silahların bir fitne fesat için kullanılması müslümanların canlarına mallarına yönelik saldırı malzemesi yapılması kuvvetle muhtemeldir. Bu türden kötülüklerin önüne geçmek için, müslümanlarla mücadele edecek kimselere silah satışı yapılamaz. Bu dinen caiz değildir.²⁰⁸

1.f. Pazara Ulaşmayan Malın Satın Alınması

Mâlikîler, köylünün henüz pazara ulaşmadan önce yolda karşılanarak, ürettiği malların satın alınmasının yasaklanmasında böyle bir sakınca mevcuttur. Bu fiil, şehirdeki insanların daha kaliteli ve daha ucuz mal satın alma imkânını engellediğinden dolayı *sedd-i zerâi* gereği yasaklanır.²⁰⁹

1.g. Olgunlaşmamış Meyvenin Alım Satımı

İslâm hukukçuları, olgunlaşmamış meyvenin olgunlaşmaya kadar dalında kalması şartıyla yapılan bir alım satım akdini sahih kabul etmemişlerdir.²¹⁰ Bunun çıkış yolu ise, olgunlaşmamış meyveyi dalından koparıp hemen toplama şartıyla satın

²⁰⁷ Merğînâni, *el-Hidâye*, II, 189.

²⁰⁸ Şâtübî, *el-Muvafakat*, III, 190; Hattâb, *Mevâhibü'l-Celîl*, IV, 267; Mevâk, *et-Tâc ve'l-İklîl*, IV, 336; Düsûkî, *Haşiyetü'd-Düsûkî*, III, 88; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuh*, Dimeşk, 1984, IV, 470; İbnu'l-Kayyım, *İ'lâmu'l-Muvakkîn*, III, 138-139; Osman, *Kâidetü'z-Zerâi*, s. 341-342.

²⁰⁹ Şâtübî, *a.g.e.*, II, 350-352; Şâtübî, *el-İ'tisâm*, s. 357.

²¹⁰ Buhari, *Zekât*, 58; *Buyu'*, 82-83, 87; Müslim, *Buyu'*, 51, 52, 56; Ahmed b.Hanbel, *el-Müsned*, II, 262; Zeylâi, *Nasbu'r-Râ'ye*, V, 11; Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, V, 149.

almaktır.²¹¹ Bu durumda alış veriş, ham meyve satışı olarak caiz hale gelmiş olur ve hemen toplanması gerekir. Ancak müşteri, meyveyi dalından koparma şartıyla yaptığı sahih alış verişe rağmen, toplama işini zamana yayıp meyvelerin olgunlaşmasını beklerse bu takdirde, akit yaparken beyan etmiş olduğu şekil şartlarının iç iradeye uygunluk göstermediği anlaşılır. Bu nedenle “meyveyi dalından koparma” şeklinde ucu açık bir ifade kullanmak suretiyle, kanunun ruhunun öngörmediği bir neticeyi elde etmeye çalışmak Hanbelîler tarafında caiz görülmemiş ve *sedd-i zerâi* gereği yasaklanmasına hükmedilmiştir.²¹²

Meyvelerin ortaya çıkmasından önce satışı, malın zarar görmesi durumunda müşterinin malının haksız yere yenmesine sebep olması düşüncesiyle *sedd-i zerâi* gereği yasaklanmıştır.²¹³

1.h. Haksız Rekabet ve Promosyonlar

İnsanların birbirine zarar vermeye yönelik haksız rekabetleri ve bu amaçla dağıttıkları promosyonlar yasaklanmıştır. Çünkü bu promosyonlar insanları cezp edecek ve haksızlıklar karşısında tavır alma duyarlılıklarını yitireceklerdir.²¹⁴

1.1. Kişinin Arkadaşının Nişanlısıyla Nişanlanması

Hz. Peygamber (s.a.), kişinin kardeşinin nişanlandığı kişiyle nişanlanmasını, kardeşinin üzerinde pazarlık yaptığı şey üzerinde pazarlık yapmasını, kardeşinin sattığı şeyi satmasını yasaklamıştır. Bu davranışlar kişiler arasında kargaşa ve düşmanlığa sebebiyet verdiğinden dolayı *sedd-i zerâi* gereği yasaklamıştır.²¹⁵

²¹¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, IV, 78.

²¹² İbn Kudâme, *el-Muğni*, IV, 74.

²¹³ İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkı'in*, III, 141; Osman, Muhammed Hâmîd, *Kâidetü Seddüz Zerâi*, s. 345- 348.

²¹⁴ İbnü'l-Kayyim, *a.g.e.*, III, 125.

²¹⁵ İbnü'l-Kayyim, *a.g.e.*, III, 131; Osman, *a.g.e.*, s. 335.

1.i. Ticari Malın Aynı Mekanda Satılması

Hz. Peygamber satılmış ticari bir malı mekanından nakletmeden malın tekrar satılmasını menetmiştir. Bu durum alış verişi yapan satıcının kavgasına, müşterinin ondan sağladığı kazancı gördüğünde duyduğu tatminsizlik hissine sebep olur. Onda hırsın oluşmasına vesile olur. Bu durumun yasaklanması şeriatin güzelliklerindedir ve *sedd-i zerâinin* lütuflarındandır.

1.j. Tasallut ve Tekelcilik Yoluyla Mal Alımı

Hz. Peygamber tasallut, tekelicilik, malın tamamını almayı “hata dışında tasalluttan kaçının”²¹⁶ hadisiyle insanların güçleri üzerinde baskı yapmaya sebep olması sebebiyle yasaklamıştır. Bununla insanlara zarar vermeyi engellemek amaçlanmıştır.²¹⁷

1.k. Hayvanın Hayvanla Vadeli Satışı

Alimler hayvanın hayvanla vadeli olarak satışı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.²¹⁸

İmam Şafii’ye göre, hem birbirinden fazla hem de veresiye olarak birbiriyle satılması caiz olan şeyler ribaya tabi olmayan şeylerdir. İmam Mâlik’e göre, ribaya tabi olmamakla birlikte, miktarları eşit ve aynı cinsten olmayan şeylerdir. İmam Ebu Hanîfe’ye göre de, miktarları eşit olsun olmasın aynı cinsten olmayan şeylerdir. İmam Mâlik, menfaatleri aynı olan iki şeyi -her birinin adı ayrı olsa da- bir cinsten ve menfaatleri değişik olan iki şeyi de - aynı adı taşısalar bile- ayrı ayrı cinsten saymıştır. Ona göre menfaatleri aynı olan iki şey-başka başka isimler taşısalar bile -eğer ribaya tabi

²¹⁶ Ahmed, Müslim, Ebû Davud, Nesâi, İbni Mâce, Camiu’s-Sağir, 587, rakam 9956.

²¹⁷ İbnü’l-Kayyim, *İ’lâmü’l-Muvakkı’in*, III, 139.

²¹⁸ Osman, *Kâidetü Seddüz Zerâi*, s. 336.

iseler, birbirleriyle ne veresiye ne de birbirinden fazla olarak satılmaları caizdir. Eğer ribaya tabi değilseler yalnız veresiye olarak caiz değildir.

İmam Mâlik'e göre, yiyecek maddesi olmayan şeyler, menfaatleri aynı olduğu halde miktarları eşit olmazsa birbirleriyle veresiye olarak satılmaları caiz değildir. Bu durumda İmam malik'e göre, bir koyunu veresiye olarak iki koyuna satmak caiz değildir. Ayrıca, miktarları eşit olsun olmasın eğer her birinin menfaati diğerinin menfaatinden ayrı bir şey olmazsa, birbirleriyle veresiye satılmalarını caiz görmemektedir. Buna göre, bir sağım koyununu bir diğer sağım koyununa veresiye olarak satmak İmam Mâlik'e göre caiz değildir. Fakat menfaatleri değişik olursa - cinsleri bir de olsa- hem birbirinden fazla ve hem de veresiye olarak birbirleriyle satmak caizdir.

Menfaatleri bir olan şeylerin birbirleriyle veresiye olarak satılmasını caiz görmeyen İmam Mâlik, ihtiyat ederek riba endişesi taşıyan muamelelerin önünü almak gerektiği düşüncesine dayanmıştır. Çünkü menfaatleri aynı olan iki şeyin birbirleriyle veresiye olarak satılması, menfaat sağlayan ödünçtür. Böyle bir ödünç ise sedd-i zerâi gereği haram kabul edilir.²¹⁹

1.1. İpotek Alınması

Finansal kiralama yoluyla gerçekleştirilen satış işlemlerinde, satılan malın devrinin vâde sonunda gerçekleştirilmesi ya da satılan mal karşılığı kadar bir başka mal varlığının rehin veya ipotek yoluyla alacağa karşı garanti olarak alınması işlemlerinin temelinde de, alıcının ödeme konusunda temerrüt etmesine engel olma gâyesi bulunmaktadır. Burada da temel hedef sonradan ortaya çıkabilecek bir mefsedetin önceden tedbirini alma (sedd-i zerâi) söz konusudur.²²⁰

²¹⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, 134; Osman, *Kâidetü seddü'z-Zerâi*, s. 336- 339.

²²⁰ Topal, *Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, s. 203.

2- ŞÜF'A

Şüf'a, satılan bir mülkü, satın alana kaçta mal oldu ise o miktar karşılığında mülkiyetine geçirmektir.²²¹ Ayrıca, şüf'a komşu hakkının gerektirdiği tasarruf sınırlaması olarak da tarif edilmiştir.

Şüf'a hakkı, akitlerin karşılıklı rızaya dayanması presibine aykırı gibi görünmektedir. Ancak akarını satacak olan şahsı birinci derecede ilgilendiren bedeldir; kime satıldığı, istediği bedeli kimin verdiği belki ikinci derecede önemli olabilir. Şüf'a hakkına sahip ortak, yahut komşuya gelince, şüf'a konusu malın satımı bunları iki noktadan ilgilendirmekte ve zarar görmelerine ihtimal kapısı açmaktadır:

a- Kendi mülkleri veya paylarının ilgisizliği dolayısıyla muhtaç oldukları bir malı başkasının alması.

b- Gidenin yerine gelen mâlikin huysuz, zararlı, geçimsiz bir kimse olması ihtimali. İslâm hukuku "zararın def'ine" ağırlık verdiği için şüf'a hakkını tanımış, rıza meselesini ikinci plana atmıştır.²²²

İslâm hukukunda sedd-i zerâi delilinin şüf'a hakkında uygulandığı örnekler şunlardır:

2.a. Şüf'anın Meşru Kılınması

Şüf'a; satılan bir gayr-i menkulün, ortaklık vb. nedenlerden dolayı, satış fiyatı üzerinden, satın alan kişiden veya satıcıdan cebren alınıp mülk edinilmesidir. Halbuki, müşteri, satın almış olmakla, genel kural olarak, o mala sahip olmuştur. Bir kimsenin mülkiyetine girmiş bulunan mal, onun rızası olmadan mülkiyetinden çıkarılamaz. Ancak, üzerinde ortaklık bulunan o gayr-i menkulde meydana gelebilecek kötü muamele veya taksimdeki zorluk gibi diğer ortakların karşılaşmaları muhtemel zararların

²²¹ Mecelle mad. 950.

²²² Karaman, Hayrettin, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, İstanbul 2006, s. 465.

giderilmesi için onların hakları, diğer insanların haklarına tercih edilmiştir.²²³

2.b. Ortak Arazilerde Şüf'a Hakkı

Ortak arazilerde şüf'a hakkı öncelikle kişinin kendi ortağına âittir. Bu hakkın temelinde ileride doğabilecek muhtemel kavgaları önleme düşüncesi bulunur.²²⁴

2.c. Müşterinin Elinden Malın Cebren Alınması

Şirket ve hisse sahibiyle ilişkili mefsedetlerin ortan kaldırılabilmesi için sedd-i zerâi gereği malın müşterinin elinden cebren alınması konusunda şüf'a meşru kılınmıştır.²²⁵

3- RİBA

3.a. Faiz Şüphesi Taşıyan Alışverişler

Akit ve muâmelelerin rükün ve şartlarında şüphe ya da zanna yol açacak belirsizliklerin bulunmaması gerekir. Aksi halde geçerli bir muâmelenin sonuçları tam olarak meydana gelmez. Sözelimi; fâizli olarak yapılan veya fâiz şüphesi içeren muâmeleler satım akdini fâsit hale getirir.²²⁶ Bu nitelikteki satış türlerinden birisi olan “beyu'l-îyne”²²⁷ yani bir malı bir kimseye veresiye olarak satıp, sonra mezkûr malı aynı mecliste peşin olarak daha düşük bir bedelle geri alma işlemi, Mâlikîler ve Hanbelîlere

²²³ İbn Abdisselâm, *el- Fevâid*, s. 107

²²⁴ İbn Ferhûn, Kadî Burhanuddin İbrahim b. Ali b.Ebi'l-Kâsım İbn Muhammed, *Tabsiratü'l- Hükkâm fi Usûli'l-Akddiyeti ve Menâhici'l-Ahkâm*, Mısır 1957, 499; Nebhân Muhammed Fârûk, *Tagyîdü'l-Hak fi'l-Fıkhî'l-İslâmî bi'l-Maslahati'l-İctimâiyye*, *el-Akademiyye*, 1989, VI, 192.

²²⁵ İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkûn*, III, 129.

²²⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, XIII, 15- 18; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, V, 169; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, IV, 481.

²²⁷ Bkz: Ebû Ceyb, Sa'dî, *Kâmûsu'l-Fıkhî*, Dîmeşk 1988, s. 270.

göre *sedd-i zerâi* prensibine göre câiz değildir.²²⁸ Bu tür satışlardaki asıl amaç, mal mübadelesi değil, malın mübadelesini faizi meşrulaştırmada bir araç olarak kullanmaktır. Zira görünüş itibarı ile câiz gibi duran bu işlemde, alıcı vâdesi gelmiş borcunu daha yüksek bir meblağla ödeyeceğinden dolayı, ortada görünmeyen bir fâiz işlemi gerçekleşmiş olmaktadır. Bu yolla ortaya çıkan fâiz şüphesinden dolayı bu türden satışlar söz konusu mezheplerde câiz görülmemiştir.²²⁹

Bey'u'l-ine'nin haram olduğu konusunda peygamberden ve sahabeden gelen eserlerde, satıcıya malın tekrar geri dönüşünün men edilmesi hakkındadır. Ribaya sebebiyet veren anlaşmalar *seddi zerâi* gereği yasaklanmıştır.²³⁰

3.b. Buyuu'l-Acal

denilen veresiye satışlarda, kişinin herhangi bir şeyi belli bir fiyatla ve belli bir vakte kadar veresiye olarak sattıktan sonra o şeyi tekrar ondan, başka bir fiyatla ve başka bir vakte kadar veresiye veyahut peşin olarak satması demektir. Bu alış verişte, kişinin veresiye olarak sattığı şeyi, peşin olarak ve az bir fiyatla veya daha uzun bir süre için ve daha çok bir bedelle satın alması İmam Mâlik ve Medine fukahasının cumhuruna göre her iki surette de caiz değildir. Çünkü bu alış verişte iki satış birleştirilerek satıcı ve alıcı birbirlerine riba ile borç verip almak isterler. Ancak buna şer'i bir cevaz bulunmadığı için bu hileli muameleye tevessül ederler. Mesela, biri diğerine 'Bana bir aya kadar on dinar ödünç ver. Bir ay sonra ben sana yirmi dinar vereyim' der. Bu alış veriş şekli ribaya yol açtığı için *sedd-i zerâi* deliliyle yasaklanmıştır.²³¹

²²⁸ Düsûkî, *Hâşiyetü'd-Düsûkî*, III, 88; Hattâb, *Mevâhibü'l-Celîl*, IV, 404; Gözübenli, Türk Hukuk Tarihinde Vakıf Mallarının Fâizli İşletilmesi Hakkında Tahlili Bir Değerlendirme, XI., Vakıf Haftası Kitabı, Ankara 1994, s. 57.

²²⁹ İbn Teymiyye, *Fetâvâ*, IX, XX 432; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IV, 127; Gazâlî, *el-Vasît*, III, 48.

²³⁰ İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkîn*, III, 127.

²³¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, 162.

3.c. Alacaklının Borçludan Hediye Alması

Hız. Peygamber (s.a.v.), faiz şüphesine yol açar endişesiyle alacaklının borçlu olan kimseden hediye almasını yasaklamıştır.²³² Bu durum hediye sebebiyle borcun ertelenmesine vesile olur. Borç veren kişinin malı, verilen borç sebebiyle istifade edilen fazlalık olarak sahibine döner.²³³

3.d. Hileli Satışlar

İmam Mâlik'e göre ribadan kurtulmak için başvuru olan hileli satışlardan olan aşağıdaki satışlar:

- a. Borçlunun alacaklıya "Va'demi uzat sana sana şu kadar fazla vereyim" demesi,²³⁴
 - b. Birbirleriyle değiştirilebilmeleri için aynı miktarda olmaları şart olan iki şeyi, değişik miktarda birbirleriyle değiştirmek,
 - c. Veresiye olarak birbirleriyle değiştirilmesi caiz olmayan iki şeyi veresiye olarak birbirleriyle değiştirmek,
 - d- Satış ve borçlanmayı bir akitte yapmak,
 - e-Va'desinden önce ödenen borçtan, vadesinden önce ödendiği için indirim yapmak,
 - f- Satın alınan bir yiyecek maddesini teslim almadan satmak.
- Bunlar, ribanın temel taşları olduğu için seddi zera'i gereğince yasaklanmıştır.²³⁵

²³² İbn Mâce, *Sadakât*, 19; Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, V, 349.

²³³ İbnü'l-Kayyim, *İ'lamü'l-Muvakkîn*, III, 127.

²³⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, 163- 164; İbnü'l-Kayyim, *a.g.e.*, 125.

²³⁵ İbn Rüşd, *a.g.e.*, III, 173.

3.e. Sarf (Menkul Değerlerin) Değişimi

Sarf satışının sıhhati için iki şart vardır. Birincisi, satışın veresiye olmaması ikincisi ise, birbirleri ile satılan iki şeyden birinin diğerinden çok olmamasıdır. Ulema, altının altınla ve gümüşün gümüşle – her ikisi de tartıca eşit ve aynı zamanda peşin olmadıkları, yani akit meclisinde teslim edemedikleri takdirde – satışının caiz olmadığına müttefiktirler. Bu satış sıhhatinin aksi şeklinde gerçekleştirildiği zaman, yani altın ve gümüşün birbirleriyle veresiye veya biri diğerinden çok olarak satılmasını ribaya sebebiyet verdiği gerekçesiyle sedd-i zerâi gereği yasaklanmıştır.²³⁶

4- SELEM

Selem akdi, peşin bedel ile veresi mal satmaktır. Belli şartlar içinde caiz görülen selem akdinde de mevzû (satılan mal) satım esnasında mevcut değildir. İstisna, sipariş suretiyle bir şeyi yaptırıp almak şeklinde gerçekleşir.²³⁷

4.a. Siparişe Zarar Veren Sanatkârlara Tazminat Zorunluluğunun Getirilmesi

Hulefa-i Raşidin döneminde, başlangıçta böyle bir uygulama olmamasına rağmen, sipariş üzerine iş yapan sanatkârlara tazminat sorumluluğu getirmiştir. Bu karar, insanların zamanla emanet duygusuna sadakat göstermemeleri ve bundan muzdarip olan müşterilerin şikâyeti üzerine alınmıştır.²³⁸ Bu yolla müşterilerin mağdur olmalarına sebebiyet verecek olan vâsıtalar, (sedd-i zerâi gereği) ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.²³⁹

Sanatkârların elinde mal tebdil ve tağyire uğrayabilir ve sahipleri onları tanıyamazlar düşüncesiyle *sedd-i zerâiye* uyularak sanatkârlar ücretli kimseler gibi

²³⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, III, 257- 258.

²³⁷ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, s. 560.

²³⁸ Şâtıbî, *el-İ'tisâm*, s. 346- 357.

²³⁹ Topal, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, s. 198.

olduklarına göre onların yed-i emin sayılmaları gerekmektedir.²⁴⁰

4.b. Selem Akdinin Feshedilmesi

Selem akdinde teslim edilecek malın teslim edilmesinin imkânsızlığı durumunda *sedd-i zerâi* gereğince akdin feshedilmesi hükmü verilir. Selem akdi, peşin para ile veresi mal satın almaktır. Satılan mal veresidir. Sonradan teslim edilecektir. Selem konusu olan malın vasıflarının belirlenmiş olması gerekmektedir. Bu açıdan bakılarak malın tesliminin geciktirilmesi durumunda malı alacak kişinin *sedd-i zerâi* deliliyle yaptığı bu akitten vazgeçmesi mümkündür. İmam Mâlik'in tabilerinden Eşheb bu akdin bozulduğunu ve gelecek yıla ertelenmenin caiz olmadığını kabul etmiştir. Bundaki gerekçesi, satışın gelecek yıla ertelenmesi borcun borçla satışı kabilinden olmasına bağlayarak *sedd-i zerâi* gereği bu hükmü vermiştir.²⁴¹

4.c. Selem Akdinde Teslim Edilecek Malın Bir Kısımını Almak

Selem akdinde teslim edilecek malın bir kısmını alıp bir kısmından vazgeçmek *sedd-i zerâi* gereği caiz görülmemiştir. Çünkü malın bir kısmını alıp bir kısmından vazgeçmek satın almaya ve borçlanmaya vesiledir. Belirlenmiş bir vakitte ürünün değerindeki artıştan dolayı meydana gelen borçlanma sebebiyle selem akdi yapılmış malın bir kısmını alıp bir kısmından vazgeçmek caiz görülmemiştir.²⁴²

²⁴⁰ Karafî, *el-Furûk*, II, 32- 33.

²⁴¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, 202- 203; Şâfiî, *El-Ümm*, III, 121; Osman, *Kâidetü Seddü'z- Zerâi*, s. 349- 350.

²⁴² İbn Rüşd, *a.g.e.* , II, 206; Osman, *a.g.e.* , s. 351- 353.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CEZA HUKUKU İLE İLGİLİ ZERÂİ UYGULAMALARI

İslâm Hukukunda, ceza hukuku “cinâyât, kısâs, cirah, diyât” gibi başlıklar altında işlenmektedir. Cezalarda caydırıcılık önemli bir husustur. Dolayısıyla suçların oluşmasını engellemek ve suça giden yolları kapatmak için en çok kullanılan usûl kuralı sedd-i zerâî yöntemidir. Bu bölümde suç ve cezalarla ilgili sedd-i zerâî uygulama örnekleri konu edilecektir.

SUÇLAR VE CEZALAR

HAD GEREKTİREN SUÇLAR

Had, Allah hakkı olarak infazı gerekli bulunan, nicelik ve nitelik yönünden belli ve değişmez bir cezadır.

Haddi gerektiren suçlar şunlardır: Hırsızlık, haydutluk ve soygunculuk, iftira, içki içmek, dinden dönmekve devlete başkaldırmak.²⁴³

1- İÇKİ

1.a. Nebizin Haram Kılınması

Şâtıbî'ye göre (ö. 790/ 1388): “Allah Teala, habis olan şeyleri haram, temiz olanları da helal kılmıştır. Bu ikisi arasında kalan şeyler ise, bu iki asıldan birisine dahil olur. Buna göre Allah temiz olan şeylerin yenilip içilmesini helâl; akli giderici düşmanlık doğurucu ve Allah'ın zikrinden alıkoyucu özellikteki şarap türünden

²⁴³ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, s. 170.

içeceklerin de içilmesini yasaklamıştır. Buna göre esasında sarhoş olmak amacıyla kullanılmamakla beraber nebizin, az da olsa sarhoş olmaya yol açacağı şüphesi mevcuttur. Bu şüphe sebebiyle nebiz, *sedd-i zerâi* kaidesinde yasaklanmıştır. Çünkü bu konuda ölçü, çoğu haram eden şeyin azının da haram olması ilkesidir.²⁴⁴

1.b. Kişinin Sarhoşken İşlediği Fiillerden Sorumlu Tutulması

Kişinin suç işlemeye yönelik iradesinin gerçekleşip gerçekleşmediği dikkate alınmaksızın, kasten sarhoş olan kimselerin sarhoşluk dışındaki söz ve fiillerine de hukukî netice bağlanmıştır. Bu gibi kimseler, yaratılış itibarı ile şuurdan yoksun nesnelere (hayvanat gibi) ile hâlihazırda aklî melekeleri yetersiz olan deliler, çocuklar, uyku hâlinde olan kimselerden ayrı değerlendirilmiş; onlar için mazeret kabul edilen gaflet hâli bunlar için geçerli sayılmamıştır.²⁴⁵ Özür grubuna dâhil edilmeyen sarhoşluk hâlinde, böyle bir fiili işleyen kimse yaptığı fiillerden dolayı sorumlu sayılmıştır; sözgelimi hanımını bu halde iken boşamışsa, bu tasarrufu geçerli kabul edilmiştir.²⁴⁶ Burada iradenin suç işlemeye yönelip yönelmediği dikkate alınmamış; bilerek ve isteyerek haram olan sarhoş olma fiilini işleyen kimsenin, bu halde yaptığı diğer fiillerinin sonuçlarına katlanması gerektiği hükmü getirilmiştir. Bu yolla bir anlamda haram fiillerin sebep olabileceği daha başka mefsedetlerin meydana çıkması önlenmek istenmiştir.²⁴⁷

1.c. Haşhaş ve Hint Keneviri Ekiminin Devlet Kontrolünde Yapılması

Günümüzde, ilaç sanayi hâricinde uyuşturucu madde imâlatında da kullanılan

²⁴⁴ Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, IV, 33- 34; Râzî, *el-Mahsûl*, V, 383; İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l- Fıkhiyye*, s. 2.

²⁴⁵ Sübkî, Tâcüddîn Abdülvehâb b. Ali b.Abdulkâfi, *Menu'l-Mevâni' an Cem'i'l-Cevâmi' fi Usûli'l-Fıkh*, thk.: Saîd b. Ali Muhammed el-Humeyrî, Beyrut 1999, s. 115; Düsûkî, *Hâşiyetü'd-Düsûkî*, I, 522; II, 37; Abderî, *et-Tâc ve'l-İklîl*, IV, 43.

²⁴⁶ Sübkî, *Cem'u'l-Cevâmi' fi Usûli'l-Fıkh*, s. 114.

²⁴⁷ Topal, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, s. 198-199.

haşhaş, hint kenevir...gibi bitkilerin ekim ve dikimi, son derece kontrollü olarak devletin denetimi altında yapılmaktadır. Bunun temel nedeni, insanların uyuşturucu madde yapımına engel olmaktır. Bu yasağa uymayanlar ise kanunen suç işlemiş kabul edilmektedirler.²⁴⁸

2. HIRSIZLIK

2.a.El Kesme Cezasının Uygulanmaması

Ebu Davud'un naklettiği bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.) savaş esnasında el kesme cezasının uygulanmasına izin vermemiştir. Ömer, Ebu'd-Derda, Huzeyfe ve diğerlerinin ifade ettiği üzere bunun sebebi, eli kesilen kişinin bu cezayı bir onur meselesi yaparak öfkelenip düşman saflarına geçme tehlikesidir. Bu ise el kesme cezasının uygulanmasından daha kötü bir sonuçtur.²⁴⁹

2.b. Hadlerin Ertelenmesi

Kadisiye savaşı sırasında içki içen Ebu Mihcen'i Sa'd b.Ebi Vakkas zincire vurmuş, savaşın kızıştığı bir anda Ebu Mihcen zincirden kurtularak savaş meydanına atılmış, düşmana büyük kayıplar verdirmişti. Savaşın bitmesiyle de tekrar kendini zincire vurarak içki cezasının uygulanmasını beklemeye koyulmuştu. Ancak Sa'd b. Ebi Vakkas onun savaşta gösterdiği üstün başarı nedeniyle bu cezayı uygulamaktan vazgeçmiş ve "böyle bir günde müslümanlara bu kadar yardımı olan bir kişiye sopa vuramam" demiştir. Buradaki uygulamanın temel espirisi, daha önemli bir gerekçeden dolayı hadlerin ertelenmesidir.²⁵⁰

²⁴⁸ Topal, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, 203.

²⁴⁹ İbnü'l-Kayyim, *I'lami'l-Muvakkâin*, III, 128.

²⁵⁰ İbnü'l-Kayyim, *a.g.e.* , III, 3- 58.

2.c. Had Cezasının Düşürülmesi

Hz. Ömer (r.a) kıtlık zamanında hırsızlık yapanlara el kesme cezası uygulamadığı gibi, ihtiyacından dolayı hırsızlık yapanlara da para cezası uygulamıştır. Ahmed b. Hanbel (v.241/855) bu uygulamayı örnek alarak kıtlık zamanında el kesme cezasının uygulanamayacağını, gerektiğinde paraya çevrileceğini kabul etmiş ve “her hangi bir sebeple had ya da kısas cezasını düşürdüğümüz kişiye, iki kat para cezası veririz” kuralını koymuştur.²⁵¹

2.d. Şüpheli Kişilerin Hapsedilmesi

İmam Mâlik, hakkında şüphe bulunan kimselerin, hakikatin tespit edilebilmesi amacıyla hapsedilebileceğine hükmetmiştir. Daha önceleri gasp ve hırsızlık yapmakla suçlanan kimselere, sadece dayak atılmakta idi. Bunun bir fayda sağlamadığı zamanla anlaşıldığından, suçu itirâf etmeleri için zanlının hapsedilebileceği hükmü benimsenmiştir.²⁵² Bu uygulama, *sedd-i zerâiye* dayandırılmıştır. Bu hüküm günümüzde de aynen geçerliliğini korumaktadır. Zanlının hapsedilmesi cihetine gitmek, suçlunun suçunu itirâf etmesi ve yeni suçlar işlemesine engel olunması hedeflenmektedir.²⁵³

2.e. Beyü'l-mâlden Birşey Çalan Kişiye Hadd Uygulanmaması

Devletin hazinesinden (beytü'l-mal) bir şeyler çalan kimseye, bu suçuna karşılık cezâ olarak hadd uygulanmaz. Çünkü hazine içerisinde o kimsenin de payının olma ihtimâli vardır. Bu ise, çalınan malda sanığın mülkü olma şüphesini doğurduğundan kendisine had cezası uygulanmaz.²⁵⁴

²⁵¹ İbnü'l-Kayyim, *İ'lamü'l-Muvakkîn*, III, 3- 58.

²⁵² Şâtıbî, *el-İ'tisam*, s. 357.

²⁵³ Topal, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, s.196.

²⁵⁴ Şehrizevî, Ebû Amr Osman b. Abdurrahman b. Osman, *Fetâvâ İbnü's-Salâh*, Âlimü'l- Kütüb, Beyrut 1407, II, 700.

2.f. Taşıyıcıların Yiyicek Maddelerine El Uzatmaları

Yiyecek şeyler taşıyan kimselerin, taşıdıkları şeylere el uzatmalarını önlemek gayesiyle bunlardan bir şey eksilirse, eksileni ödemeleri konusunda *sedd-i zerâi* gereği hüküm verilmiştir.²⁵⁵

3. KISAS

Kıyas, yaralama ve öldürme suçlarında uygulanan ve genellikle misilleme esasına dayanan ceza manasında kullanılmaktadır. Kıyas da had gibi belli sınırlı bir cezadır; ancak bunda Allah hakkı değil kul hakkı hâkimdir. Bu hâkimiyet, mağdurun veya yakınlarının affetmesi hâlinde cezanın düşmesi veya mahiyet değiştirmesi ile kendini göstermektedir.

İslâm hukukunda kıyası gerektiren suçlar kasten öldürme ile bazı kasten yaralama ve sakatlama suçlarıdır.

3.a. Katilin Tevbesinin Kabul Olması

“Kasıtlı olarak bir müslümanı öldüren birisinin tevbe hakkı var mıdır?” diye soran birisine İbn Abbas “Hayır, ancak ateş vardır” cevabını verir. Soran kişi oradan ayrıldıktan sonra İbn Abbas’a “Bize böyle mi fetva veriyorsun? Oysa daha önce katilin tövbesinin makbul olduğunu söylüyordun?” itirazı yöneltince şu yorumu yapmıştır: “Ben bu kişiyi, bir müslümanı öldürmeyi tasarlayan kızgın birisi olarak gördüm”. Gerçekten de peşinden gidip araştırdıklarında soru soran kişinin aynen böyle olduğu görülmüştür.²⁵⁶

²⁵⁵ Karafî, *el-Furûk*, II, 32- 33.

²⁵⁶ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, IV, 97.

3.b. Savaş Günlerinde Münafıkların Öldürülmesi

Hz. Peygamber, savaş günlerinde müslümanlar arasında fitne çıkardıkları halde münafıkları öldürmemiştir; çünkü onları öldürmesi, “Muhammed, kendi arkadaşlarını öldürmeye başladı.” diye aleyhinde bir dedikodu yapılmasına yol açacak, bu durum müslümanlar aleyhine kafirlerin ümitlerini artıracak ve küfürlerinde daha çok ısrar ve inat etmelerine vesile olacak.²⁵⁷ Ayrıca bu söz, İslâm’a giren ve henüz girmemiş olanları dinden uzaklaştırmaya sebep olacaktı. Onların dinden uzaklaşma mefseleti, öldürülmeleri mefseletinden daha kötüdür. Bir arada tutulma maslahatı öldürülme maslahatından daha büyüktür.²⁵⁸

3.c. Toplu Olarak İşlenen Bir Cinayette Kısas Uygulaması

Sahabe, toplu olarak bir kişinin cinayetine iştirak eden ne kadar kişi varsa, hepsine kısas uygulanacağı konusunda ittifak etmiştir. Kısas uygulanmaması durumunda kan dökmede yardımlaşmaya bir vesile söz konusu olmaktadır.²⁵⁹

3.d. Şüphe Sebebiyle Hadlerin Düşürülmesi

Şüphe sebebiyle hadlerin düşürülmesinde ihtiyata uygun davranma söz konusudur. Şüphe hali ceza hukukunda suçlu lehine yorumlanmıştır. Suçluya ceza uygulanırken şahitlerden birisinin şahitlikten dönmesi halinde cezanın infazının durdurulmasına hükmedilmiştir. Bu yolla, ileride telafisi mümkün olmayacak hataların önüne geçilmesi hedeflenmiştir.²⁶⁰

²⁵⁷ İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hükmiyye*, s. 292.

²⁵⁸ İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, *İ'lamü'l-Muvakkûn*, III, 124.

²⁵⁹ İbnü'l-Kayyim, *a.g.e.*, III, 128; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, VI, 304; İzmirli, *İlm-i Hilâf*, 138.

²⁶⁰ İbn Akîl, *el-Vâdih fî Usûli'l-Fıkh*, IV, 396; İbn Kudâme, *el-Muğni*, V, 74; Akşit, Cevat, *İslâm Cezâ Hukuku ve İnsani Esasları*, İstanbul 1987, 282–284.

3.e. Mekke’de Mü’minlerin İntikam Almaları

Yüce Allah, Mekke’nin fethi gününde mü’minleri intikam almaktan nehyetmiştir. Onlara af ve bağışlama ile davranmalarını emretmiştir. Şayet onların intikam almaları, sabretme ve zararı hoş görme mefseletinden daha büyük bir mefdedete vesile olur. Mekke müşriklerinin nefislerini, dinlerini, neseplerini koruma maslahatı, mü’minlerin onlardan intikam alma ve onlara karşılık verme maslahatına tercih edilmiştir.²⁶¹

3.f. Kısas Uygulamasının Caydırıcılığı

“Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki suç işlemekten sakınırsınız.”²⁶²

Kur’an bu veciz ve beliğ ifâdesiyle, düşmanlığın ve kinin toplumdan kalkmasına yönelik çok önemli hükümler getirmiş; kısası suçun işlenmemesi için caydırıcı bir unsur görmüştür. Kısas, suç işleyen kimseden kaynaklanan mefseleti ortadan kaldıran ve bu yolla bütün bir toplumu hayata kavuşturan, onların huzurunu sağlayan bir cezâ türü niteliğindedir. Bu nedenle kısas, insanların bedenini ortadan kaldırmak için değil, tam aksine onların hayatını korumanın bir vesîle olarak va’z edilmiştir.²⁶³

4. ZİNA

4.a. Zina Sonucu Dünyaya Gelen Çocuğun Durumu

Abdullah b. Muğaffel’e (r.a.) bir kadın gelerek, zina yapan ve sonuçta hamile kalıp doğuran bir kadın, bu çocuğu öldürebilir mi? diye sorar. İbn Muğaffel “Hiç öyle şey olur mu? Bunun cezası ateştir” cevabını verince, soran kadın ağlayarak kalkar.

²⁶¹ İbnü’l-Kayyim, *İ’lamü’l-Muvakkîn*, III, 123.

²⁶² Bakara, II/179.

²⁶³ Cassâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, I, 197; Kurtubî, *el-Camiu*, II, 256; Topal, *Şevket, İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, s. 126.

Kadını çağıran Abdullah bin Muğaffel, “Senin durumun ancak şu iki halden birisi olabilir: Kim bir kötülük işler veya kendisine yazık eder de sonra Allah’tan bağışlanma dilerse Allah’ı çok bağışlayıcı ve acıyıcı olarak bulur” der; bunu duyan kadın, gözyaşlarını silerek oradan ayrılır.²⁶⁴ İbn Muğaffel (r.a.), kadına onu caydırmak ve tevbe etmesini sağlamak için böyle sert bir cevap verdirten sonra, söylediklerinin onu Allah’ın rahmetinden ümit kesmeye götürdüğünü görünce -ki böyle bir hal, o kadını intihara ve günah batağına saplanmaya ya da bazı kötü sonuçlara götürebilir- ilk söylediğini bırakıp, onun durumuna daha uygun başka bir cevap vermiştir.

4.b. Kadınların Ayaklarını Yere Vurarak Yürümeleri

Yüce Allah, “Gizledikleri takıların fark edilmesi için ayaklarını yere vurmasınlar.”²⁶⁵ ayetinde kadınları ayaklarını yere vurmaktan men etmiştir. Şayet bunu yapmaları caiz olsaydı, erkeklerin kadınların halhallerinin sesini duymalarına sebep olurdu. Bu da, erkeklerin şehvetlerini çağıran bir durum olurdu.²⁶⁶

4.c. Kadınların Erkekleri Tahrik Eden Davranışları

Peygamberimiz (s.a.) yabancı ile yalnız olarak kalmayı yasaklamıştır. Şayet bu kişiler Kur’an okusalar, seferde olsalar, hacca gitseler veya aile ziyaretine gitseler de, fitnenin oluşması sebebiyle *sedd-i zerâi* gereği yasaklanmıştır.²⁶⁷ Kadınların erkekleri tahrik amaçlı (pek tabîî bunun tersi de aynı kategoridedir) hareketleri, ileride meydana gelmesi muhtemel kötülüğe yol açmaması için *sedd-i zerâi* gereği yasaklanmıştır.²⁶⁸ Şâriî, zinayı çağıran sebeplerin oluşabileceğinden dolayı haram kılınmış güzellikleri

²⁶⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*; en-Nisa 47110.

²⁶⁵ Nur, 24/31.

²⁶⁶ İbnü’l-Kayyim, *İ’lâmü’l-Muvakkîn*, III, 123.

²⁶⁷ İbnü’l-Kayyim, *a.g.e.*, III, 124.

²⁶⁸ Topal, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, s. 129.

yasaklamıştır.²⁶⁹

4.d.Uygun Olmayan Şeye Şehvetle Bakmak

Allah Teala, yaratılış güzellikleri ve sanatı üzerinde düşünme amacı dışında, uygun olmayan bir şeye isteyerek ve şehvetle bakmayı *seddi zerâi* gereği yasaklamıştır.²⁷⁰

4.e. Nikah Akdinde Şartların Artırılması

Şâriî, zina şüphesine sebep olmaması için, nikah akdine fazladan ilan ve veli gibi şartlar koymuştur. Bunların ihlal edilmesinden dolayı, nikâh suretiyle zina olayına vesile söz konusu olmaktadır.²⁷¹

4.f. Bir Erkeğin Yabancı Kadınla Gecelemesi

H.z. Peygamber bir erkeğin nikâhsız olarak yabancı kadınla veya mahrem olmayan akraba yanında geceyi geçirmesini yasaklamıştır. Çünkü kişinin yabancı bir kişiyle geceyi geçirmesi haram bir duruma sebebiyet verir.²⁷²

4.g. Erkek Çocuklarla Kız Çocukların Yataklarının Ayrılması

H.z. Peygamber erkek çocuklarla kız çocukların yataklarının ayrılmasını emretmiştir. Çünkü aynı yatakta yatan kız ve erkek çocuklara şeytan vesvesede bulunarak onların harama kaymalarına sebep olmaktadır. Bu uygulama da *sedd-i zerâi*

²⁶⁹ İbnü'l-Kayyim *İ'lâmü'l-Muvakkîn.*, III, 126.

²⁷⁰ İbnü'l-Kayyim, a.g.e. , III, 124.

²⁷¹ İbnü'l-Kayyim, a.g.e., III, 126.

²⁷² İbnü'l-Kayyim, a.g.e. , III, 134.

ilkesinin lütuflarındandır.²⁷³

4.ğ. Hamile Bayana Zina Haddinin Uygulanması

Hz. Peygamber, bebeğini dünyaya getirinceye kadar hamile bayan üzerinde zina haddinin uygulanmasını yasaklamıştır. Aksi takdirde bu zina uygulaması, anne karnındaki bebeğin ölümüne sebep olmaktadır. Böylece *sedd-i zerâi* gereği bu hüküm verilmiştir.²⁷⁴

4.h. Zina Eden Erkek ve Kadın Arasındaki Nikâh Şüphesi

Zina ettiği iddiâ edilen erkekle kadın arasında, nikâh ya da nikâh şüphesi olduğu anlaşılırsa bu, haddi düşürücü sebep kabul edilir ve zina fiilinin sâbit olmadığına hükmedilir.²⁷⁵

4.i. İnsanlara İftira Atılması

“Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu isbat için) dört şâhit getiremeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların şâhitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar tamamen günahkârdırlar.”²⁷⁶

Âyette, insanlara rasgele iftira atılmasının önlenmesi amaçlanmaktadır. Hakikaten suç teşkil edecek bir durum varsa bunun delillerle ispatı gerekir. İspat edemeyen ise, yapmış olduğu bu büyük iddiâ sebebiyle ağır bir şekilde cezâlandırılır. Burada toplumda doğabilecek çok daha büyük kötülüklerin önüne set çekme vardır.²⁷⁷ Âyette bu yol, güçlü yaptırımlar vâsıtasıyla önceden (*sedd-i zerâi*) kapatılmaya

²⁷³ İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkîn*, III, 135.

²⁷⁴ İbnü'l-Kayyim, a.g.e. , III, 139.

²⁷⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi* , VII, 35 vd.

²⁷⁶ Nur, 24/4.

²⁷⁷ Elmalılı, *Hak Dîni Ku'ân Dili*. V, 3479.

çalışılmıştır.²⁷⁸

4.i. Kadınların Dikkat Etmesi Gereken Davranışlar

Hz. Peygamber, kadının mescide giderken güzel koku sürmesini yasaklamıştır. Çünkü bu erkeklerin kadına karşı şehvi duygular beslemesine sebep olmaktadır. Ayrıca parfüm, ziynetler ve güzelliklerin ortaya çıkarılması kadına karşı meyli çağırır. Kadına koku sürünmeksizin dışarı çıkması, süslenmemesi ve erkeklerin arkasında durmaları emredilmiştir. Bütün bunlar *sedd-i zerâi* gereği uygulanmıştır ve mefsetetten koruma amaçlanmıştır.²⁷⁹

²⁷⁸ Topal, Şevket, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, s. 128.

²⁷⁹ İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkîn*, III, 134.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ŞÂHİTLİK, YARGI VE DİĞER BAZI KONULAR

1.ŞAHİTLİK

“Bir kimsenin, diğerinde olan hakkını ispat için hakim huzurunda ve tarafların yüzlerine karşı şehadet kelimesini kullanarak; yani şahidlik ederim diyerek haber vermektir.”²⁸⁰

Şahidlik, kaynağını Kur’an-ı Kerim ve sünnetten almaktadır. Birçok âyette şahitliğin dava için yararlı olacağı ve şahidlerin adaletten ayrılmaması gerektiğini vurgulamaktadır.²⁸¹

Hz. Peygamber de kendisine bir dava arz edildiğinde önce taraflardan şahit istiyordu.²⁸²

Şâhidin yanılması ve yalan söylemesi ihtimali mevcut olduğu için şahitte bir takım şartlar aranmış, yakınların ve düşmanların şahitlikleri kabul edilmemiştir. Aşağıdaki uygulamalarda sedd-i zerâi deliliyle şahitlikde yalan ve yanılğı gibi durumların oluşmaması amaçlanmıştır. Bu uygulamalar şunlardır:

1.a. Şüphe Sebebiyle Hadlerin Düşürülmesi

Şüphe sebebiyle hadlerin düşürülmesinde ihtiyata uygun davranma söz konusudur. Şüphe hâli cezâ hukukunda suçlu lehine yorumlanmıştır. Suçluya cezâ uygulanırken şâhitlerden birisinin şâhitlikten dönmesi hâlinde cezânın infazını durdurulmasına hükmedilmiştir. Bu yolla, ileride telafisi mümkün olmayacak hataların

²⁸⁰ Mecelle mad.1684.

²⁸¹ Nisâ, 4/15; Nûr, 24/4, Mâide, 5/8; Bakara, 2/282- 283.

²⁸² Buhârî, Mûsâkât, 6.

önüne geçilmesi hedeflenmiştir.²⁸³

1.b. Şâhidin Zan Altında Olması

Şehâdeti kabul edilebilecek kimse, şahitlik yaptığı konularda zan altında olmamalıdır.²⁸⁴ Bunun sebebi gâyet açıktır. Kişi şâyet şahitlik yaptığı dâvâya bir şekilde müdâhile, bu durumda hâkimin, hakikatin hilâfına hükmetmesi söz konusu olabilir. Bu da adâletin tecelli etmemesine sebep olur. Bu nedenle şahitlik yapacak kimsenin, dâvâ ile ilgili olarak zan altında bulunmaması esastır.²⁸⁵

1.c. Düşmanın Düşman Aleyhine Olan Şâhitliği

Düşmanın düşman aleyhine olan şahitliği, Şafii, Mâlik, Ahmed ve Cumhur'un oluşturduğu İslâm hukukçuları tarafından kabul edilmez.²⁸⁶ Şehâdet, sonuç itibariyle başkalarının zararına ve kötülüğüne sebep olacaksa, bu durumda hasımların birbiri aleyhine yaptıkları şahitlik geçersizdir. Düşmanın düşman aleyhine yapacağı şahitlikte de bu kişilerin dürüst olmayarak yalana başvurmalarına sebebiyet vermemek için *sedd-i zerâi* gereğince bu şahitlik kabul edilmemiştir.²⁸⁷

1.d. Buluntu Mal İçin Şâhit Göstermek

Hz. Peygamber buluntu mal konusunda, malı bulan kişiye şahit göstermesini emretti. Bununla, mala duyulan tamah ve malı gizleme gibi davranışları engellemek için, *sedd-i zerâi* gereği malın bildirilmesini emretmiştir. Şâhit gösterdiğinde tamah ve

²⁸³ İbn Âkîl, *el-Vâdih fi Usûli'l-Fıkh*, IV, 396; İbn Kudâme, *el-Muğni*, V, 74; Akşit, Cevat, *İslâm Cezâ Hukuku ve İnsani Esasları*, İstanbul 1987, 282- 284.

²⁸⁴ Gazâlî, *el-Vasît*, VII, 347.

²⁸⁵ Topal, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, s. 197.

²⁸⁶ İbn Rüşd, *Biâyetü'l-Müctehid*, II, 464; Osman, *Kâidetü Seddü'z-Zerâi*, 420.

²⁸⁷ İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkîn*, III, 127.

gizleme gibi zaaf lar engellenmiş olmaktadır.²⁸⁸

1.e. Kişinin Sevd iği Kimse İ için Şâhitlik Etmesi

Ulema, kişinin lehinde şahitlik ettiğ i kimseyi sevdiğ i için yalancı şahitlik ettiğ inden ş üphe edildiğ i zaman, şahitliğ in kabul olup olunmadığ ında ihtilaf etmişlerdir. Ancak bu ş üpheye bazı yerlerde değ er vermekte, bazı yerlerde değ er vermemekte ihtilaf etmişlerdir.

Ş üpheye değ er verildiğ inden kabul olun madığ ında ittifak edilen şahitliklerden biri, babanın oğ luna ve oğ ulun babasına ş âhitliğ idir. Annenin oğ luna ve oğ ulun annesine şahitliğ i de böyledir. Ş üpheden dolayı kabulünde ihtilaf edilen şahitliklerden biri de eşlerin birbirlerine şahitlikleridir. İmam Mâlik ve İmam Ebû Hanife bu şahitliğ i de kabul etmemektedir.²⁸⁹

Usulün furuya, furunun usulüne şahitliğ i aradaki yakınlıktan dolayı haksızlığ a yol açacağı düş üncesiyle *sedd-i zerâi* gereğ i yasaklanmıştır.²⁹⁰

2. YARGI

İslâm hukukunda hakim, insanlar arasında meydana gelen anlaşmazlık ve dâvaları usûl ve kanuna uygun olarak sonuçlandırıp karara bağ lamak için devlet başkanı tarafından tayin edilen zattır.²⁹¹

Hâkimin bilgili, anlayışlı, dürüst, güvenilir, ş erefli, metanetli olması kendisinde aranan şartlardır. Hakim İslâm hukukunu ve yargı hukukunu iyi bilmeli ve davayı sonuçlandırma kabiliyetine sahip olmalıdır.²⁹² Aşağ ıda verilen örneklerde yargıda büyük bir etkiye sahip olan hakim in sedd-i zerâi deliliyle verilen hükümlerle yanılığ dan

²⁸⁸ İbnü'l-Kayyim, *I'lâmü'l-Muvakkî*, III, 130.

²⁸⁹ İbn Rüşd, *Biâyetü'l-Müctehid*, I, 464.

²⁹⁰ Osman, *Kâidetü Seddü'z-Zerâi*, s. 417.

²⁹¹ Mecelle mad. 1785.

²⁹² Mecelle mad. 1792- 1793.

uzaklaştırılması sağlanmıştır.²⁹³

2.a. Devlet Görevlilerinin Hediye Kabul Etmesi

Hz. Peygamber (s.a.v.) valiye, kadıya, şuf'a sahibine hediye kabul etmeyi yasaklamıştır. O, alemin fesadına, işin ehli dışındakine verilmesine, hain, zayıf ve acizlerin atanmasına sebep olur. Bunlar Allah'ın caiz kılmadığı fasid durumları içine almaktadır.²⁹⁴

2.b. Hâkimin Birbirlerini Dava Eden İki Tarafa Eşit Davranması

Ulema müttefiktir ki hakim, birbirlerini dava eden iki tarafı bir tutup aynı yer ve hizada oturtmak, ikisini de dinlemek, önce davacıdan başlamak ve eğer davalı inkâr ederse, davacıya şahitlerinin bulunup bulunmadığını sormak zorundadır.²⁹⁵ Hakim, iki hasımdan birini diğerinin karşısında yükseltmekten, ona önem göstermekten, onunla görüşmekten nehyedilmiştir. Çünkü bu durum, davanın güven içinde seyretmesini engellemiş olur.²⁹⁶

2.c. Hakimin Kendi Bilgisiyle Karar Vermesi

Ulema, hakimin kendi bilgisine dayanarak karar verebilip veremeyeceği hakkında ihtilaf etmiştir. Ulema, " Hakim, bir şahidi doğru ve yalancı bildiği, yahut şahitler onun bildiği şeklin hilafına olarak beyanda buldukları veyahut davalı, iddia edilen şeyi ikrar veya inkâr ettiği zaman, kendi bilgisine dayanarak karar verebilir. Hakimin taraflardan birinin şahitlerini diğer tarafın şahitlerine tercih edebileceğinde" müttefiktir. Fakat eğer meselede ihtilaf varsa, hakimin bilgisine dayanarak verdiği

²⁹³ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, s. 242.

²⁹⁴ İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkûn*, III, 127.

²⁹⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, 472.

²⁹⁶ İbnü'l-Kayyim, a.g.e., III, 129.

kararın bozulup bozulmadığında ihtilaf etmişlerdir. Ulemanın bazıları ” Eğer hakim kıyas yaparak karar vermiş ise ve onun yaptığı kıyas da Kur’an veyehut sünnette mevcut olan sem’î delile uymuyorsa bozulur” demiştir. İmam Mâlik ve tâbilerinin çoğu, “Herhangi bir ceza davasında eğer şahit bulunmaz ve suçlu da suçunu itiraf etmezse, hakim ona ceza veremez” demişlerdir.²⁹⁷

Hakim batıl hükme sebep olur düşüncesiyle kendi bilgisiyle hüküm vermekten men edilmiştir.²⁹⁸

2.d. Had Cezalarının Uygulanması

Allah Teala, kişilikten meydana gelen kötü suçları işleyen fail üzerinde had cezalarının uygulanmasını vacip kıldı. Ceza hadleri dünyada kötülük yapanlar için uygulanmaktadır. Tövbe edilmeyince de ahirette cezalandırma ateşle olacaktır. Yüce Allah tövbe eden kişiyi günahsız kişi gibi kılar. Her kim tam içten bir tövbe ederse ondan azap kaldırılmıştır. Bunun gibi, dünya hükümlerinde imama bildirmeden önce tam bir tövbe ile tövbe ederse alimlerin daha sahih kabul ettikleri görüşe göre ceza ondan düşer. Ancak tövbe etmeden imama bildirirse, Allah’ın şer’i cezasını kesmeye sebep olduğundan dolayı, onun tövbesi ondan cezayı düşürmez. Haddin üzerine vacip kılındığı her kişi cezalandırmadan kurtulmak için tövbeye sığınmasını engellemek için *sedd-i zerâi* uygulanmaktadır.²⁹⁹

2.e. Hâkimin Piyasaya Müdahalesi

Hâkim, piyasada cereyân eden bazı muâmelelerin yanlış ve haksız sonuçlar doğuracağına önceden kanâat getirirse, bu muâmelelerin yürürlük kazanmasına müsâade etmez. Örneğin; îyne satışı yoluyla fâiz elde etmek ya da fâiz almak üzere doğrudan akit

²⁹⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II, 470; Osman, *Kâidetü Seddü'z-Zerâi*, 407.

²⁹⁸ İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkîn.*, III, 129.

²⁹⁹ İbnü'l-Kayyim, *a.g.e.*, III, 129.

yapmak böyledir.³⁰⁰

2.f. Hâkimin Kesin Bir Kanun Hükmüne Aykırı Karar Vermesi

Yoruma ihtiyaç göstermeyecek kadar açık ve kesin olan bir kanun hükmüne aykırı şekilde karar veren hâkim, bu kararı sebebiyle sorumlu tutulur. Burada kendisinin kastî davranıp davranmadığı (niyeti) dikkate alınmaz. Çünkü bu gibi hallerde kanuna aykırılık açık ve kesindir. Dolayısıyla açık olan kanuna muhalefet eden hâkim, sebebi ne olursa, verdiği karar sebebiyle sorumlu tutulur.³⁰¹

2.g. Dâvâlinın Dâvâ Konusu Malı Başkasına Devretmesi

Dâvâ sırasında, dâvâlinın dâvâ konusu olan şeyi, başkasına temlik etmesi mümkün olduğundan, dâvâcının dâvâyı kazanması hâlinde dâvâ konusu mala kavuşması tehlikeye girebilir. Bu nedenle dâvâcının dâvâyı kazanması hâlinde dâvâ konusu mala kavuşmasını dâvâ sırasında, hattâ dâvâdan önce güvence altına almaya yarayan önlemler, ihtiyâti tedbirlerdir. Örneğin; bir menkul malın, dâvâ sırasında başkasına devrini önlemek için, mala el konulmasına ve bir yed-i emîne teslim edilmesine karar verilebilir.³⁰²

3. DİĞER BAZI KONULAR

3.a. Kur'an'ın Cem'i

Kur'an'ın bir araya toplanması (cem'i) hususunda sahabenin icma etmesi ve benzer şekilde farklı kıraatların, halk arasında tartışmalara ve kargaşalara yol açmasının

³⁰⁰ İbn Ferhûn, *Tabsıratü'l- Hükkâm*, IV, 6.

³⁰¹ Kuru/ Aslan/ Yılmaz, *Medenî Usul Hukuku*, 598.

³⁰² Kuru, Baki/ Arslan, Ramazan/ Yılmaz, Ejder, *Medenî Usul Hukuku*, Ankara 1986, s.443- 444.

önüne geçmek gayesiyle tek kıraata indirilmesine yönelik uygulamalar, Şâtıbî tarafından *sedd-i zerâiye* örnek olarak verilir.³⁰³

3.b. Allah'tan Başkasına Tapanların İlâhlarına Hakâret Etmek

Allah'tan başkasına tapanlara (ve putlarına) sövmeyin. Sonra onlar da aşırı gidip bilmeden Allah'a söverler.³⁰⁴ Yüce Allah bu ayette, müşriklerin Allah'a sövmelerine sebep olur düşüncesiyle onların ilahlarına sövmeyi haram kılmıştır. Her ne kadar öfkeli ve şiddetli yapılan hakaret Allah için olsa da, onların ilahlarına yapılmış bir ihanettir. Allah, onların ilahlarına sövme maslahatından ziyade kendisine sövülmenin terk edilmesi maslahatını tercih etmiştir. Bu, caiz olmayan bir fiile sebep olması düşüncesiyle caiz bir fiilin yasaklanması konusunda tenbih ve açıklamadır.³⁰⁵

3.c. Özel Mekânlara İzinsiz Girmek

Yüce Allah, “Ey inananlar, hizmetçileriniz ve erginlik çağına ulaşmamış çocuklarınız, üç vakit izin almadan yanınıza girmesinler.”³⁰⁶ ayetinde mü'min kölelerin ve buluğa erişmeyen çocukların bu üç vakitte izin istemesini emretmiştir. Bu vakitlerde odanıza izinsiz girerlerse, eşlerinizle, birlikte olma ve ayakta, uyurken ve uyanıklıkta elbiselerinizi çıkarma hallerinizi görmelerine sebep olur. Bu vakitlerin dışında izinsiz bir arada bulunabilirsiniz. Böylece bu mefsetetin ortadan kalkması sağlanmış oldu.³⁰⁷

³⁰³ Şâtıbî, *el-İ'tisâm*, s. 354- 355.

³⁰⁴ En'am 6/ 108.

³⁰⁵ İbnü'l-Kayyım, *İ'lâmü'l-Muvakkûn*, III, 122.

³⁰⁶ Nur 24/58.

³⁰⁷ İbnü'l-Kayyım, a.g.e., III, 123.

3.d. Söylenen Sözlerde Yahudilere Benzemek

Yüce Allah, “Ey iman edenler ‘raina’ demeyin ‘unzurna’ deyin.”³⁰⁸ ayetinde, hayrı kast etmelerine rağmen, mü’minlerin sözlerinde ve hitablarında Yahudilere benzemeye bir vesile olmasından dolayı mü’minleri bu kelimeyi söylemekten men etmiştir. Yahudiler Hz. Peygambere (s.a.v.) bununla hitap ederek sövme kasdında bulunuyorlardı. Yahudilere benzemeye sebep olmaması için mü’minler bu sözden nehy edilmiştir. Şayet bu sözle müslümanlar, yahudilerin peygamber için söylediği manayı kast etmeseler de onlara benzemeye bir vesile teşkil eder.³⁰⁹

3.e. Kabirlerin Üzerine Mescitlerin İnşa Edilmesi

Peygamberimiz (s.a.) kabirlerin üzerine mescitlerin bina edilmesini yasaklamıştır. Bunu yapanı da lanetlemiştir. Kabirlerin kireçlenip iskân edilip şerefendirilmesinden, onu mescit edinmekten, onda namaz kılmaktan, orada lamba yakmaktan nefyetmiştir. Kabirlerin orta düzeyde olmasını emretmiştir. Ayrıca oranın bayram yeri olarak kullanılmasını da yasaklamıştır. Şayet bu durumlar uygulanırsa, oralar putlar edinmeye ve ortaklar koşmaya sebep olur. Bu mefsedetten dolayı *sedd-i zera'i* gereği kabirler üzerinde yapılan bu tasarruflar yasaklanmıştır.³¹⁰

3.f. Mü’minlerin Ehli Kitaba Benzemesi

Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) bir çok hadisinde mü’minleri ehli kitaba benzemekten men etmiştir. “Bizim dışımızdakilere benzeyen bizden değildir.”³¹¹ Zahiri durumdaki benzeşme amaç ve amelde benzeşmeye sebeptir.³¹²

³⁰⁸ Bakara, 2/104.

³⁰⁹ İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkûn*, III, 123.

³¹⁰ İbnü'l-Kayyim, a.g.e., III, 125.

³¹¹ Bu hadisi Tirmizi İsti'zanda rivayet etmiştir, 57/4 rakam 2695.

³¹² İbnü'l-Kayyim, a.g.e., III, 125.

3.g. Müşriklerin Yanında Kur'an'ın Okunması

Allah Teala, Hz. Peygamber'i (s.a.v.) müşrikler Mekke'de olduklarında Kur'an'ı açıktan okumasını yasaklamıştır. Çünkü müşrikler Kur'an'ı işittiklerinde, Kur'an'a ve onunla indirilene kötü sözler söylüyorlardı.³¹³

3.h. Tek İmamda Birleşmek

Şâriî büyük imamlıkta, Cuma namazında, iki bayram namazlarında, yağmur duasında, korku namazında tek bir imam üzerinde birleşmeyi emretti. Bununla ayrılmaya, ihtilafa ve tartışmaya *sedd-i zerâi* uygulanmıştır. Böylece kalplerin birleşmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu da dinin maksatlarının en büyüğünü oluşturmaktadır.³¹⁴

3.i. Yollara Oturmanın Yasaklanması

H.z. Peygamber (s.a.v.) yollara oturmaktan men etmiştir. Çünkü bu durum kişinin harama bakmasına sebep olmaktadır. H.z. Peygamber bu kişilerin bakışlarını indirmelerini, kötülükten uzak durmalarını, selamı reddetmelerini buyurmuştur.³¹⁵

3.k. Kötü Lisanı Engellemek

H.z. Peygamber kişiyi “kendimi kötü hissettim” demekten men etmiştir. “Canım sıkkın” demesini emretmiştir. Bununla, kötü lisanın oluşmasını engellemek için *sedd-i zerâi* ilkesi uygulanarak nefsin bu lafzdaki manayla vasıflanmasına etkisi engellenmiştir.³¹⁶

³¹³ İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkîîn*, III, 129.

³¹⁴ İbnü'l-Kayyim, a.g.e., III, 129- 130.

³¹⁵ İbnü'l-Kayyim, a.g.e., III, 134.

³¹⁶ İbnü'l-Kayyim, a.g.e., III, 135.

3.l. Şirk İçeren Kelimelerden Uzak Durmak

Hz. Peygamber, adamın kölesine ve cariyesine “kulum” demesini yasaklayarak “yardımcım” demesini emretmiştir Hz. Peygamber lafızda ve manada şirki engellemek için *sedd-i zerâi* ilkesini uygulamıştır.³¹⁷

3.m. Düşman Ülkesine Kur'an'la Yolculuk Yapmak

Hz. Peygamber düşman ülkesine Kur'an'la beraber yolculuğa çıkılmasını, Kur'an'ın düşman eline geçmesi yasaklamıştır.³¹⁸

3.n. Başkasına Zarar Vermemek

Peygamber ok ile mescitten geçen kişiyi eliyle oku sıkıca tutmasını emretmiştir. Çünkü gevşek tutulan ok, mescitte bulunan kişiye zarar verir. Böylece bu durum engellenmiş olur.³¹⁹

3.o. Bulaşıcı Hastalıklardan Uzak Durmak

Hz. Peygamber, cüzzamlı hastaya uzun süre bakmayı yasaklamıştır. Çünkü bu durum, cüzzam hastalığının bulaşmasına sebep olmaktadır. Bu hüküm de zerâinin lütuflarından biridir.³²⁰

³¹⁷ İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkîn*, III, 135.

³¹⁸ İbnü'l-Kayyim, *a.g.e.*, III, 139.

³¹⁹ İbnü'l-Kayyim, *a.g.e.*, III, 138.

³²⁰ İbnü'l-Kayyim, *a.g.e.*, III, 139 -140.

3.p. Emirlerin Öldürülmesi ve Devlet Adamlarının Görevlerinden Alınması

Emirlerin öldürülmesi ve namaz kılmayan devlet adamlarının görevden uzaklaştırılması büyük fesada, şirke ve kötü sonuçlara sebebiyet vermesinden dolayı *sedd-i zerâi* gereğince yasaklanmıştır.³²¹

3.r.Fitne Zamanında Silah Satmak

İmam Ahmed, Resûlullah'ın fitne zamanında silah satışını yasakladığını söylemiştir. Bu hüküm, *sedd-i zerâinin* devlete isyana karşı bir yardımıdır.³²²

³²¹ İbnü'l-Kayyim, *a.g.e.* , III, 143.

³²² İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-Muvakkûn*, III, 142- 143; Bürhani, *Seddü'z-Zerai fiş-Şeriat'il- İslami*, s. 341.

SONUÇ

İslâm hukukunun hükümleri, aslî deliller olan Kitap, Sünnet, İcmâ' ve Kıyas kaynaklarından çıkarılmaktadır. Bunların yanı sıra, İstihsan, Mesâlih-i Mürsele, Istislah, Örf ve, Sedd-i Zerâi fer'î delillerinden de yararlanılır.

Hüküm çıkarmanın bu kaynaklarla sınırlandırılması, olayların ise sınırsız olması, İslâm hukukunun toplumsal gelişmelere ve değişmelere elverişli olmadığını izlenimi vermektedir. Bu durum hüküm çıkarma yollarının ve İslâm hukukunun maksatlarının anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlayışın giderilmesi için öncelikle hükümlerin konuluş sebebinin bilinmesi gerekmektedir. Dinin gayesinin bilinmesi, hüküm çıkarmada birinci basamaktır. İslâm hukuku, esnekliği, kolaylığı ilke edinerek hükümlerini insanlığın yararı doğrultusunda vermektedir. Bu doğrultuda her zaman ve her mekâna hitap eden, insanların bütün sorularına cevap bulabilen bir yeterliliğe sahiptir.

İslâm hukukunun temel gayesi maslahatı temin etmektir. Bu bağlamda sedd-i zerâi İslâm'ın esas amacı olan maslahatı temin eden önemli bir delildir. Kötülüğe engel olmak anlamına gelen sedd-i zerâi deliliyle, kötülüklerin ortadan kaldırılarak yerine iyiliğin gelmesi veya kötülüğün azalması amaçlanmıştır. İslâm hukukunun birşeyi yasakladıktan ve zararlı kabul ettikten sonra ona götüren davranışı serbest bırakması makûl değildir; bu sebeple sedd-i zerâi prensibi sağlam bir zemine oturmaktadır.

Zâhiriler dışında tüm âlimler; hükümlerin, maslahatın kazanılması ve mefsedetin giderilmesi ilkesi ile gerçekleştirildiğinde birleşmişlerdir. Bu konuda mürsel maslahatı sağlayan sedd-i zerâi prensibini delil kabul eden mezheplerin önde geleni Mâlikîlerdir. Bu delil Mâlikî ekolüne özgü olmayıp diğer ekoller tarafından da benimsenmiştir.

Bu çalışmada, İslâm hukukunda sedd-i zerâinin uygulandığı, ibâdât, muâmelât, ahvâl-i şahsiyye, ceza hukuku gibi insanın dünyevî ve uhrevî hayatını ilgilendiren konulardaki örnekler işlenerek, bu delilin işlevselliğinin gösterilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Tarihteki sedd-i zerâi uygulamaları, günümüz problemlerine ışık tutarak dinin evrenselliğini ve esnekliğini gözler önüne sermektedir. Bu konuya örnek olarak, Şâri, Hz Musa'ya *“Azgınlık içinde olan Firavun'a gidin. Öğüt alması ve korkması*

ümidıyla ona tatlı dille uyarıda bulunun.” buyurarak, Firavun’un düşmanlığının çokluğundan, küfründeki şiddetinden dolayı ona tatlı söz söylenmesini emretmiştir. Çünkü kötü söz hak etmesine rağmen, kendisine yapılan uyarıları sevmemesine ve sabrının tükenmesine bir sebep oluşturabilir. Bu uygulama yaşamımızın her anına hitap eden bir örnektir.

İbâdetler konusundaki uygulamalarda, maslahatlar ile nasların çatıştığı durumlarda sedd-i zerâi deliliyle hüküm verilmiştir. Böylece ibâdette ihtiyat maslahatı gözetilmiştir. Bu konuda, Resulullâh’ın Hendek savaşından sonra ashabına yönelttiği *“Hiç biriniz Benu Kureyza’ya varmadıkça ikindi namazını kılmayın”* emri örnek gösterilebilir. Burada Resulullah onların oraya en kısa zamanda varmasını istemiş, gecikmelerini engellemeye çalışmıştır.

Muâmelât alanında, sedd-i zerâi deliliyle verilen hükümlerle maslahata ulaşmak amaçlanmıştır. Böylece zararın giderilmesi sağlanarak maslahat temin edilmiştir. Örneğin, Şu’f’a hakkının gerekliliği, komşunun hakkını gözetme amacına matuftur.

Ahvâl-i Şahsiyye alanında nikâh, talak, mîras konularında sedd-i zerâi deliliyle, kişilerin normalde yapmaları dînen caiz görülen, ancak sonucunda mefsedete götüren uygulama örnekleri verilmiştir. Nikâh İslâm’ın teşvik ettiği bir uygulama olmasına rağmen, hulle uygulaması, pek çok istismara kapı açacağı gerekçesiyle, sedd-i zerâi deliliyle yasaklanmıştır.

Ceza hukukunda, Hz. Peygamber’in *“Düşman diyarında hadler uygulanmaz.”*, *“Düşman diyarında müslümana had cezası verilmez.”* emri, verilen hükümlerin sonuçlarının maslahatı temin etmesi gerektiğini göstermektedir. Bu uygulamalar, İslâm hukukunun, daha önemli bir gerekçeden dolayı hadlerin ertelenmesi prensibini açıklamaktadır.

İslâm hukukunun kötülük yollarının kapatılması prensibini ifâde eden sedd-i zerâi, dâima güncelliğini korumakta, dinî hükümleri anlatma ve uygulama konusunda günümüze de ışık tutmaktadır.

Sonuç olarak, İslâm hukukundaki hükümlerin pek çoğunun geri planında sedd-i zerâi yönetiminin uygulandığı bu çalışmamızda örnekleriyle gösterilmeye çalışılmıştır. Bu örnekler bize göstermektedir ki günümüzde sedd-i zerâi delili dikkate alınmadan İslâm

hukuku adına verilecek hükümler eksik ve yetersiz kalacaktır.

KAYNAKÇA

- AHMED B. HANBEL**, *el-Müsned*, İstanbul 1992.
- AKŞİT**, Cevat, *İslam Cezâ Hukuku ve İnsani Esasları*, İstanbul 1987.
- ÂMİDÎ**, Seyfüddîn Ali b. Ebû Ali (ö. 631/1234), *İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, Beyrut 1404h.
- ATAR**, Fahrettin, *Fıkıh Usulü*, İstanbul 1989.
- BÂCÎ**, Ebu'l-Velîd Süleymân b. Halef, *İhkâmu'l-Fusûl fî Ahkâmi'l-Usûl*, Beyrut 1989.
- BÂCÎ**, *el-İşâretü İlâ Ma'rifeti'r-Usûl ve'l-İcâze fî mana'd-Delîl*, Rabat, ty.
- BUĞA**, Mustafa Dîb, *Eserü'l-Edilleti'l-Muhtelefi Fihâ Fi'l-Fıkhî'l-İslâmî*, Dimeşk 1997.
- BÜRHÂNÎ**, Muhammed Hişam, *Seddü'z-Zerâi' fî ş-Serâti'l-İslâmiyye*, Dimeşk 1995.
- CÜRCÂNÎ**, Ali b. Muhammed, *et-Ta'rifât*, Beyrut 1405.
- CÜVEYNÎ**, Ebu'l-Meâlî Abdülmelîk, *el-Bürhân fî Usûli'l-Fıkh*, Mısır 1418.
- DALGIN**, Nihat, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, Samsun 2003.
- DALGIN**, Nihat, *İslâm Hukukunda Boşama Yetkisi*, Samsun 1999.
- DEBÛ**, İbrâhîm Fâzıl, *Seddü'z-Zerâi'*, Mecellletü Mecmau'l-Fıkhî'l-İslâmî(ed-devretü't-Tasia içerisinde) sayı 9, c.3, Cidde 1996.
- DEVÂLİBÎ**, Muhammed Ma'ruf, *el-Medhal ilâ ilmi Usûli'l-Fıkh*, Dimeşk 1959.
- DİHLEVÎ**, Şah Veliyullah, *Huccetullahi'l-Bâliğa*, Beyrut 1992.
- DÖNMEZ**, İbrahim Kafi, *İslâm Hukukunda Kaynak Kavramı ve VIII. Asır İslâm Hukukçularının Kaynak Kavramı Üzerindeki Metodolojik Ayrılıkları* (Basılmamış Doktora Tezi), A.Ü.İ.İ.F, İstanbul 1981.
- DÖNMEZ**, İbrahim Kafi, *Müctehidin Naslar Karşısındaki Durumu*,
- DÜSÛKÎ**, Şemsüddîn Muhammed, *Hâşiyetü'd-Düsûkî ala'ş-Serhi'l-Kebîr*, Beyrut ty.
- EBÛ CEYB**, Sa'dî, *Kâmûsu'l-Fıkhî*, Dimeşk 1988.
- EBÛ ZEHRRA**, Muhammed, *Usûlü'l-Fıkh*, İstanbul ty.
- EDİB SÂLİH**, Muhammed, Beyrut 1987.

- ENSÂRÎ**, Ebû Yahyâ Zekeriyâ b. Muhammed b. Zekeriyâ, *el-Hudûdu'l-Enîga*, Beyrut 1411.
- Fîrûzâbâdî**, Muhammed b. Ya'kub, *el-Kâmusu'l-Muhît*, Beyrut 1987.
- GAZÂLÎ**, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *el-Mustasfâ*, Beyrut 1413.
- GAZÂLÎ**, Ebû Hâmid Muhammed, *el-Vasît*, Kahire 1417.
- GÖZÜBENLÎ**, Beşir, Türk *Hukuk Tarihinde Vakıf Mallarının Fâizli İşletilmesi Hakkında Tahlili Bir Değerlendirme*, s. 51-72, XI. Vakıf Haftası Kitabı, Ankara 1994. Hamidullah, Muhammed, "Usûl al-fih'in tarihi (çev.: M. Fuad Sezgin)", İslâm Tetkikleri Enstitü Dergisi, vol. II, Cüz 1, İstanbul 1957.
- HANBELÎ**, Şâkir, *Fıkıh Usûlü*, çev.: Mustafa Yıldırım, İzmir 2006.
- HASEN**, Bâ Bekr Halîfe, *Seddü'z-Zerâi İnde'l-Usûliyyin ve'l-Fukahâ*, Mecelletü Mecmei'l-Fıkhî'l-İslâmî, (ed-Devretü't-Tasia içerisinde), Cidde 1996.
- HATTAB**, Muhammed b. Abdurrahman el-Mağribî Ebû Abdullah, *Mevâhibü'l-Celîl li Şerhi Muhtasarı Halîl*, Beyrut 1398.
- HATTABÎ**, Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm, *Garîbü'l-Hadîs*, thk.; Abdülkerîm İbrâhîm el-İzbâvî, Mekke 1402.
- İBN ABDİSSELÂM**, *el-Fevâid*, ty., yy.
- İBN ABDİLBERR**, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah el-Kurtûbî, *el-İstîzkâr*, thrc.: Abdul Muîn Emin Kalâcî, Kahire 1993.
- İBN AKÎL**, Ebu'l-Vefâ Ali b. Akîl b. Muhammed, *el-Vâdih fî Usûli'l-Fıkh* (thk.: Abdullah b. Abdulmuîn et-Türkî), Beyrut 1999.
- İBN ÂŞÛR**, Muhammed Tâhir, *İslam Hukuk Felsefesi: Gaye Problemi*, çev.: Vecdi Akyüz-Mehmed Erdoğan, İstanbul 1996.
- İBN ÂŞÛR**, Muhammed Tâhir, *Makâsıdu's-Şerâti'l-İslâmiyye*, Tunus 1987.
- İBN CÜZEY**, Muhammed b. Ahmed, *Tagribü'l-Vusul- ila İlmi'l-Usul*, yy. ty.
- İBN FERHÛN**, Kadı Burhanuddin İbrahim b. Ali b. Ebi'l-Kâsım İbn Muhammed, *Tabsiratü'l-Hükkâm fî Usûli'l-Akdiyeti ve Menâhici'l-Ahkâm*, Mısır 1957.
- İBN HAZM**, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd, *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, Beyrut 1983.

- İBN HÜMÂM**, Kemâlüddin Muhammed b. Abdülvâhid es-Sivâsî, Fethu'l-Kadîr, Beyrut ty.
- İBN KUDÂME**, Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed el-Makdisî, el-Muğni, Beyrut 1405.
- İBN MANZÛR**, Muhammed b. Mükerrerem, Lisânu'l-Arab, Beyrut, ty.
- İBN RÜŞD**, Muhammed b. Ahmed el-Hafid, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesîd*, Beyrut, ty.
- İBN TEYMİYE**, Takıyüddîn Ahmed b. Abdulhalîm, Fetâvâ, (thk.: Abdurrahman Muhammed Kâsım el-Âsımî en-Necdî), yy., ty.
- İBNÜ'L-ÂRABÎ**, el-İşbilî, *Ahkâmü'l-Kurân*,
- İBNÜ'L-KAYYIM EL-CEVZİYYE**, Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb, *I'lâmu'l-Muvakkûn*, Beyrut 1973.
- İBNÜ'L-KAYYIM**, Muhammed b. Ebî Bekr el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hükmiyye*, Kahire, ty.
- İBNÜ'L-ESÎR**, Mecduddin Ebî Saâdâti'l-Mübârek, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, Kahire, ty.
- İBRAHİM EL-İZBÂVÎ**, Abdülkerim, Mekke 1402,
- İSMAİL**, Abdulhamîd Ebu'l-Mekârim, *El-Edilletü'l-Muhtelefû Fîhâ ve Eseruhâ fî'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Kahire ty.
- İZMİRLİ**, İsmail Hakkı, *İlm-i Hilâf*, yy. 1330.
- KAMALİ**, Mohammad Hashim, *Principles Of İslâmic Jurisprudence*, Cambridge 1991.
- KARAFÎ**, Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs, *ŞerhuTenkîhu'l-Fusûl fî İhtisâri'l-Mahsûl fî'l-Usûl* thk.: Taha, Abdurraûf Sa'd, Kahire 1973.
- KARAFÎ**, Şihâbüddîn Ebû Abbas Ahmed b.İdris, *el-Furûk*, Beyrut ty.
- KARAFÎ**, Şihâbüddîn Ebû Abbas Ahmed b. İdris, *ez-Zehîra*, Thk: Sa'îd A'rab, Beyrut 1994.
- KARAMAN**, Hayreddin, *Ana Hatlariyla İslâm Hukuku*, İstanbul 2006.
- KARAMAN**, Hayreddin, *İslâm Hukukunda İctihad*, İstanbul 1996.

- KÂSÂNÎ**, Alauddîn Ebû Bekr b. Mes'ud, *Bedâiu's-Sanâi fî Tertibi's-Şerai*, Beyrut 1974.
- KOŞUM**, Adnan, *İslâm Hukukunda Siyaset-i Şer'iyye Kavramı*, İslâmî Araştırmalar Dergisi, 16, 3, Ankara 2003.
- KÖSE**, Saffet, *İslâm Hukukunda Kanuna Karşı Hile: Hile-i Şer'iyye*, İstanbul 1996.
- KURTUBÎ**, Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr, *el-Câmiu li Âhkâmi'l-Kur'an*, Kahire 1372.
- MÂVERDÎ**, Ebu'l-Hasen Ali b. Süleyman, *el-İnsâf*, Beyrut ty.
- YILDIRIM**, Mustafa, *Mecellenin Külli Kaideleri*, İzmir 2001.
- MERĞİNÂÎ**, Burhanuddin Ali b. Ebî Bekr, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l- Mübtedâ*, Beyrut 1990.
- MES'UD**, Muhammed Hâlid, *İslâm Hukuk Teorisi* (çev.: Muharrem Kılıç), İstanbul 1997.
- MEVVÂK**, Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kâsım el-Abderî, *et-Tâc ve'l-İklil*, Beyrut 1398.
- MÜBÂREK**, Cemil Muhammed, *Nazariyetü'z-Zarûrati's-Şer'iyye Huduha ve Davabituha*, Kahire 1988.
Müslim
- NEBHÂN**, Muhammed Fârûk, *Tagyîdü'l-Hak fî'l-Fıkhî'l-İslâmî bi'l- Maslahati'l- İctimâiyye, el-Akademiyye*, C. VI, Rabat, 1989.
- NEVEVÎ**, Ebû Zekerîya Yahyâ b. Şerîf, *Ravzatu't-Tâlibîn, Mektebü'l-İslâmî*, Beyrut 1405.
- OSMAN**, Muhammed Hâmid, *Kâidetü Seddü'z- Zerâi' ve Eserühâ fî'l-Fıkhî'l-İslâmî*, Kahire 1996.
- RAZÎ**, Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyin, *el-Mahsûl*, Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûdi'l-İslâmiyye, Riyad 1400h.
- RAZÎ**, Zeyneddin b. Ebû Bekr b. Abdulkadir (ö. 666/1267), *Muhtaru's-Sihâh*, Beyrut 1988.
- SERAHSÎ**, Şemsu'l-Eimme Muhammed b. Ahmed, *el- Meksûd*, İstanbul 1983.
- SUYÛTÎ**, Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el- Eşbah ve'n-Nezâir*, Beyrut 1403.

- SÜBKÎ**, Ebû'l-Hasen, Takıyüddîn Ali b. Abdilkâfî b. Ali b. Temâm, *el- İbnâc fî Şerhi'l-Minhâc*, Beyrut 1404 h.
- ŞA'BAN**, Zekiyyüddin, *İslâm Hukuk İlminin Esasları* (Notlar Ekleyerek Tercüme Eden: İbrahim Kafî Dönmez), Ankara 2006.
- ŞÂFÎ**, Muhammed b. İdrîs Ebû Abdillâh, (ö. 204/819), *el-Ümm*, Beyrut 1393.
- ŞAHİN**, Osman, *İslâm Hukuk Metodolojisinde Zerâyi' ve Uygulaması*, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, S. 7, Konya 2006.
- ŞÂTİBÎ**, Ebu İshâk İbrahim b. Musa (ö. 790/1388), *el-Muvâfâkât* thk: Abdullâh Dirâz,
- ŞÂTİBÎ**, Ebu İshâk İbrahim, *el- İ'tisâm*, Beyrut 1991.
- ŞERKÂVÎ**, *Seddü'z-Zerâi inde'l-Fukâhâ'*, Mecelleletü'l-Ezher, c. 46, s. 4, Kahire 1974.
- ŞEVKÂNÎ**, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *İrşâdu'l-Fuhûl*, Beyrut 1992.
Şevkânî, Nîlü'l-Evtâr.
- TOPAL**, Şevket, *İslâm Hukuk Düşüncesinde Sedd-i Zerâi*, Van 2007.
- ŞÎRÂZÎ**, Ebû İshâk İbrâhîm b. Ali, *el-Mühezzeb*, Beyrut, t.y.
- ŞİRBİNÎ**, Muğni'l-Muhtâc, Bidâiğu's-Sinâî,
- TABERÎ**, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, Câmîu'l-Beyân,
- ZEBÎDÎ**, Muhammed Mürtezâ el-Huseynî, *Tâcu'l-Arus min Cevahiri'l-Kamus*, Mısır 1306.
- ZENCÂNÎ**, Ebu'l-Menâkıb Şihâbüddîn Mahmûd b. Ahmed, *Tahrîcu'l-Furû' ale'l-Usûl*, Thk.: Muhammed Edîb Sâlih, Beyrut 1987.
- ZERKÂ**, Mustafa Ahmed, *el-Medhalü'l-Fikhi'l-Âmm el-Fıkhu'l-İslâmî fî Sevbihî'l-Cedîd*, Şam 1967-1968.
- ZERKEŞÎ**, Bedruddin Muhammed b. Bahadır b. Abdullâh, *el-Bahru'l-Muhît*, Kuveyt 1992.
- ZEYLÂÎ**, Cemâluddîn Ebî Muhammed Abdullâh b. Yusuf, *Nasbu'r-Râye li Ehâdisi'l-Hidâye*, Kahire, ty.
- ZUHAYLÎ**, Mustafa Vehbe, *Seddü'z-Zerâi*, (Mecelleletü Mecmei'l-Fikhi'l-İslâmî ed-devretü't-tâsia), Cidde 1996.

ZUHAYLÎ, *Usûlü'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Dimeşk 1986.

ZÜRKÂNÎ, Şerhu'z-Zürkânî,